

ECONHARRAN

Harran Üniversitesi İİBF ● Altı Aylık Dergi

Cilt: 6

Sayı: 10

2022

*Ekonomik Performans Endeksleri ve Uluslararası Ticaret Arasındaki İlişki:
Karşılaştırmalı Bir Analiz*
Burak Çoban – Hande Emin Benli

Sosyal Girişimciliğin Vergilendirilmesi
M. Can Yardımcı

*Covid-19 Sürecinde Küresel Bir Kamusal Mal Olarak
Dijital Eğitim Üzerine Bir Değerlendirme*
Abdulhalik Pınar – Sedat Benek

Avrupa Birliği'nde Asgari Ücretin Uygulanmasına İlişkin Karşılaştırmalı Bir Çalışma
Hasan Burak Çalıyurt

ISSN: 2587-179X

ECONHARRAN

Altı Aylık Dergi Cilt 6 Sayı 10 2022

Harran Üniversitesi İİBF Yayın Organıdır

ECONHARRAN

Harran Üniversitesi İİBF Dergisi

Editör Kurulu

Doç. Dr. Baran Arslan
Dr. Öğr. Üyesi A. Vahap Uluç
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aztimur

Sayı Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aztimur

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Abdullah Çelik Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Derman Küçükaltan Arel Üniversitesi
Prof. Dr. Ferit Küçük Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil Tügen Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Nedim Bayuk Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat Arman Karasu Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Demir Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Pirili Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Nihat Gültekin Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat Falay Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Ramazan Akbulut Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Sibel Kalaycıoğlu ODTÜ
Prof. Dr. Yılmaz Kılıçarslan Anadolu Üniversitesi

Sayı Hakemleri

Prof. Dr. Ayşe Burça Kızılırmak Yakışır Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz Yıldırım Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Doç. Dr. Doğuş Emin Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Batuhan Tufaner Beykent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aylin Doğan Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bekir Eren Ankara Medipol Üniversitesi
Dr. Ahmet İkiz Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Çiğdem Çadırcı Harran Üniversitesi

Yayın Kurulu Sekreterleri

Arş. Gör. Ali Burak Aksungur
Arş. Gör. İlknur Yeşim Dinçel

Harran Üniversitesi İİBF Osmanbey Kampüsü

Mardin Yolu 22. Km. Şanlıurfa
04143181078 - 04143181438 (Editörler)
econharran@gmail.com

Yayımlandığı andan itibaren hakemli bir dergi olan Econharran Dergisi, Harran Üniversitesi İİBF tarafından yılda iki kere yayınlanmakta ve ASOS atf indeksinde taranmaktadır.

Dergide yer alan yazılardaki görüşler, yazarlara ait olup kaynak belirtilmek suretiyle alıntılanabilir.

Yayınlanması istenen yazılar, dergi yazım kurallarına uygun hazırlanmalı ve <https://dergipark.org.tr/tr/pub/econharran> adresinden yüklenmelidir.

İçindekiler

Ekonomik Performans Endeksleri ve Uluslararası Ticaret Arasındaki İlişki: Karşılaştırmalı Bir Analiz

1

Burak Çoban – Hande Emin Benli

Sosyal Girişimciliğin Vergilendirilmesi

17

M. Can Yardımcı

Covid-19 Sürecinde Küresel Bir Kamusal Mal Olarak Dijital Eğitim Üzerine Bir Değerlendirme

29

Abdulhalik Pınar – Sedat Benek

Avrupa Birliği'nde Asgari Ücretin Uygulanmasına İlişkin Karşılaştırmalı Bir Çalışma

43

Hasan Burak Çalyurt

EDİTÖRÜN NOTU

EconHarran İİBF Dergisi siz değerli akademisyenlerin katkısı ile 10. sayısını okuyucuları ile buluşturuyor. Yeni sayıda Türkiye ve Dünya gündeminde yer alan konuları ele alan çalışmalar, derginin güncel sorunların bilimsel perspektifle yorumlanması amacını gerçekleştirmesine önemli katkı sağlıyor. Böylece dinamik-akademik bir tartışma ortamının oluşturulması hedefine yaklaşılmış oluyor. Bu çerçevede derginin 10. sayısına akademik çalışmaları ile katkı sağlayan paydaşlarımıza akademi adına teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Derginin bu sayısında;

Burak ÇOBAN ve Hande EMİN BENLİ, Ekonomik Performans Endeksleri ve Uluslararası Ticaret Arasındaki İlişki: Karşılaştırmalı Bir Analiz başlıklı makalelerinde BRİCS ülkeleri ve Türkiye için sefalet endeksi ile dış ticaret dengesi ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi ampirik bir analizle ele almışlardır. Çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlamanın yanında yeni çalışmalar için de yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

M. Can YARDIMCI, Sosyal Girişimciliğin Vergilendirilmesi başlıklı makalesinde sosyal girişim faaliyetlerinin sağladığı ayrıcalıkların suistimale mahal vermeyecek şekilde kanunen düzenlenmeleri ve denetimlerinin sağlanması konusunu Güney Kore ve İngiltere örneklerinden yola çıkarak değerlendirmiş ve Türkiye için bir önerme ortaya koymuştur.

Covid-19 Sürecinde Küresel Bir Kamusal Mal Olarak Dijital Eğitim Üzerine Bir Değerlendirme başlıklı makalede Abdulhalik PINAR ve Sedat BENEK pandemi döneminde yaygın bir kullanıma ulaşan dijital eğitimin kamusal bir mal olarak değerlendirilmesine yer vermişlerdir. Bu amaçla önce kamusal mal kavramı teorik olarak incelenmiş ve dijital eğitimin bu kapsamda değerlendirilmesini Türkiye için ele almışlardır.

Hasan Burak ÇALIYURT, Avrupa Birliği'nde Asgari Ücretin Uygulanmasına İlişkin Karşılaştırmalı Bir Çalışma başlıklı makalesinde AB ülkelerinde asgari ücrete ilişkin uygulamaları değerlendirmiştir.

İçten saygılarımızla.
ECONHARRAN İİBF Dergisi Editörleri

EKONOMİK PERFORMANS ENDEKSLERİ VE ULUSLARARASI TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

*The Relationship Between Economic Performance Indexes
and International Trade: Comparative Analysis*

ARAŞTIRMA MAKALESİ
/RESEARCH ARTICLE

Geliş Tarihi/Received:

03.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted:

15.06.2022

Burak ÇOBAN

Yüksek Lisans Öğrencisi,
Atılım Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Uluslararası Ticaret ve
Lojistik Ana Bilim Dalı
burak.coban@atilim.edu.tr

 0000-0002-2109-7097

Hande EMİN BENLİ

Dr. Öğr. Üyesi,
Atılım Üniversitesi,
İşletme Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve
Lojistik Bölümü,
hande.emin@atilim.edu.tr

 0000-0002-9980-3713

Özet

Sefalet endeksleri ülkelerin ekonomik performanslarını ortaya koyan endekslerdir. Genel olarak sefalet endeksleri, yüksek işsizliğin iş bulma sürecini zorlaştıracağı ve yüksek enflasyonun ise satın alma gücünü engellemesinden dolayı bireylerin potansiyel sefaletinin veya mutsuzluğunun belirlendiği ölçüttür. Piyasa aktörleri açısından ise sefalet endeksi değerleri ve piyasa mekanizması ilişkisini kurmak önemlidir. Literatürde sefalet endeksi özelinde çalışmalar mevcuttur ancak döviz kuru ve dış ticaret dengesini oluşturan, ihracat ile ithalat gibi değişkenler kullanılarak yapılan çalışmalar eksik kalmıştır dolayısıyla literatürdeki bu boşluk giderilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla, çalışmada çerçevesinde sefalet endeksinin uluslararası ticaret veya dış ticaret göstergeleriyle etkileşim içerisinde olup olmadığı ampirik bir model ile ortaya konmaktadır. Çalışmaya konu endeksler Okun Sefalet Endeksi ile Barro Sefalet Endeksi'dir. Çalışma Türkiye ve BRICS ülkeleri olan Hindistan, Brezilya, Rusya, Çin ve Güney Afrika ülkelerini kapsamaktadır. Ülkeler özelinde Okun ve Barro Endeks değerleri üzerinden analizler yapılmıştır. Türkiye özelinde ise 2007Q3-2020Q3 dönemleri arasında Barro Sefalet Endeksi, döviz kuru ve dış ticaret dengesi değerleri hesaplanarak ekonometrik bir model kurulmuştur. Ampirik bulgulara göre, kurulan ekonometrik model ve değişkenler istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Elde edilen katsayı sonuçları ise Barro Sefalet Endeksi ile dış ticaret dengesi arasında negatif, döviz kuru ile arasında pozitif bir ilişkinin varlığını işaret göstermiştir. Granger nedensellik testine göre döviz kurunun dış ticaret dengesi ile Barro Sefalet Endeksinin, Barro Sefalet Endeksinin ise dış ticaret dengesini etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Performans, Uluslararası Ticaret, Sefalet Endeksi, Türkiye, BRICS.

Abstract

Misery indices are indices that indicates the economic performance of the countries. In general, misery indexes are the criteria by which the potential misery or unhappiness of individuals is determined because high unemployment makes it difficult to find a job and high inflation hinders purchasing power. In terms of market actors, it is important to establish the relationship between misery index values and market mechanism. There are studies specific to the misery index in the literature however they do not focus on the variables such as the exchange rate, foreign trade balance, exports and imports. So this gap in the literature is tried to be filled. Therefore, within the framework of the study, we try to reveal whether the misery index interacts with international trade or foreign trade indicators through an empirical model. The indexes subject to the study are Okun Misery Index and Barro Misery Index. The study covers Turkey and the BRICS countries India, Brazil, Russia, China and South Africa. Analyzes were made on the Okun and Barro Index values specific to the countries. For Turkey, an econometric model was established by calculating the Barro Misery Index, exchange rate and foreign trade balance values between that belong to 2007Q3-2020Q3. According to the empirical findings, the established econometric model and variables were statistically significant. The coefficient results obtained indicate that there is a negative relationship between the Barro Misery Index and the foreign trade balance and there is a positive relationship with the exchange rates. According to the Granger causality test, it was seen that, the exchange rate affects the foreign trade balance and the Barro Misery Index, and vice-versa, the Barro Misery Index affects the foreign trade balance.

Keywords: Economic Performance, International Trade, Misery Index, Turkey, BRICS.

GİRİŞ

Ekonomi kurumunun performansı farklı değişkenlerin etkisi altındadır. Sistemin etkinliğini ve verimliliğini gösteren önemli göstergelerden birisi de sefalet endeksleridir. Sefalet endeksleri toplumların mevcut ekonomik düzeylerini ortaya koyan bunu yoksulluk seviyesi olarak nitelendiren endekslerdir. Ekonomi kurumunun içerisinde bulunduğu ekosistem sınırlı kaynakların etkin dağılımına sıkı sıkıya bağlıdır. Kaynakların dağılımı somut anlamda ticari faaliyetler aracılığı ile sağlanmaktadır. Bu yüzden ticaret kavramı insanlık tarihinin başlangıcından bu yana ekonomilerde önemli bir yere sahiptir. Sınırlı kaynaklar, ülkelerin üretmedikleri mal ve hizmetleri diğer ülkelerden ticari araçlar ve faaliyetler yoluyla karşılama ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır. Böylelikle uluslararası ticaret olgusu ekonomilerde yerini almıştır ve söz konusu ticari faaliyetlerin seyri ekonomik performansa göre değişiklik göstermektedir.

Sefalet endeksi, 1970'lerin başında ABD'de artan işsizlik ve enflasyon değerlerinin kombinasyonu olarak stagflasyon (yüksek işsizlik ve enflasyon) döneminde Arthur OKUN tarafından ortaya çıkmıştır. İşsizlik ve enflasyon ülke ekonomilerinde maliyet getirip ekonomik refahı olumsuz etkilediğinden Okun tarafından ekonomik refahın ters bir ölçüsü olarak bu endeks geliştirilmiştir. (Cohen, Feretti, ve McIntosh, 2014). Sefalet endeksi yüksek işsizliğin iş bulma sürecini zorlaştıracağı ve yüksek enflasyonun ise satın alma gücünü engellemesinden dolayı bireylerin potansiyel sefaletini veya mutsuzluğunun belirlenmesi ölçütü olarak görülmüştür. Ayrıca piyasa aktörlerince sefalet değerinin incelenmesinin makul ve değerli olduğu görülmüştür. (Pogoy, 2016: 30-38). Sonraki zamanlarda, Amerikalı İktisatçı Robert Barro büyüme oranı ve uzun vadeli faiz oranı değişkenlerini denkleme ekleyerek endeksi geliştirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı öncelikli olarak ülkelerin sefalet endeks değerlerine ilişkin karşılaştırmalı analizler yapmak, sonrasında ekonomik performans endeksinden faydalanarak ülkelerin ekonomik performansları ve uluslararası ticaret arasındaki ilişkiyi ekonometrik model aracılığı ile ortaya koymaktır. Bu bağlamda 2006-2020 çeyrek verileri kullanılarak Türkiye ve BRICS ülkelerine özgü analizler yapılmıştır. Ekonomik performansı Okun ve Barro Sefalet Endeks değerleri temsil ederken, uluslararası ticaret faktörünü dış ticaret verileri temsil etmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde teorik arka plan ile ilgili literatür çalışmalarından bazıları aktarılmaktadır. İkinci bölüm ise çalışmanın ülkeler özelinde karşılaştırmalı analizlerin bulunduğu kısımdır. Türkiye ve BRICS ülkeleri için Okun ve Barro Sefalet Endeks değerleri hesaplanmakta ve ülkelerarası kıyas yapılmaktadır. Üçüncü bölümde ekonomik performans ile uluslararası ticaret arasındaki ilişki ekonometrik model ile ortaya konmaktadır. Sadece Türkiye özelinde yazılan bu bölümde Barro Sefalet Endeksi ile döviz kuru ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişki modellenmektedir.

1. Teorik Arka Plan ve Literatür

Literatüre bakıldığında, ekonomik sistemlerin verimlilik düzeylerinin ölçülmesinde en önemli etkenlerden birinin yoksulluk seviyesi olduğu görülmektedir. Söz konusu seviyesinin ölçümü ve yaygın etkisi pek çok farklı kriterler aracılığı ile ölçülmektedir ve bu süreç maliyetli bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Grabia, 2011: 104). Sefalet endeksi mevcut durumu ortaya koyan kritik ölçüm araçlarından birisidir. 1970'lerin başında ABD'de artan işsizlik ve enflasyon değerlerinin kombinasyonu olarak stagflasyon (yüksek işsizlik ve enflasyon) döneminde Artur Okun tarafından ortaya çıkmıştır. İşsizlik ve enflasyon ülke ekonomilerinde maliyet getirip ekonomik refahı olumsuz etkilediği düşünüldüğünden Okun tarafından ekonomik refahın ters bir ölçüsü olarak bu endeks geliştirilmiştir (Cohen, Feretti, ve McIntosh, 2014). Sefalet Endeksi az sayıda değişken barındırdığı için nispeten basit bir yapıya sahiptir ve bu konuda otoriteler tarafından farklı eleştirilere maruz kalmıştır. Endeksin artı yönü olarak ise objektif değerler ile ölçüm sağlaması gösterilmiştir. Sefalet endeksi yüksek işsizliğin iş bulma sürecini zorlaştıracağı ve yüksek enflasyonun ise satın alma gücünü engellemesinden dolayı bireylerin potansiyel sefaletini veya mutsuzluğunun belirlenmesi ölçütü olarak görülmüştür. Ayrıca piyasa aktörlerince sefalet değerinin incelenmesinin makul ve değerli olduğu görüşü ön plandadır (Pogoy, 2016: 30-38). Artur Okun tarafından geliştirilen Sefalet Endeksi;

$$\text{Sefalet Endeksi} = \text{Yıllık Enflasyon Oranı } (\pi) + \text{Toplam İşsizlik Oranı } (u) \quad (1)$$

olarak gösterilmektedir. Bu denkleme göre enflasyon ve işsizlik oranlarının toplanmasından oluşan endeksin değerinin artması ülkelerin makroekonomik performanslarının kötü bir gidişata sahip olduğunu göstermektedir.

Sonraki dönemlerde Sefalet Endeksi Robert Barro tarafından geliştirilmiştir. Barro, Sefalet Endeksi denklemine büyüme ve uzun vadeli faiz oranlarını eklemiştir. Endeks ekonomik alanda kullanıldığı gibi siyasi alanda da popüler hale gelmiştir. 1972’de McGovern ve 1976’da Carter ABD seçim kampanyalarında iktisadi hoşnutsuzluk endeksini kullanmıştır ve 1980 yılında Reagan bunu İktisadi Sefalet Endeksi olarak yeniden adlandırmıştır. Barro benzer şekilde İngiltere’deki hükümetlerin ekonomik performanslarını da ölçmüştür. Buna göre Callahan hükümeti en yüksek ekonomik performansı gösterirken, ondan sonra seçilen Margaret Thatcher hükümeti yedinci sırada yer almıştır. Wilson yönetimi ise en düşük makroekonomik performans sergileyen hükümet olmuştur (Özer, 2019: 6). Barro tarafından geliştirilen endeks Barro Sefalet Endeksi;

$$(BMI) = [\Delta \text{ Enflasyon Oranı } (\pi) + \Delta \text{ İşsizlik Oranı } (u) + \Delta \text{ Faiz Oranı (Uzun Dönem Nominal Faiz Oranı) } (i)] - \Delta \text{ Büyüme Oranı } (Y) \quad (2)$$

olarak gösterilmektedir.

Literatüre bakıldığında makroekonomik değişkenlerin Sefalet Endeksi üzerinde etkilerini inceleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Çundur (2016) çalışmasında Sefalet Endeksi ile sosyal parametrelerin değişimleri arasındaki bağlantıyı incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre; Sefalet Endeksinde yaşanan artışların gelir ve refah kayıpları ile birlikte sosyal parametrelerde de olumsuz sonuçlara neden olduğu anlaşılmıştır.

Türkiye’nin ekonomik büyüme dinamikleri, ekonomik büyümesi ve dış ticareti arasında nedensellik ilişkisini ortaya koyan bir çalışmada, Türkiye dış ticaret unsurlarının, büyümeye etkisi incelenmiş ve ampirik analizler yapılarak büyüme ve dış ticareti temsil eden ihracat, ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Türlüoğlu, 2019).

Özer, 2019 yılında yaptığı “Gelişmekte Olan Ülkelerde İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi İle Cari Açık Arasındaki İlişki” isimli çalışmasında sefalet endeksi ile cari açık arasında zıt yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde iç ekonomik dengesizliği gösteren iktisadi hoşnutsuzluk endeksi ile dış ekonomik dengesizliği yansıtan cari açık arasında uzun dönemli ilişki bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Ünal (2020), Doğrudan Yabancı Yatırımların Barro Sefalet Endeksine Etkisi isimli çalışmasında Türkiye örneği için doğrudan yabancı yatırımlar ve Barro Sefalet Endeksi arasındaki ilişkiyi SVAR analizi ile araştırmıştır. DYY’nin GSYİH içindeki payına bakarak, Barro Sefalet Endeksini etkileyen temel göstergelerden biri olduğu tespit edilmiştir.

2. Türkiye ve BRICS Ülkelerinin Sefalet Endeksi Değerleri ile İktisadi Değişkenlerin Karşılaştırılması

Bu bölümde Türkiye ve BRICS ülkelerinin Okun ve Barro Sefalet Endeksi değerleri yıllar bazında hesaplanmaktadır. Endeksler ülkelerinin enflasyon oranları, işsizlik oranları, uzun vadeli faiz oranları, büyüme oranları aracılığı ile hesaplanarak Türkiye’nin diğer ülkeler arasındaki pozisyonu tablo ve grafikler ile gösterilmektedir. Veriler örnek ülkeler için 2006- 2020 dönemine aittir.¹Aşağıda 2007-2020 Yılları Arası Türkiye ve BRICS ülkelerinin Okun Sefalet Endeksi değerleri hesaplanmıştır. Değerler, ülkelerin enflasyon ve işsizlik oranlarının toplamı ile elde edilmiştir.² Buna göre enflasyon oranları: % α ; işsizlik oranları: % β ise:

Okun Sefalet Endeksi = $\alpha + \beta$ ‘dır.

¹ Türkiye ve BRICS ülkelerinin 2007-2020 dönemine ait enflasyon oranları, işsizlik oranları, uzun vadeli faiz oranları, büyüme oranlarını gösteren grafikler EK’lerde yer almaktadır.

² Okun Sefalet Endeksi değerlerinin artması olumsuz yönde seyreden bir ekonomik performansı ifade ederken endeks değerlerinin azalması olumlu yönde bir ekonomik performansın seyrini ifade etmektedir. Bkz. Bölüm 2, Teorik arka plan ve Literatür.

Tablo 1: Türkiye ve BRICS Ülkelerinin Okun Sefalet Endeksi değerleri, 2007-2020

2006-2020 Yılları Arasında Türkiye ve BRICS Ülkeleri Okun Sefalet Endeksi Değerleri ($\alpha+\beta$)						
Yıllar	Türkiye	Brezilya	Çin	Güney Afrika	Hindistan	Rusya
2007	17,6	15,4	10,5	31,8	11,5	17,9
2008	20,1	15,3	5,4	32,6	14,9	19,5
2009	19,6	14	6,2	30	16,1	17
2010	17,4	14,4	8,7	28,5	14,8	16,2
2011	19,5	14,3	8,2	31	14,4	12,6
2012	14,6	13,2	6,6	30,6	16,1	12,1
2013	16,4	13,1	6,6	30,1	13,2	12
2014	18,1	13,2	5,6	30,4	10,9	16,6
2015	19,1	19	5,7	30,7	10,8	18,5
2016	19,4	17,6	6,1	33,4	9,1	10,4
2017	22,8	15,7	5,7	32,2	10	7,7
2018	31	16	5,7	32	7,8	9,1
2019	25,2	16,2	8,1	32,4	12	7,6
2020	26,6	15,4	5,2	40,3	8,8	9,4

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamaları.

Tablo 1'e göre endeks değeri en düşük Çin iken, Güney Afrika'nın endeks değerinin en yüksek olduğu görülmektedir. Endeks rakamlarına göre, yıllar içerisinde dalgalanmalar yaşanmaktadır. Brezilya'da enflasyon oranları 2015 yılı haricinde tek hanelidir. Ülkede 2008-2015 dönemleri arasında işsizlik oranlarının tek haneli olduğu 2016 yılı ve sonrasında ise çift hanelere çıktığı görülmektedir. En yüksek enflasyon oranı 2015 yılındadır. Dolayısıyla Brezilya için en yüksek endeks değeri 2015 yılına aittir. Çin'de enflasyon oranları tüm dönemlerde tek haneli düzeydedir. Artış ve azalışlar genel olarak %1 düzeyinin altındadır. 2007-2020 dönemleri arasında enflasyon oranları tek haneli olmakla birlikte ve artış ile azalış hızları düşük değerlerdedir. Bu yüzden Çin için endeks değeri maksimum 10,5 olmuştur. Endeks değeri en düşük olan ülke yine Çin'dir. Güney Afrika'da enflasyon oranları 2008 yılı hariç tek hanelidir. Hindistan'da 2009 ve 2012 yılları hariç enflasyon oranları tek hanelerdedir. Güney Afrika işsizlik oranları bakımından BRICS ülkeleri ve Türkiye ile karşılaştırıldığı zaman en yüksek seviyelerde olan ülkedir. Hindistan örneği için 2009-2012 yılları arasında endeks en yüksek değerlerine ulaşmıştır. Rusya en yüksek endeks değerine 2008 yılında ulaşmıştır. 2015 yılı da Rusya için ekonomik performansın iyi olmadığı bir yıl olarak görülmektedir. Bu yıllarda ülkede enflasyon ve işsizlik oranlarında artışlar olmuştur. Türkiye özelinde bakıldığında 2012 yılından itibaren 2020 yılına kadar endeks değerlerinde de artış olduğu görülmektedir. Bu artış aynı dönemde meydana gelen enflasyon ve işsizlik oranlarındaki artış ile açıklanabilir³

2007-2020 yılları arası Türkiye ve BRICS ülkelerinin Barro Sefalet Endeksi hesaplanan değerleri ise Tablo-2'de yer almaktadır. Değerler enflasyon, işsizlik ve faiz oranlarının bir önceki yıla göre değişimlerinin toplamından, büyüme oranının bir önceki yıla göre değişiminden farkı alınarak hesaplanmaktadır. Büyüme oranı negatif olması durumunda endeks değerinde artış meydana gelmektedir. Enflasyon oranlarındaki değişim: $\Delta\alpha$; işsizlik oranlarındaki değişim $\Delta\beta$, faiz oranlarındaki değişim: $\Delta\theta$; büyüme oranlarındaki değişim: $\Delta\gamma$ olarak ifade edildiğinde endeks formülü aşağıdaki gibidir;

Barro Sefalet Endeksi= $(\Delta\alpha + \Delta\beta + \Delta\theta) - (\Delta\gamma)$ 'dır.

³ Her bir iktisadi göstergenin 2007-2020 dönemi veri grafikleri için EK'lere bakınız.

Tablo 2: Türkiye ve BRICS Ülkelerinin Barro Sefalet Endeksi değerleri, 2007-2020

2007-2020 Yılları Arasında Türkiye ve BRICS Ülkeleri Barro Sefalet Endeksi Değerleri ($\Delta\alpha+\Delta\beta+\Delta\theta$)-($\Delta\gamma$)						
Yıllar	Türkiye	Brezilya	Çin	Güney Afrika	Hindistan	Rusya
2007	-1,7	-1	3,5	2,5	-1,2	1,3
2008	8,4	0,2	-1,8	1,8	6,9	8,1
2009	-1,8	4,8	1,6	3,9	-1	9,1
2010	-17,5	-8,5	1,4	-7	-2,9	-13,7
2011	0,9	2,4	0,2	2	3,9	-3,1
2012	-2	-0,9	0,1	-0,9	2,3	-0,8
2013	1,8	2,8	1,1	0,8	-3	2,7
2014	2,8	1,8	-1,5	0,9	-4,2	12
2015	2,5	13,9	-0,3	2,7	-1,1	0,8
2016	3,7	-13,4	0,8	2,6	-1,8	-11,8
2017	-0,4	-1	0,3	-2,2	2,1	-5,2
2018	19,2	0,3	-0,5	0,6	-1,6	1,6
2019	-9,7	0,3	2,9	0,3	5,3	-2,8
2020	7,8	6,9	1,3	16,7	10,7	7,1

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarıdır.

Son 5 yıllık süreç incelendiği zaman endeks değerlerinde dalgalanmalar olduğu ve Türkiye’de 2019-2020 dönemleri arasında %17,5’lik bir artış gözlemlenmiştir. Faiz oranlarındaki iniş çıkışlar formül gereği endeks değerlerini etkilemektedir. Türkiye’de 2010 ve 2014 dönemleri hariç faiz oranlarının çift hanelerde olduğu gözlemlenmektedir. Brezilya’da 2012, 2019 ve 2020 yılları faiz oranları tek haneldedir. 2018 yılından sonra azalmaktadır. Çin’de faiz oranları tek hanelerde ve %5’in altında düşük seviyelerdedir. Güney Afrika, Hindistan ve Rusya’da faiz oranları 2014 yılı Rusya hariç tek haneldedir. Faiz oranlarını karşılaştırdığımız Brezilya en yüksek değerlere sahipken Çin ise en düşük değerlere sahiptir. Endeks hareketliliğinde yine formül gereği büyüme oranlarındaki değişimin etkisi vardır. 2007-2009 yılları arasında küresel ölçekte yaşanan finansal krizin etkileriyle birlikte büyüme oranlarında düşüşler meydana gelmiş ve bu verilere yansımıştır. Büyüme oranlarındaki azalma endeks değerlerinin yukarı yönlü hareketine sebeptir. Artışların meydana geldiği büyüme oranları dönemleri de olmuştur fakat Güney Afrika ve Rusya kriz öncesinde gerçekleşen büyüme seviyelerine ilerleyen yıllarda ulaşamamıştır. Türkiye’de 2011 yılında çift haneli rakamların olduğu görülmekle birlikte kalan yıllarda büyüme rakamları tek haneye düşmüştür. Brezilya’da 2009, 2015 ve 2020 yıllarında negatif büyüme gerçekleşmiştir. Çin tüm süreçlerde pozitif bir büyüme yaşamıştır. Güney Afrika’da 2009 ve 2020 yılları büyüme oranları pozitifdir. Hindistan’da sadece 2020 yılı küçülme olmuştur. Rusya ekonomisi büyüme oranları dalgalı bir seyir izlemekle birlikte en yüksek büyüme oranı 2007 yılında gerçekleşmiştir. 2020 yılında tüm Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 Pandemi sürecinin başlangıcı ile birlikte büyüme oranlarında ciddi düşüşler gerçekleşmiştir.⁴

⁴ Faiz oranları ve büyüme oranlarına ilişkin veri grafikleri için EK 3 ve 4’ e bakınız.

Tablo 3: Türkiye ve BRICS Ülkelerine Ait Okun ve Barro Sefalet Endeksi Dönem (2007-2020) Ortalama Değerleri

Ülkeler	Okun Sefalet Endeksi Ortalaması	Barro Sefalet Endeksi Ortalaması
Türkiye	20.4	1
Brezilya	15.1	0.37
Çin	6.74	0.65
Güney Afrika	31.7	1.76
Hindistan	12.8	1.02
Rusya	13.5	0.38

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamaları.

Yukarıdaki tabloda 2007-2020 dönemleri arasında BRICS ülkeleri ve Türkiye'ye ait ortalama Sefalet Endeksi değerleri verilmiştir. Sefalet Endeksi değerlerinin yükselmesi bir ülkenin ekonomik performansının olumsuz yönde ilerlediğini göstermektedir.⁵ Buna göre ülke sıralamaları aşağıdaki gibidir;

Tablo 4: Okun ve Barro Sefalet Endeksi Hesaplamalarına göre Ülke Sıralamaları

Endeksler	Türkiye ve BRICS Ülkeleri Endeks Değer Sıralamaları
Okun Sefalet Endeksi	Çin < Hindistan < Rusya < Brezilya < Türkiye < Güney Afrika
Barro Sefalet Endeksi	Brezilya < Rusya < Çin < Türkiye < Hindistan < Güney Afrika

Kaynak: Yazarlar tarafından çizilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre Okun ve Barro Sefalet Endeksi sıralamaları farklılıklar göstermektedir. Okun Sefalet Endeksine göre Çin en başarılı ülke konumundayken Barro Endeksine göre ise 3. sırada yer almaktadır. Hindistan, Okun Endeksine göre 2. sırada yer alırken Barro'ya göre 4. sırada yer almaktadır. İki endekse göre de Güney Afrika son sıradadır. Türkiye Okun Sefalet Endeksi sıralamasına göre 5. sırada iken Barro Sefalet Endeksine göre 4. sırada yer almaktadır.

3. Sefalet Endeksi ve Uluslararası Ticaret Arasındaki İlişki: Türkiye Özelinde Ampirik Model

Bu bölümde Türkiye özelinde 2007Q3-2020Q3 dönemleri çeyreklik verileri ile hesaplanan Sefalet Endekslerinden Barro Sefalet endeksi değerleri seçilerek⁶, endeks ile dış ticaret dengesi ve döviz kuru değişkenleri arasındaki ilişkiyi kuran ekonometrik bir model yapılmaktadır. Amaç Sefalet Endeksi ve uluslararası ticarete öneme sahip olan ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek ve Sefalet Endeksinin ekonomik refah içerisindeki rolünü tanımlayabilmektir.

3.1. Ampirik Model ve Veri

Türkiye özelinde yapılan çalışmanın bu kısmında Barro Sefalet Endeksi, döviz kuru ve dış ticaret dengesi değişkenlerinin 2007Q3-2020Q3 dönemleri arası çeyrek verileri kullanılmıştır. Döviz kuru ve dış ticaret dengesi değişkenlerinin yüzde artış oranları alınmıştır. Barro Sefalet Endeksi değerleri elde edilirken kullanılan işsizlik ve büyüme oranları ile dış ticaret dengesini hesaplarken kullanılan ihracat ve ithalat verileri TÜİK'ten, enflasyon oranı ve döviz kurları TCMB Elektronik Veri Tabanı (EVDS)'den elde edilmiştir. Uzun vadeli faiz oranlarında ise Türkiye'nin 10 yıllık devlet tahvil ihracına 2010 yılından sonra başlamasından dolayı 2010 yılı ve sonrası için 10 yıllık devlet tahvil faiz oranı kullanılırken, 2006-2009 yılları için 5 yıllık devlet tahvil faiz oranı kullanılmıştır ve analizde kullanılan faiz verileri investing portalından elde edilmiştir.

⁵ Çalışmanın teorik arka planında argümana ilişkin çalışmalardan bahsedilmektedir.

⁶ Sefalet Endekslerinden herhangi birini seçmek çalışmanın bu bölümünde ifade edilen amacı test etmek için yeterli olduğundan Barro Sefalet Endeksi üzerinden model oluşturulmuştur. Diğer çalışmalarda Okun Sefalet Endeksi özelinde de bir modelleme yapılabilir. Her iki endekste de değer artışları negatif yönlü ekonomik performansı, değer azalışları ise pozitif yönlü ekonomik performansı işaret etmektedir. Kurulan ekonometrik model de endeks değerleri ile ticaret değişkenlerinin ilişkisi ve verilerin işaretlerinin yönü ortaya konmaktadır.

Bu modelde amaç bağımlı temel değişkeni açıklayan diğer değişkenlerin literatürdeki beklentiler doğrultusunda etkilerinin ne yönde olduğunu ortaya koyabilmektir. Buna göre Barro sefalet endeksi özelinde kurulan ampirik model aşağıdaki gibidir;

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 YMDTD_i + \beta_2 YDK_i + u \quad (1)$$

Burada Y= Barro Sefalet Endeksi (Çıktı); β_1 ve β_2 sırasıyla, çıktının YMDTD ve YDK'ya göre olan esneklikleri, u ise hata terimini temsil etmektedir. Modeldeki bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımları aşağıdaki gibidir;

Tablo 5: Değişken Tanımları⁷

Değişkenler	Açıklamalar	Dönem	Beklentiler
BARRO	Barro Sefalet Endeksi	2007Q3-2020Q3	Bağımlı Değişken
YMDTD	Milyar TL olarak alınan ve yüzde artışa çevrilen dış ticaret dengesi	2007Q3-2020Q3	Negatif
YDK	TL olarak alınan yüzde artış olarak hesaplanan döviz kuru	2007Q3-2020Q3	Pozitif

Kaynak: Yazarlar tarafından çizilmiştir.

3.2. Ampirik Sonuçlar

3.2.1. Durağanlık Testi

Zaman serileri analizinde kullanılacak verilerde durağanlık fark alma işlemleri ile sağlanabilmektedir. Bundan dolayı bir seri fark alma işlemi yapılarak durağan hala geliyorsa bu serinin fark durağan olduğu sonucuna varılmaktadır. Bir seride durağanlığa ulaşmak amacıyla d kez fark alınıyorsa değişkenin d sırasında bütünleşik olduğu söylenebilir ve $I(d)$ ile gösterilir. Ekonometrik modellemede kullanılan zaman serilerinin durağanlık dereceleri sonuçlara doğrudan etki etmektedir. Durağan olmayan seriler kullanılarak bulunan sonuçlarda sahte regresyon sorunu ortaya çıkabilmekte ve ilişkisiz değişkenler serilerin durağan olmayan halleriyle ilişkili bir biçimde gözükülebilmektedir. Zaman serilerinin durağanlaştırılması aşamasında günümüzde en yaygın olarak kullanılan test Dickey ve Fuller tarafından geliştirilen Dickey-Fuller ve Augmented Dickey-Fuller (Genelleştirilmiş, Genişletilmiş) birim kök testleridir.

Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testinin kullanımındaki temel problem gecikme uzunluğunun belirlenmesidir. ADF testinin özellikleri modele dahil edilen gecikme sayısına oldukça duyarlıdır. Ototregresif süreçlerde uygun gecikme sayısının belirlenmesinde kullanılan pek çok yöntem bulunmaktadır. Uygun gecikmenin belirlenmesi için, bilgi kriterlerinin minimum seviyede olması gerekmektedir. (Akyüz, 2018). Buna göre modele ilişkin ADF test sonuçları aşağıdaki gibidir;

Tablo 6: ADF Test Sonuçları

Durağanlık	Model	Değişken	ADF Test İstatistiği	Kritik Değerler			Prob.
				1%	5%	10%	
Düzeyde	Sabit+Eğim	BARRO	-6.251173	-4.140858	-3.496960	-3.177579	0.0000
		YMDTD	-7.490359	-4.144584	-3.498692	-3.178578	0.0000
		YDK	-6.743807	-4.144584	-3.498692	-3.178578	0.0000

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 6'da görüldüğü gibi tüm değişkenler düzeyde durağandır. Bu nedenle (I) nolu modelin katsayılarının tahmini için EKK yöntemi uygulanmıştır.

⁷ Modeldeki değişkenlere ait her bir grafik EK 5, 6, ve 7 de yer almaktadır.

Tablo 7: EKK Tahmin Sonuçları

Örneklem (Düzeltilmiş): 2007Q3-2020Q3				
Dahil Olan Gözlemler: 53				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
C	-0.646643	0.788962	-0.819613	0.4163
YMDTD	-0.077762	0.022018	-3.531805	0.0009
YDK	0.352743	0.099347	3.550629	0.0008
R ² =0.433028				
DW= 2.132				
F=19.09 (prob:0.0000)				

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 7’de görüldüğü gibi, %5 anlamlılık düzeyine göre dış ticaret dengesi ve döviz kuru değişkenlerimizin istatistiki açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. F testine göre model tümüyle anlamlıdır. Ayrıca R² değerine göre modelin açıklama gücü orta seviyededir. (R²=0.43). Durbin-Watson değeri 2’ye yakın olduğundan modelimizde otokorelasyon olmadığını söyleyebiliriz. Modelimizin değişkenlerine baktığımız zaman bağımlı değişkenimiz olan Barro Sefalet Endeksi ile bağımsız değişkenlerimizden olan dış ticaret dengesi arasında negatif, döviz kuru arasında ise pozitif bir ilişki olduğunu görmekteyiz. Elde edilen katsayı sonuçlarına göre dış ticaret dengesinde meydana gelen %1’lik bir artış, Barro Sefalet Endeksini 0.07 puan azaltmaktadır. Döviz kurunda meydana gelen %1’lik bir artış, Barro Sefalet Endeksini 0.35 puan artırmaktadır.

3.2.2. Granger Nedensellik Analizi

Granger nedensellik testleri, zaman serilerinde iki değişkenin birbirlerinin tahmininde kullanılmasının doğruluğu açıklayan bir yöntemdir. (Harman, 2007). Nedensellik analizi, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesinde sıkça kullanılan bir yöntemdir. Granger nedensellik testi için öncelikle gecikme sayısı belirlenir. Gecikme sayısı LR kriterine göre 2 olarak belirlenmiştir ve Granger Nedensellik testi yapılmıştır.

H₀’a göre nedensellik yoktur. H_A ‘ya göre nedensellik vardır. Buna göre Granger nedensellik test sonuçları aşağıdaki gibidir;

Tablo 8: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Yokluk Hipotezi	F-İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	Sonuç
YMDTD YDK'nın Granger Nedeni Değildir.	0.10566	0.9	H ₀ kabul edilir.
YDK YMDTD'nin Granger Nedeni Değildir.	4.48066	0.0167	H ₀ reddedilir.
BARRO YDK'nın Granger Nedeni Değildir.	0.89154	0.417	H ₀ kabul edilir.
YDK BARRO'nun Granger Nedeni Değildir.	3.19578	0.0502	H ₀ reddedilir.
BARRO YMDTD'nin Granger Nedeni Değildir.	2.90192	0.065	H ₀ reddedilir.
YMDTD BARRO'nun Granger Nedeni Değildir.	1.03699	0.3627	H ₀ kabul edilir.

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Granger Nedensellik Testinden elde edilen bulgulara % 10 anlamlılık düzeyinde;

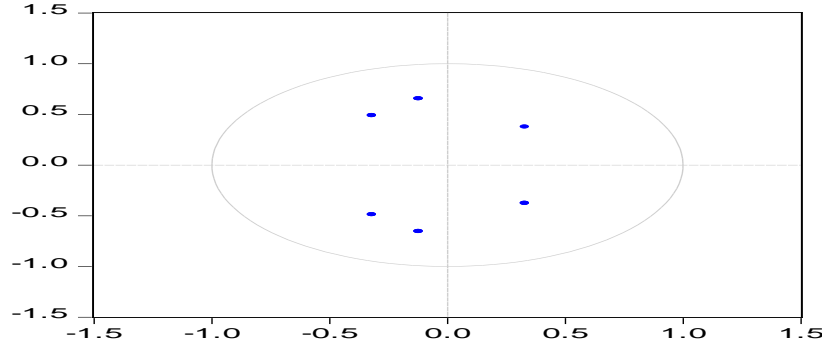
- 1-Dış ticaret dengesi döviz kurunun Granger nedeni değildir.
- 2-Döviz kuru dış ticaret dengesinin Granger nedenidir.
- 3-Barro Sefalet Endeksi döviz kurunun Granger nedeni değildir.
- 4-Döviz kuru Barro Sefalet Endeksinin Granger nedenidir.
- 5-Barro Sefalet Endeksi Dış ticaret dengesinin Granger nedenidir.
- 6-Dış ticaret dengesi Barro Sefalet Endeksinin Granger nedeni değildir.

Bu sonuçlara göre döviz kuru hem dış ticaret dengesini hem de Barro Sefalet Endeksini etkilemektedir. Barro Sefalet Endeksi de, Dış ticaret dengesini etkilemektedir. Bu çalışmada amacımız Barro Sefalet Endeksini açıklamak olduğundan VAR modeli için sıralam döviz kuru, dış ticaret dengesi ve Barro Sefalet Endeksi olarak belirlenmiştir.

3.2.3. Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi

Sims tarafından geliştirilen VAR modeli, içsel değişkenler ve içsel değişkenlerin gecikmeli değerlerinden oluşan modeldir. VAR modelinde gecikme sayısının doğru belirlenmesi ve sıralamanın doğru yapılması gerekir. Sıralama yapılırken en az etkilenen değişkenden en çok etkilenen değişkene doğru sıralama yapılır. VAR modelinde değişkenlerin durağan olması gerekir. Bu bilgilere göre LR kriterine göre gecikme sayısı 2 olarak alınmıştır. ADF test sonucunda değişkenler düzeyde durağan bulunmuştur yani değişkenler durağandır.

Grafik 1: AR Ters Birim Kökleri Diagramı

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Yukarıda görüldüğü üzere ters birim köklerin birim çemberin içerisinde konumlanmasıyla VAR modelinin istikrarlı olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.4. Varyans Ayrıştırması ve Etki-Tepki Fonksiyonları

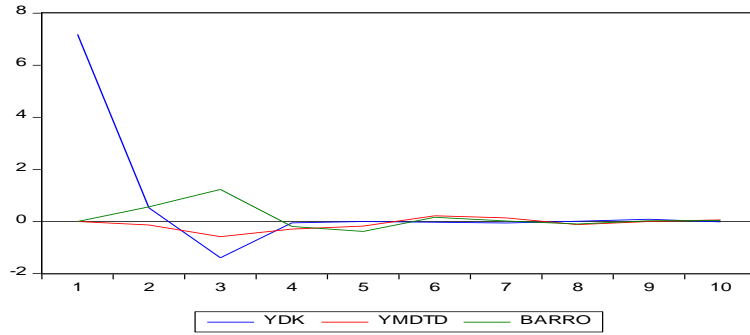
Varyans ayrıştırması tekniği serilerde meydana gelen değişimlerin kaynağını bulmak amacıyla kullanılmaktadır. Yani Varyans ayrıştırması bir değişkendeki değişimin yüzde kaçının kendisinden dolayı, yüzde kaçının ise diğer değişkenlerden kaynaklandığını araştıran bir tekniktir. (Küçüksoy, Yalçın, 2017). Çalışmamızda Barro Sefalet Endeksi üzerinde varyans ayrıştırması analizi uygulanmıştır. Bir makroekonomik değer üzerinde en önemli etkiye sahip olan değişkenin belirlenmesi için varyans ayrıştırması ve etkili bulunan bu değişkenin ekonomik politikalarda kullanılmaya elverişli olup olmadığını anlamak için ise etki-tepki fonksiyonları ile test edilmelidir. (Mucuk ve Alptekin, 2008). Bu çalışmada sadece Barro Sefalet Endeksi için Varyans Ayrıştırması ve Etki-tepki fonksiyonlarına bakılmıştır.

Tablo 9: Barro Sefalet Endeksi İçin Varyans Ayrıştırması

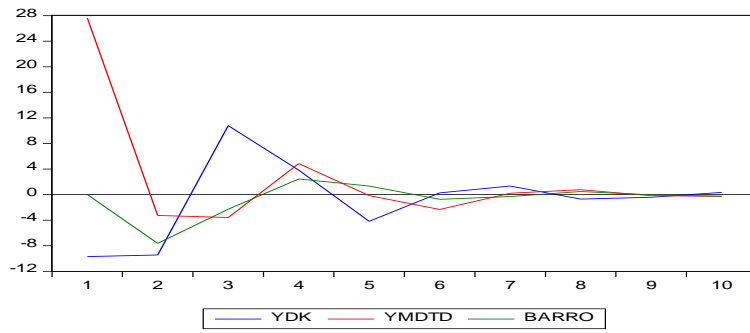
Dönem	Standart Hata	YDK	YMDTD	BARRO
1	6.109729	29.91571	17.26366	53.82063
2	6.282204	32.35163	16.68281	50.96556
3	6.726718	36.68287	18.84431	44.47282
4	6.744704	36.53758	18.79068	44.67175
5	6.765263	36.32045	19.02359	44.65597
6	6.771995	36.29337	19.06495	44.64168
7	6.777351	36.34661	19.05656	44.59683
8	6.777952	36.34041	19.17061	44.58899
9	6.778844	36.33870	19.08345	44.57786
10	6.779068	36.34255	19.08226	44.57519

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

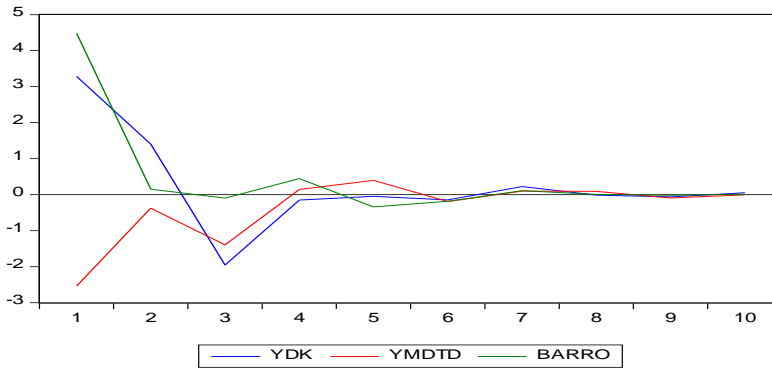
Barro Sefalet Endeksi değişkeninde meydana gelen değişimin açıklanması amacıyla 10 dönem itibarıyla varyans ayrıştırması tekniği uygulanmıştır. Buna göre 10. Dönemde Barro Sefalet Endeksi değişkeninin kendisine katkı payı %44 dür. Döviz kurunun Barro Sefalet Endeksi üzerindeki katkı payı %36 iken, Dış Ticaret dengesinin Barro Sefalet Endeksi üzerindeki katkı payı %19 dur. Barro Sefalet Endeksi İçin Etki-tepki analizlerini gösteren grafikler aşağıda verilmektedir.

Grafik 2: Döviz Kurunun Tepkisi

Kaynak: Yazarlar tarafından çizilmiştir.

Grafik 3: Dış Ticaret Dengesinin Tepkisi

Kaynak: Yazarlar tarafından çizilmiştir.

Grafik 4: Barro Sefalet Endeksinin Tepkisi

Kaynak: Yazarlar tarafından çizilmiştir.

Grafik 2 ve 3'te değişkenlerimize ait tepki fonksiyonları verilmekle birlikte Barro Sefalet Endeksinde ait tepki fonksiyonu Grafik 4'te gösterilmektedir. Grafik 4'ü incelediğimiz zaman döviz kuru, dış ticaret dengesi ve Barro Sefalet Endeksindeki bir standart sapmalılık şoklara, Barro Sefalet Endeksinin verdiği tepki gösterilmektedir. Barro Sefalet Endeksinin kendisinde meydana gelen şokların, kendisi üzerinde pozitif bir etki yarattığı ve bu etkinin 2. Döneme kadar sürdüğü görülmektedir. Dış ticaret dengesinde meydana gelen bir standart sapmalılık şoka karşılık Barro Sefalet Endeksi negatif bir tepki vermekte ve bu tepki 4. Döneme kadar devam etmektedir. Döviz kurunda oluşan şoklara karşı Barro Sefalet Endeksi 2. Döneme kadar pozitif tepki verirken 3. ve 4. Dönemde negatif ve daha sonra pozitif tepki vermektedir. Bu sonuçlar literatüre dayalı beklentilerle de uyumludur.

Bu bölümde, 2007Q3-2020Q3 dönemleri ele alınarak Barro Sefalet Endeksi, döviz kuru ve dış ticaret dengesi değişkenleri çeyreklik veriler olarak hesaplanmış ve ekonometrik bir model kurulmuştur. Yapılan ampirik analizlerin genel sonuçlarına göre değişkenlerimizin durağan, modelimizin istatistiksel olarak anlamlı, elde edilen katsayı sonuçları göre ise Barro Sefalet Endeksi ile dış ticaret dengesi arasında negatif, döviz kuru ile arasında ise pozitif bir ilişkinin varlığını anlaşılmıştır. Granger nedensellik analizi ile döviz kurunun dış ticaret dengesi ile Barro Sefalet Endeksinin, Barro Sefalet

Endeksinin ise dış ticaret dengesini etkilediği görülmüştür. VAR modeli kurularak varyans ayrıştırması ve etki-tepki analizleri ile elde edilen bulgular modelimiz kurulmadan önceki tahminlerimize uygun şekilde sonuç vermiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada en genel anlamda ekonomik performans ile uluslararası ticaret arasındaki ilişki ülke özelinde yapılan analizlerle ortaya konmaktadır. Ekonomik performansı ortaya koymak için Okun ve Barro Sefalet Endeksleri seçilmiş, uluslararası ticaret faktörü ise dış ticaret dengesi ve döviz kuru verileri aracılığı ile temsil edilmiştir. Türkiye ve BRICS ülkeleri olan Hindistan, Brezilya, Rusya, Çin ve Güney Afrika sefalet verileri hesaplanarak ülkeler arası performans analizleri yapılmıştır. Okun değerlerine göre performansı en iyi olan ülke Çin iken, ikinci sırada Hindistan, üçüncü sırada Rusya, dördüncü sırada Brezilya, beşinci sırada Türkiye, son sırada ise Güney Afrika bulunmaktadır. Barro değerlerine göre ise Brezilya performansı en iyi ülke iken, ikinci sırada Rusya, üçüncü sırada Çin, dördüncü sırada Türkiye, beşinci sırada Hindistan, son sırada iyine Güney Afrika bulunmaktadır. Endeks değerleri örnek ülkelerin refah seviyesini veya ekonomik performansının seviyesini tek bir gösterge olarak yansıtmaktadır.

Sefalet endeksleri ile dış ticaret dengesi ve döviz kuru arasındaki ilişki ekonometrik bir model aracılığı ile Türkiye özelinde ortaya konmuştur. Değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamak için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Granger nedensellik testi sonucuna göre döviz kuru ve Barro Sefalet Endeksi arasında çift yönlü bir ilişki mevcutken, dış ticaret dengesinden Barro Sefalet Endeksine doğru tek yönlü bir ilişki bulunmuştur. VAR modeli kurularak yapılan varyans ayrıştırması ve etki-tepki analiz sonuçları literatürle uyumlu haldedir. Buna göre; Barro Sefalet Endeksinin varyans ayrıştırması sonucuna göre ise 10. Dönemde Barro Sefalet Endeksi değişkeninin kendisine katkı payı %44 dür. Döviz kurunun Barro Sefalet Endeksi üzerindeki katkı payı %36 iken, dış ticaret dengesinin Barro sefalet Endeksi üzerindeki katkı payı %19 olduğu sonuçları elde edilmiştir. Etki-tepki fonksiyonlarına bakıldığında, Barro Sefalet Endeksinin kendisinde meydana gelen şokların, kendisi üzerinde pozitif bir etki yarattığı ve bu etkinin 2. döneme kadar sürdüğü görülmektedir. Dış ticaret dengesinde meydana gelen bir standart sapmalılık şoka karşılık Barro Sefalet Endeksi negatif bir tepki vermekte ve bu tepki 4. Döneme kadar devam etmektedir. Döviz kurunda oluşan şoklara karşı Barro Sefalet Endeksi 2. döneme kadar pozitif tepki verirken 3. ve 4. dönemde negatif ve daha sonra pozitif tepki vermektedir.

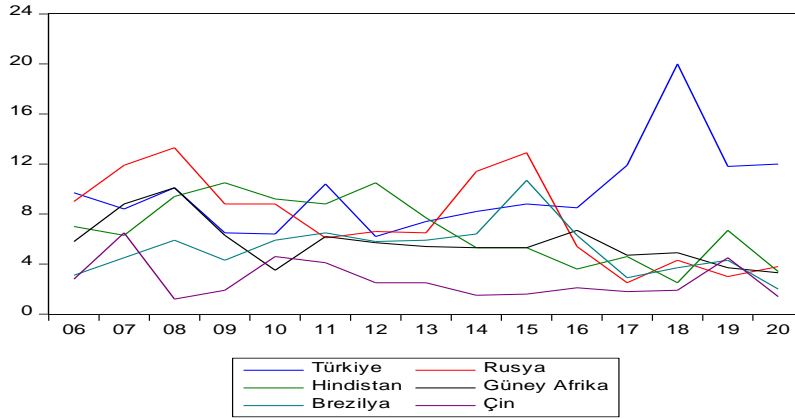
KAYNAKÇA

- Afşar, M. Doğan, B. (2020). Döviz Kurunda Yanlış Dengeleme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Hukuk ve İktisat Araştırmalar Dergisi*, 12 (2), 111-131.
- Ağır, H. ve Yıldırım, S. (2015). Türkiye ile BRICS Ekonomilerinin Makroekonomik Performans Karşılaştırması: Betimsel Bir Analiz. *KSÜ Sosyal Bilimler dergisi*, 12 (2), 39-66.
- Akpınar, R., Taşçı, K. ve Özsan, M. (2013). Hoşnutsuzluk Endeksine Göre Türkiye’de Bölgesel Farklılık. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (10). 59-70.
- Al, İ. Ve Yıldız, E. (2019). Türkiye’nin 2006-2017 Dönemi Makroekonomik Performansı: Sihirli Kare Yaklaşımı. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33 (1).
- Alkan, Y. (2018). Türkiye’de Dış Ticaret Açığı ile Büyüme ve Döviz Arasındaki İlişki. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 1 (1), 54-67.
- Aşçı, E. (2019). BRICS Ülkelerinin Küresel Güç Olma Potansiyelleri ve Türkiye. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 36-60.
- Aytekin, İ. Ve Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 851-862.
- Battal, T. ve Akan, E. (2019). BRICS Ülkeleri İle Türkiye’nin Performans ve Potansiyel Kriterleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 7 (1), 1-35. DOI: 10.14514/BYK.m.26515393.2019.7/1.1-35
- Bilgin, H. (2004). Döviz Kuru İşsizlik İlişkisi: Bir İnceleme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 80-94.
- Boz, Ç. (2013). Türkiye’de Reel Döviz Kuru ve İşsizlik İlişkisi: 2003-2012, 34(1), 51- 61.
- Bozdağlıoğlu, Y. Ve Yılmaz, M. (2017). Türkiye’de Enflasyon ve Döviz Kuru İlişkisi: 1994-2014 Yılları Arası Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2 (3).
- Bülbül, E. (2018). Türkiye İle BRICS Ülkeleri Dış Ticaret Değerlendirmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Cohen, I., Ferretti, and McIntosh, B. (2014). Decomposing the misery index: A dynamic approach, Cohen et al., *Cogent Economics & Finance*, 1-8. DOI:10.1080/23322039.2014.991089
- Çakal, E. (2019). Türkiye’de Cari Açığın Sürdürülebilirliği: İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Bir Aniliz (2002-2016). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Çatır, İ. (2019). Küreselleşmenin İşgücü Piyasasına Etkisi ve Genç İşsizlik. *Journal of Life Economics*, 6 (3), 321-344. DOI: <https://doi.org/10.15637/jlecon.6.020>
- Çondur, F. (2016). Türkiye’de Hoşnutsuzluk Endeksi Parametrelerinin Gelişimi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30 (5), 1309-1328.
- Demir, M. (2020). BRICS Ülkelerinde Ticari Dinamikler: Türkiye ile BRICS Grubu Ülkelerin Ticari Yoğunluk Analizi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 109-133. DOI:10.33905/bseusbed.748704
- Ekren, N., Alp, A. Ve Yağmur, M. (2015). Makro İktisadi Dinamiklerin Bir Göstere İle Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (28), 267-277.
- Firmaları Üzerine Bir Uygulama. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Gedik, A. (2020). Türkiye’de İthalat ve İhracat ile Enflasyon Arasında Nedensellik Analizi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (19), 323 - 333. Doi: 10.31590/ejosat.734408
- Grabia, T. (2011). The Okun Misery Index In The European Union Countries From 2000 to 2009. *Comparative Economic Research*, 14 (4), 98-155.
- Hacıevliyagil, N. (2015). Döviz Kurunun Temel Makro Değişkenlerle İlişkisi: Türkiye ve BRICS Ülkeleri Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta*.
- Harman, O. (2007). Enflasyon ve Büyüme Etkileşimi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Internatio na l Monetary Fund (2021). 25 Ocak 2021 tarihinde https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOORLD adresinden erişildi.

- Işık, M. ve Çetenak, Ö. (2018). İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi Makroekonomik Performansın Ölçülmesinde Başarılı Bir Gösterge midir? Türkiye ve BRICS Ülkeleri Üzerinde Bir Değerlendirme. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4 (4).
- İstikbal, D., Dilek, Ş. ve Yanartaş, M. (2019). Dönüşen Dünya Düzeninde “BRICS” ve Türkiye’ye Etkisi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmalar Dergisi*, 4 (7), 48-62.
- Karacan, R. (2020). Ekonomik Büyüme Refah Düzeyini Artırır mı? Hoşnutsuzluk Endeksi Yaklaşımı İle Test Edilmesi: Endonezya, İran ve Suudi Arabistan Örneği. *Journal Of Emerging Economies And Policy*, 5 (1), 17-22.
- Keskin, M. (2020). Finansal Derinleşmenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: BRICS-T Örneği. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Koşar, A. (2018). Türkiye’nin Son 10 Yılda En Çok İhracat ve İthalat Yaptığı Ülkelerin Hiyerarşik Kümeleme Analizi İle Gruplandırılması ve Değerlendirilmesi. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 17-28.
- Küçükaksoy, İ. Ve Yalçın, D. (2017). Altın Fiyatlarını Etkileyebilecek Faktörlerin İncelenmesi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (2).
- Mahfiegilmez. (2020). 15 Aralık 2020 tarihinde <https://www.mahfiegilmez.com/> adresinde erişildi.
- Makhdom, M. (2020). Makroekonomik Göstergeler İle Döviz Kuru Arasındaki İlişki: (2005:01-2019:10). Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Manga, M., Bal, H., Algan, N. ve Kandır, E. (2015). Beşeri Sermaye, Fiziksel Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: BRICS Ülkeleri ve Türkiye Örneği. 24 (1), 45.60.
- Mucuk, M. ve Alptekin, V. (2008). Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006). *Maliye Dergisi*, (155), 159-174.
- Özbalcı, S. (2015). Türkiye, Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi. *Bartın Üniversitesi Çeşmi-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 2 (2), 88-100.
- Özcan, S. (2016). Yoksulluk Göstergesi Olarak Hoşnutsuzluk Endeksi, Türkiye İçin Bir Deneme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (48), 295-313.
- Özer, M. (2019). Gelişmekte Olan Ülkelerde İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi İle Cari Açık Arasındaki İlişki. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Paksoy, S., Yenipazarlı, A. ve Bulut, E. (2018). Turizimin Toplam İstihdam Üzerine Etkisi: VAR Analizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 19 (41), 35-50.
- Pogoy, A. (2016). Global Implication of Fractals On Misery Index Across Countries. *International Journal Of Global Business*, 9 (1), 30-38.
- Saygılıoğlu, N. ve Akçin, R. (2018). Dış Ticaret ve Gümrük (Güncellenmiş 2. Baskı). Ankara.
- T.C. Merkez Bankası (2021). 20 Şubat 2021 tarihinde <https://evds2.tcmb.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Ticaret Bakanlığı. (2020). 18 Ocak 2020 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). 10 Kasım 2020 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türlüoğlu, E. (2019). Türkiye’de Ekonomik Büyüme Dinamikleri: Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi Nedensellik Analizi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Ülgen, G. ve Özer, M. (2020). İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi İle Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 15 (1), 83-122.
- Ünal, A. (2020). Doğrudan Yabancı Yatırımların Barro Sefalet Endeksine Etkisi: Türkiye İçin SVAR Analizi. *Akademik Araştırma ve Çalışmalar Dergisi*, 12 (22), 45- 55.
- Yağlı, B. (2021). Bitcoin ile Türkiye ve BRICS Ülkeleri Borsa Endeskleri Arasındaki Eşbütünlük İlişkisi. *Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak*.
- Yalçın, M. (2020). BRICS Ülkelerinin İhracat Rekabet Güçlerinin Belirlenmesi ve Türkiye İle Bir Karşılaştırma, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Yanar, R. (2008). Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejim Tercihinin Makro Ekonomik Performans Üzerine Etkileri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 255-270.
- Yayar, R. ve Öztaş, B. (2020). D-8 Ülkelerinde İşsizlik ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Panel Nedensellik Analizi. *Finans ve Ekonomi Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (2), 188- 200. DOI: 10.29106/fesa.696808.
- Yılmaz, M. (2016). Enflasyon ve Döviz Kuru Arasındaki İlişki. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

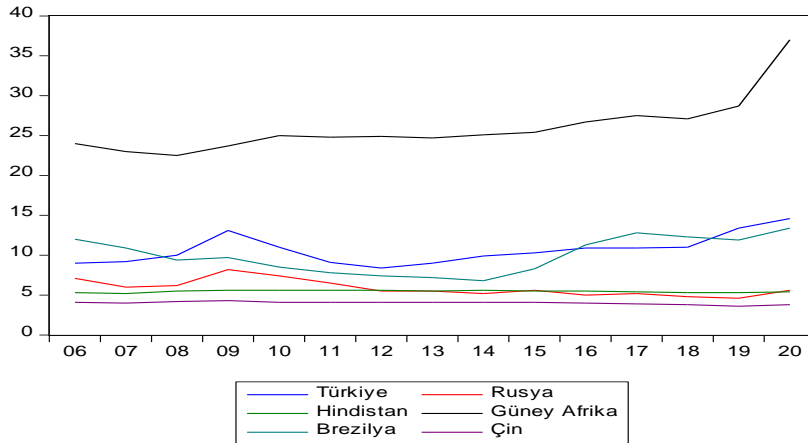
EKLER

EK-1 Grafik 1: Türkiye ve BRICS ülkelerinin enflasyon oranları (% α), 2006-2020

Kaynak: IMF, 2020⁸ verileri ile yazarlar tarafından çizilmiştir

EK-2 Grafik 2: Türkiye ve BRICS ülkelerinin işsizlik oranları (% β), 2006-2020

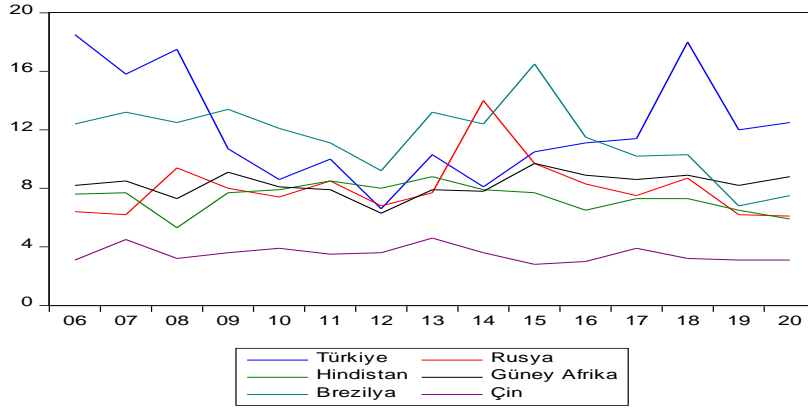

Kaynak: IMF ve Statista, 2020⁹ verileri ile yazarlar tarafından çizilmiştir

⁸ Grafik-1'de kullanılan veriler 2020 yılı ekim ayı verileri baz alınarak International Monetary Fund (IMF) resmi sitesinden elde edilmiştir. (<https://www.imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/KAZ?year=2020> erişim tarihi: 25 Ocak 2021).

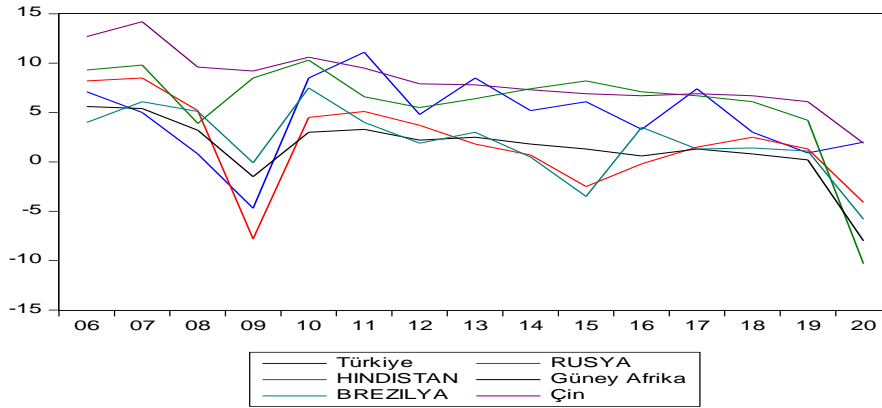
⁹ Grafik 2'de kullanılan veriler 2020 yılı ekim ayı verileri baz alınarak International Monetary Fund (IMF) ve Statista sitelerinden elde edilmiştir. (<https://www.imf.org/external/datamapper/LUR@WEO/KAZ> erişim tarihi: 25 Ocak 2021) (<https://www.statista.com> erişim tarihi: 25 Ocak 2021)

EK-3 Grafik 3: Türkiye ve BRICS ülkelerinin uzun vadeli faiz oranları (%), 2006-2020

Kaynak: Investing Platform¹⁰ verileri ile yazarlar tarafından çizilmiştir

EK-4 Grafik 4: Türkiye ve BRICS ülkelerinin büyüme oranları (%)

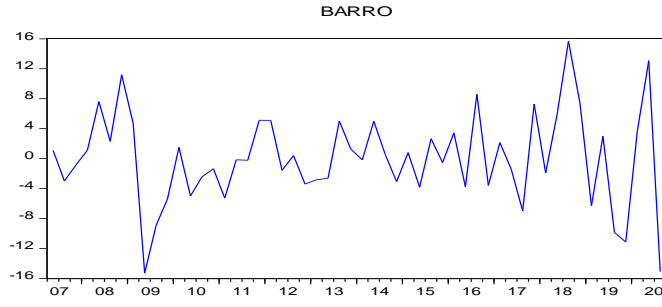

Kaynak: IMF,2020¹¹ verileri ile yazarlar tarafından çizilmiştir.

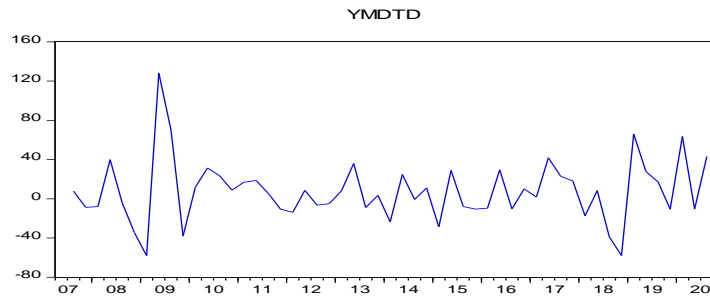
¹⁰ Grafik 3’de kullanılan veriler Investing Platform’dan elde edilmiştir. <https://tr.investing.com/rates-bonds/> erişim tarihi: 25 Ocak 2021

¹¹ Tablo 4’de kullanılan veriler 2020 yılı ekim ayı verileri baz alınarak International Monetary Fund (IMF) resmi sitesinden elde edilmiştir. (https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/KAZ erişim tarihi: 25 Ocak 2021)

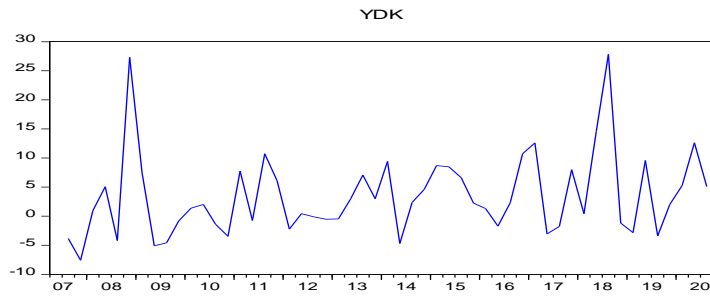
EK-5: Grafik 5: Türkiye Barro Sefalet Endeksi değişkenine ait grafik

EK-6: Grafik 6: Türkiye, Dış ticaret dengesi değişkenine ait grafik

EK-7: Grafik 7: Türkiye, Döviz kuru Değişkenine ait grafik

SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN VERGİLENDİRİLMESİ

Taxation of Social Entrepreneurship

ARAŞTIRMA MAKALESİ /RESEARCH ARTICLE

Geliş Tarihi/Received:
10.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted:
10.07.2022

M. Can YARDIMCI

Öğr. Gör.,
Afyon Kocatepe Üniversitesi,
Emirdağ Meslek Yüksekokulu,
Dış Ticaret Bölümü,
canyardim@aku.edu.tr

 0000-0002-2317-2249

Özet

Sosyal girişimcilik, sosyal değer yaratmayı amaçlayan bir girişimcilik türüdür. Sosyal girişimcilik kâr amacı gütmeyen inovasyon odaklı sosyal değer yaratma faaliyetlerini içerir. Türkiye’de sosyal girişimlerin hukuki bir statüsü bulunmamaktadır. Ayrıca kanunlarda bir şirket türü olarak da yer almamaktadır. Bu çalışma, Türkiye’de sosyal girişimlerin vergilendirilmesine yönelik bir değerlendirme sunmaktadır. Bunun gerekçesi sosyal girişimlerin vergi mevzuatı içinde yeri olmamasıdır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, sosyal girişimlere hukuki bir statü verilmeli ve şirket türü olarak tanımlanmalıdır. Bu düzenlemelerle birlikte sosyal girişimlere vergi muafiyeti getirilmeli veya sosyal girişimlerin teşviki sağlanmalıdır. İngiltere ve Güney Kore’de örnek uygulamalar mevcuttur. Sosyal girişimlere sağlanacak ayrıcalıkları başkalarının suiistimal etmesi önlenmelidir. Bundan dolayı regülasyonlar ve denetleyici bir kurum oluşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Girişimcilik, Vergileme

Abstract

Social entrepreneurship is a kind of entrepreneurship, which aim to create social value. Social entrepreneurship includes non-profit innovation-oriented social value creation activities. Social enterprises do not have a legal status in Turkey. It is also not included in the law as a kind of company. This study presents an assessment of the taxation of social enterprises. The reason for this is that social enterprises do not have a place in the tax legislation. As a result of the assessments, social enterprises should be given a legal status and defined as a company type. With these regulations, tax exemptions or incentives should be provided to social enterprises. There are model applications in the UK and South Korea. The abuse of privileges granted to social enterprises by others should be prevented. Therefore, regulations and a supervisory institution should be established.

Keywords: Social Entrepreneurship, Taxation.

GİRİŞ

Uluslararası arenada özellikle Avrupa bölgesinde sosyal refah ve istihdam odaklı olarak sosyal girişimlere olan ilgi 20. yüzyıl ile artmaya başlamıştır. Uluslararası en önemli sorunlardan biri dezavantajlı grupların yaşadığı sosyo-ekonomik problemlerdir. Sosyo-ekonomik problemlerin çözümüne yönelik alternatif bir uygulama ise sosyal girişimlerdir. Bu bağlamda sosyal girişimler ve sosyal girişimciler ön plana çıkmaktadır. Sosyal girişimlerin temel amacı yaygın bir sosyal fayda ve sosyal değer yaratmaktır. Sosyal girişimler kâr elde etmeyi önceleyen girişimler değildir ancak kâr elde edebilirler. Sosyal girişimler kamunun yetersiz kaldığı sosyo-ekonomik alanlarda ikame edici değil eksikliği tamamlayıcı rol üstlendiği zaman sosyal girişimlerin etkinlikleri artacaktır. Ayrıca sosyal girişimlerin çevreci ve sürdürülebilir bir yaklaşım sergilemeleri, onlara yönelik pozitif ilgi oluşmasını ve onlarla iş birliğinin toplumsal sempati kazandırması da onları son yılların yükselen bir değeri haline getirmiştir. Sosyal girişimlerin yarattıkları sosyal etkinin yanında istihdamı da artırması bunun yanında ekonomik büyüme ve kalkınmayı pozitif etkilemesi de önemlidir.

Bu çalışma Türkiye’de hukuki bir tanımlaması ve vergi mevzuatı içinde yeri olmayan sosyal girişimlerin vergilendirilmesine yönelik bir öneri sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada yöntem olarak durum çalışmasına bağlı olarak değerlendirme yapılması seçilmiştir. Sosyal Girişimcilik, somut verilerle kolay açıklanamayan bununla birlikte ikincil veri olarak elde edilmesi zor soyut bir konudur. Buna bağlı olarak bu konunun çalışılmasında araştırmacılar yöntem olarak gözlemler ile objektif bir değerlendirme sunan “Durum” çalışmalarını tercih etmişlerdir. Durum çalışmalarının değerlendirme araştırmalarında önemli bir yeri vardır. Durum çalışmalarında önerilerde bulunmak önemlidir. Çalışmanın örgüsü bu bağlamda ele alınmıştır. Giriş kısmının akabinde ilk olarak girişimcilik kavramına genel bir bakış atılmış ve ne ifade ettiğinin anlaşılması için bu terim irdelenmiştir. Ardından sosyal girişimcilik kavramı özeline inilerek, derinlemesine bu kavram tartışılmıştır. Sosyal girişimcilik tanımlanırken bileşenlerinin ortaya konulmasının zorunluluğundan dolayı bu bileşenler açıklanmıştır. Bu noktadan sonra sosyal girişimcinin neyi ifade ettiği detaylandırılmıştır. Tüm bu açıklamalardan sonra sosyal girişimcilik ve geleneksel girişimcilik arasındaki ayrımı netleştirmek adına benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Türkiye’de sosyal girişimcilik kavramının tarihsel gelişimi ve mevcut durumu ifade edilmiştir. Ardından sosyal girişimlere yönelik Avrupa ülkelerindeki hukuki düzenleme örnekleri ele alınmıştır. Son olarak Türkiye’de sosyal girişimlerin hukuki yapısı ve vergilendirilmesine yönelik öneri ve değerlendirmeler sunulmuştur. Çalışma sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

1. Girişimcilik

Literatürde girişimciliğin tanımını ortaya koymayı amaçlayan pek çok çalışma mevcuttur. Diandra ve Azmy (2020:236), girişimciliğin bir disiplin olduğunu ve bu disiplinin birçok çalışmada, aksiyon olarak harekete geçme ve yeni organizasyon yaratılması temelinde ele alındığını ifade etmiştir. Bununla birlikte girişimcilik eski alışkanlıkların yerine yenisini ikame eden tam bir bağımsız disiplindir. Gartner (1989:62), girişimciliği yeni bir organizasyonun kurulması ile açıklamaya çalışmış ancak girişimciliğin yeni bir organizasyonun yaratılması çerçevesinde açıklanmasının detaylıca ele alınması ve üzerinde düşünülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Stevenson ve Jarillo (1990: 23), girişimciliğin süreç içeren bir kavram olduğu üzerinde durmuşlardır. Onlara göre girişimcilik, bireylerin sahibi oldukları ya da bir parçası oldukları organizasyonlar için kendi kontrollerinde olan kaynakları dikkate almadan fırsatları kovalayan ve onları yakalayarak çıkar sağlamayı içeren bir süreçtir. Girişimcilik, çok boyutlu bir kavramdır. Bazı yaklaşımlar küçük bir işletme sahibi olmayı ya da yeni bir şirket kurmayı girişimcilik olarak görürken bazıları ise girişimcilik ruhunu yaratıcı olmak ve bir lider gibi hareket etmek gibi iki açıdan açıklamaktadır (Gedeon, 2010:30). Birçok çalışma girişimciliği başarılı bir organizasyon yaratmak olarak görürken bazıları ise girişimciliği bir anlayış ve beceri inşası olarak görmektedir (Diandra ve Azmy, 2020:236). Girişimcilik kavramını sadece saf bir ekonomi temelli kavram olarak ele almak özellikle bilgi çağında pek sıkı bir yaklaşımdır. Nitekim organizasyonlar sadece ekonomik güdüler taşıyan yapıları değil aynı zamanda sosyal güdüsü olan yapıları da içermektedir. Ayrıca girişimcilik bir anlayış inşası ise bu anlayış sadece ekonomik konuları değil aynı zamanda sosyal konuları da içerebilir. Yıllar içerisinde girişimcilik üzerine yapılan çeşitli çalışmalar girişimciliğin sadece ekonomik yönünün olmadığı bununla birlikte farklı güdülerini içeren girişimcilik yapılarının da zamanla geliştiğini ortaya koymuştur. Ekonomik temelli girişimciliği de kapsayacak şekilde girişimcilik türlerini kategorize etmede kullanılan genel sınıflandırma da üç ana başlık karşımıza çıkar: Klasik Girişimcilik, Küresel Girişimcilik ve Modern Girişimcilik. Klasik girişimcilik ise, Fırsat Girişimciliği ve Yaratıcı Girişimcilik olarak iki yönden ele alınabilir. Küresel girişimcilik ise kendi içinde üç kısma ayrılarak Yerel

Girişimcilik, Bölgesel Girişimcilik ve Uluslararası Girişimcilik olarak ortaya konulabilir. Modern Girişimcilik ise Kamu Girişimciliği ve Özel Girişimcilik olarak sınıflandırılabilirler (Yaşar, 2017:8).

Çalışma ile uyumlu olacak şekilde yukarıda sunulmayan ancak literatürde yer alan bazı girişimcilik türlerinin tanımının yapılması da uygun olacaktır. Bazı çalışmalar fırsat temelli girişimcilik ile gereksinim temelli girişimcilik ayrımına gitmişlerdir. Fırsat temelli girişimcilik iş fırsatlarının yakalanması ve yeni iş geliştirilmesidir. Gereksinim temelli girişimcilik ise bir seçenek değil zorunluluktur. Bu açıdan sosyal girişimler bu anlamda ele alınabilir. Diğer bazı çalışmalar ise yenilik odaklı girişimcilik ve küçük işletme girişimciliği olarak iki başlık altında girişimciliği ele almaktadır. Yenilik odaklı girişimcilik, küresel fırsatları kovalama peşinde olan yenilik fikrini paylaşan işletmeler ya da girişimcileri ifade etmek için yapılan bir tanımlamadır. Küçük işletme girişimciliği ise küresel piyasalara erişimi sınırlı düşük rekabet avantajına sahip geleneksel yöntemleri kullanan ve yerel piyasalara hizmet sunan işletmeleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Diandra ve Azmy, 2020: 238). Girişimcilik daha spesifik alanlar için de tanımlanmakta ve kategorize edilmektedir. Bunlar arasında en popüler olanı kadın girişimcilik kavramıdır. Kadın girişimciliği, kadın bireyler tarafından yürütülen girişimcilik faaliyetlerini ifade etmektedir. Kadınların bireysel olarak ekonomik faaliyetler içerisinde yer alması sosyo-ekonomik açıdan önemlidir. Kadın girişimciliğinin artması ile kadınlara yönelik dezavantaj ortadan kalkmakta ve bu sayede kadınlar hem kendileri hem de başkaları için istihdam yaratmaktadırlar (Amutha, 2015:3). Tüm bu sağladığı katkılardan ötürü kamu ve özel sektör ayrıca sivil toplum örgütleri kadınlara yönelik ve sadece onları destekleyen fonlar oluşturmuşlardır. Kadınların özellikle istihdam dezavantajlarının giderilmesinde birincil rol oynamaları için onları özendirme ve harekete geçirme amacıyla kadın girişimcilerin önünün açılması planlanmaktadır (Şeker, 2012: 20-21). Sanat girişimciliği, çok sayıda sanatsal ifade ve organizasyonel biçimin araç olarak kullanılarak fikirlerin ifade edilmesi ve halka iletilmesi için yeni sanat fikirlerinin peşinden koşulması ve keşfedilmesine ilişkin bir kavramdır (Scherdin ve Zander, 2011:3). Akademik girişimcilik, akademik kariyer sahibi bilim adamlarının da doğrudan dâhil olduğu, onların bilimsel çalışmalarının geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi sürecini ifade etmeye yönelik geliştirilmiş bir kavramdır. Akademik girişimcilik vasıtasıyla üniversite- endüstri işbirliğinin somutlaştırılması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Lacetera, 2009:443). Böylece üniversiteler arası rekabet ile bilimsel kalite artacak ve elde edilen gelir yine akademik çalışmaların finansmanında kullanılarak bilimsel ilerlemenin yaygın etki yaratması sağlanacaktır (Çakanel, 2018:30). Çevreci girişimcilik, temel itibarıyla girişimcilerin toplum için hem ekonomik hem de ekolojik faydayı aynı anda gözetip gözetemeyeceği hususunu sorgulayan, teknolojik gelişmeye bağlı olarak artan çevresel bozulmayı dikkate alan yeşil girişimlerdir. Çevreci girişimcilik sayesinde çevresel sorunların azaltılması mümkündür. Bu amaçla çevreci girişimciliğin amacı çevreye zarar vermeyen doğa dostu ürünlerin piyasaya sunulması için yeni üretim süreçlerinin ve fırsatlarının keşfedilmesi bununla birlikte toplumsal duyarlılığın oluşturulmasıdır (Lenox ve York, 2011:71). Çevreci girişimcilik ayrıca eko girişimcilik olarak da isimlendirilir (Kırmızı, 2016:16).

2. Sosyal Girişimcilik

Girişimciliğin sadece ekonomik temelli olarak ele alınmasının doğru olmadığı bunun yanında girişimciliğin sosyal yönünün de olduğu son yıllarda özellikle vurgulanmaktadır. Sosyal girişimcilik, teknolojik gelişmenin neticesinde daha sofistike hale gelmiş çevrenin ve bunun neticesi olarak da daha komplike hale gelen sosyal ihtiyaçlarla başa çıkmak için ortaya atılmış yeni bir kavramdır. Sosyal girişimcilik faaliyetleri, problem çözme ve sosyal inovasyona yaptığı vurgu ile kamu, özel ve kâr amacı gütmeyen sektör arasındaki alışlagelen sınırları ortadan kaldırmaktadır. Bu açıdan ele alındığında sosyal girişimcilik, kâr amacı gütmeyen inovasyon odaklı sosyal değer yaratma amacındaki faaliyetlerdir (Austin, Stevenson and WeiSkillern, 2002:2). Sosyal girişimcilik faaliyetlerinin altında yatan dürtü, bireysel veya ortak servet elde etmek değil, sosyal değer yaratmaktır. Dolayısıyla bu faaliyetler, yeni bir şeyler yaratma ve yenilikçi olma özelliğiyle mevcut işletme ve pratiklerden farklılaşmaktadır. Sosyal girişimciliğin temel itici gücü, ele alınan sosyal sorundur ve bir sosyal girişimin örgütlenme biçimi, bu problemi ele almak için ihtiyaç duyulan kaynakları en etkili şekilde harekete geçirmelidir (Taş, Küçükkoğlu ve Özcan, 2016: 258-266).

Sosyal değer yaratma kavramı, sosyal girişimcilik kavramının ana unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal girişimcilik kavramını ticari girişimcilik kavramından ayıran en net çizgi bu kavramın ekonomik kazanımdan ziyade sosyal değer yaratımına odaklanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında sosyal girişimlerin oldukça açık bir sosyal değere sahip olduğunu ifade etmek mümkündür (Austin vd., 2002:2). Sosyal değer yaratma, aynı ticari girişimlerde ekonomik değer yaratma sürecinde olduğu gibi inovasyon gerektirir. Başka bir deyişle, sosyal değer yaratma sosyal sorunları çözümlenerek ortadan kaldırmaya çalışmakla alakalı bir kavramdır. Sosyal değer yaratımı için gereken değişkenler (Smith-hunter, 2008:99):

- Girişimcinin sosyal ağı,
- Tamamen girişimin başarılı olmasına odaklanması,
- Kuruluş aşamasında sermaye tabanı,
- Halk arasında girişim fikrinin kabulü,
- Girişim takımının anlaşması, gönüllü çalışanların içinde maaşlı çalışanların oranı,
- Uzun dönemde kâr amacı gütmeyen ve kamu sektörü içinde şirketlerin oluşması,
- Piyasa testlerinde kalıcı olabilmek için hizmet yeteneği,
- Girişimcinin önceki yönetimsel deneyimleri.

Sosyal girişimcilik de ticari girişimcilik gibi ortaya çıkacak fırsatları kovalamalıdır. Sosyal girişimcilik faaliyetleri içerisindeki fırsat kovalama durumunun odak noktası sosyal sorunları giderme ve sosyal değer oluşturma amacı taşımaktır. Diğer bir deyişle, sosyal girişimcilikteki fırsat kovalama toplumsal huzuru olumsuz yönde etkileyen unsurları ortadan kaldırma, mevcut sosyal sorunların çözümü için yeni yollar arama, yeni fırsatları keşfetme çabasıdır (Kılıç- Kırılmaz, 2014:66). Sosyal girişimcilik fırsatları, sosyal bir duruma ve toplumsal bir temele sahiptir. Dolayısıyla, sosyal girişimcilik; kalıcı olarak sosyal bir değişim yaratmak için yeni fırsatların, araçların ve kaynakların keşfedilmesi ile başlar ve sosyal amaç bu girişimcilik faaliyetinin temelini oluşturur. Sosyal girişimcilik fırsatları, ekonomik değeri maksimize etme niyeti taşımaz aksine mevcut sosyal sorunun çözümüne yönelik faaliyetler temel odak noktasını oluşturmaktadır (İrengün, 2014:15). Sosyal girişimler kâr elde edebilirler ancak bu kâr düzeyi ticari işletmelerin kârlarından düşüktür ve elde edilen kârlar sosyal açıdan getiri ve değer yaratarak fayda sağlamayı amaçlayan bir sosyal misyonu yerine getirmek için kullanılır. Dolayısıyla sosyal girişimler ticari işletmelerden farklı olarak sosyal etki yaratma konusunu öncelikli olarak amaç edinir (Palil, Ismail, Zain and Bakar, 2021:136).

Sosyal girişimlere yönelik eleştirel bir değerlendirme ise sosyal girişimlerin sosyal ve girişim kavramları üzerinden ele alınması yönündedir. Bu değerlendirme sosyal girişimlerin nihayetinde bir girişim olduğunu, kâr amacı gütmeyen bir organizasyon olarak tanımının çok kısıtlı olduğunu ve sosyal girişimlerin de kâr amacı güdebileceğini ileri sürer. Sosyal girişimlerin sosyal açıdan ahlaki ve etik sorumluluk sahibi olmalarının aşırı bir değerlendirme olduğunu onların da kendilerini düşünerek hareket edebilecekleri alanın olduğunu savunur (Mair and Marti, 2006:38).

2.1. Sosyal Girişimciliğin Bileşenleri

Sosyal girişimcilik çok bileşenli bir kavramdır. Literatürde bu bileşenlere ilişkin çok sayıda değerlendirme bulunmaktadır. Bu noktada literatürde sıklıkla ele alınan altı bileşen bulunmaktadır: sosyal misyon ve vizyon sahibi olma, sosyal değer yaratma, sosyal girişim fırsatlarını görme, yenilikçi olma, sürdürülebilir olma ve kaynak yaratma, sosyal ağları kullanma (Kılıç- Kırılmaz, 2014:62; Şeker, 2012:37). Bu bileşenleri sırasıyla açıklayabiliriz:

Sosyal Misyon ve Vizyon Sahibi Olma: Sosyal misyona sahip olmanın sosyal girişimciler için vazgeçilmez bir önemi vardır. Organizasyonun sosyal değer yaratma misyonu ile hareket ediyor olması, onu ticari sektörden ayıran temel özellik olup, organizasyonun sosyal alanda yer alması noktasında belirleyici rol oynamaktadır. Çağımızda meydana gelen sosyal problemlere çözüm üretebilmek ancak sosyal misyona sahip olmakla mümkündür. Bu misyonu hayata geçirmek ve sürdürülebilir hale getirip yılmadan, kararlılıkla çalışmak da sosyal vizyon sahibi olmayı gerektirmektedir (Kılıç- Kırılmaz, 2014:62-63).

Sosyal Değer Yaratma: Sosyal girişimciliğin amacı toplumun menfaatleri doğrultusunda sosyal değer yaratmaktır. Ticari girişimcilik ile sosyal girişimciliği birbirinden ayıran temel farklardan biri de budur. Ticari girişimcilikte kişisel kazanç elde etmek amaçlanırken, sosyal girişimcilikte sosyal değer yaratmak amaçlanmaktadır. Sosyal girişimciler de tıpkı ticari girişimciler gibi yürüttükleri faaliyetlerden kâr elde etmektedirler fakat elde edilen kâr sosyal amaçlarla kullanılmaktadır. Ayrıca sosyal girişimin sürdürülebilirliği sadece kâr amacı gütmeyen organizasyonların tek başlarına sağlayabilecekleri bir durum değildir. Sosyal girişim ancak farklı sektörlerden paydaşların ortak çabaları ile daha fazla başarı sağlayabilir (Austin vd., 2002:3). Özetle, bir sosyal girişimin başarılı olabilmesi için gerekli olan en önemli bileşenlerinden sosyal değer, farklı sektörlerden kişi ve kurumların işbirliğiyle oluşturulabilir.

Sosyal Girişim Fırsatlarını Görme: Sosyal girişimler toplumsal bir problemden ya da mevcut durumun daha iyi yönetilmesi ihtiyacından doğar. Başkaları için problem olarak görülen bazı durumlar sosyal girişimciler tarafından çözüme kavuşturulması gereken bir sosyal girişimcilik fırsatı olarak değerlendirilebilir. Sosyal girişimciler de tıpkı ticari girişimciler gibi fırsatlara odaklanır ancak girişimlerinden finansal olarak elde ettikleri kârı amaca giden yolda sadece bir araç olarak değerlendirirler (Bozkurt, Ercan ve Yurt, 2018:44).

Yenilikçi Olma (İnovasyon): Sosyal girişimciler yenilikçidirler; yeni modeller ve yeni yaklaşımlar geliştirme konusunda öncülük ederler. Bu açıdan bakıldığında sosyal girişimciliğin en önemli bileşenlerinden birinin yenilikçilik olduğu söylenilebilir. Çevresel koşulların ve ihtiyaçların analiz edilmesi, tehdit ve fırsatların saptanması ve ani değişikliklere karşı proaktif yaklaşım geliştirilmesi için sosyal girişimciliğin yenilikçilik boyutunun olması gerekmektedir (İrengün, 2014:21).

Sürdürülebilir Olma ve Kaynak Yaratma: Sürdürülebilir olma ve kaynak yaratma sosyal girişimciliğin girift bileşenleridir. Sosyal girişimler kaynak yaratabildikleri ölçüde sürdürülebilirliğini sağlarlar. Sürdürülebilirliğini sağlayan sosyal girişimler daha kolay kaynak oluşturabilirler. Sosyal girişimlerin karşılaştığı en büyük engellerden bir tanesi de kaynak bulma sıkıntısıdır. Problemin çözüme ulaştırılması sürecinde yürütülecek olan faaliyetlerin hayata geçirilmesi için sosyal ve beşeri kaynakların yanı sıra finansal kaynaklara da ihtiyaç vardır. Finansal kaynaklar oluşturulduğu oranda sosyal girişimler başarılı ve sürdürülebilir olurlar (Kılıç- Kırılmaz, 2014:68).

Sosyal Ağları Kullanma: Sosyal ağlar sosyal girişimcilik sürecinde ortaya çıkarılan bilgi, beceri ve yeterliliklerin topluma ulaşmasında aracılık ederler. Sosyal girişimciler sosyal ağları kullanarak değişime ivme kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda güven ağı da oluştururlar. Sosyal ağlar bunların yanı sıra sosyal girişimin başarılı olması adına oluşturulacak işbirliklerinde de önemli role sahiptir. Günümüzde etkisini gitgide artıran sosyal ağlar, aşılması güç problemlerin bu işbirlikleri ile çözüme kavuşturulmasına yardımcı olur (İrengün, 2014:20).

3. Sosyal Girişimci

Sosyal girişimci, temel insani ihtiyaçları yerine getirmeye yönelik güçlü bir yükümlülük ve sosyal vizyona sahiptir. Sosyal vizyon, mevcut imkanların ötesindeki fırsatları görme ve bu fırsatları değerlendirme yeteneğidir. Sosyal konulara olan ilgi; sosyal ve çevresel meselelere karşı bir sorumluluk ile şefkat duygusundan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda sosyal girişimciler, devletin ve ticari girişimcilerin yetişemediği sorun alanlarını hedefleyerek, var olan boşluğu gidermek ve sorunları çözmek amacıyla hareket etmektedirler (Taş vd., 2016: 259).

Belirsiz süreçler içeren, sınırlı kaynaklara sahip olan ve sosyal değişimin bir parçası olmak için büyük bir tutku içeren sosyal girişimcilik süreci, sosyal sorunların çözümünü gerçekleştirme yenilikçi bir anlayışa ihtiyaç duymaktadır. Çünkü sosyal alanda yenilikçi bir anlayışa sahip olma; yeteneklerin, ürünlerin, süreçlerin ve teknolojinin kombine edilmesiyle sürdürülebilir çözümlerin kapısını aralamakta, sosyal sorunların çözümünde etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle, ekonomik açıdan getirisi olmayan ve bu yönüyle ticari girişimler tarafından ihmal edilen alanlarda bulunan sorunları çözmeye yönelik yenilikçi yaklaşımlar, sosyal uyuma ve kalkınmaya önemli bir katkı sunmaktadır. Dolayısıyla, yenilikçi olma; ticari girişimcilik gibi sosyal girişimciliğin de temel bir özelliğidir. Diğer yandan, sosyal alandaki yenilikler ürün, hizmet veya süreç düzeyinde gerçekleşmektedir (Kılıç- Kırılmaz, 2014:67).

4. Sosyal Girişimcilik ve Geleneksel Girişimcilik

Sosyal girişimcilik eldeki mevcut kaynaklarla sınırlı kalmadan yeni kaynaklar yaratabilmekte, bu yönüyle sürdürülebilir olmaktadır. Sosyal girişimcilik, sosyal misyonunu gerçekleştirmek için çaba gösterirken, diğer yandan yeni kaynaklar bularak varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadır. Kaynak bulma, ticari girişimler için daha kolay olabilmekte, bu noktada sosyal girişimler daha fazla zorluk çekmektedir. Bu da ticari girişimlerin sermaye piyasasından daha rahat faydalanabilmesinden ve piyasada ve üründe değişiklik yapma hususunda daha esnek olmasından kaynaklanmaktadır (Bozkurt vd., 2018:45).

Sosyal girişimcilik alanının kesin sınırları bulunmamaktadır. Çünkü sosyal girişimcilik faaliyetlerinin sektör sınırları günümüzde giderek bulanıklaşmakta ve bundan dolayı sosyal girişimcilik faaliyetlerinin alanını sektörel bazda sınırlamak zorlaşmaktadır. Bazı yazarlara göre kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri tamamen özel sektör kapsamında iken, bazılarına göre ise bu kavram “sosyal girişimci kurumsal düşünce” adıyla her sektöre dahil edilebilmektedir (İrengün, 2014:33). Bunun yanı sıra, sosyal girişimcilik faaliyetleri kâr amacı gütmeyen sektör içerisinde kabul edilse bile, sosyal girişimcilik faaliyetleri için gereken fon, hibe, bağışlar, insan kaynakları ve müşteriler, ürün ve hizmet sunumundaki rekabetçi anlayış, girişimlerin varlıklarını sürdürebilmesi için kâr elde etme çabası özel sektöre doğru bir kaymayı beraberinde getirmektedir. Bu durum, sosyal girişimlerin “gizli kâr amacı güden işletmeler” şeklinde ifade edilmesine yol açsa da, sosyal girişimlerin çoğu bu durumun sosyal girişimlerin kâr amacı gütmeyen ve sosyal değerlere sahip yaklaşımını ortadan kaldırmayacağını savunmaktadır. Sosyal girişimcilik; kalıcı olarak sosyal bir değişim yaratmak için yeni fırsatların, araçların ve kaynakların keşfedilmesi ile başlar ve sosyal amaç bu girişimcilik faaliyeti içerisinde gömülüdür. Sosyal girişimcilik fırsatları, mevcut ekonomik değeri maksimize etme niyeti taşımaz; mevcut sosyal sorunun çözümüne yönelik çaba bu faaliyetin temel odak noktasını oluşturmaktadır (Taş vd., 2016: 257-260).

Sosyal girişimciliği geleneksel girişimcilikten ayıran en temel unsur şüphesiz kâr payı dağıtımıdır. Zira sosyal girişimler dönem sonu oluşan kâr paylarını hissedarlarına dağıtmaz veya küçük bir oranda dağıtır. Bunun yerine ortaya çıkardığı sosyal etkinin sürdürülebilir olması ve uzun dönemli sosyal fayda dönüşümleri için tekrar yatırım yapar. Diğer taraftan ticari işletmeler ve girişimler hissedarlarına kâr payı dağıtma amacındadır (Kılıç- Kırılmaz, 2014: 6364).

5. Türkiye’de Sosyal Girişimcilik

İnsanın topluma faydalı bir birey olma güdüsünün doğal bir tezahürü olan sosyal girişimcilik yüzyıllardır var olan bir olgudur. Tarihsel süreçte bu kapsamda yürütülen faaliyetlerin adı her ne kadar sosyal girişimcilik olarak adlandırılmamış olsa da uygulama biçimleri göz önünde bulundurulduğunda, hayırseverlik çerçevesinde, sosyal misyona sahip ekonomik çalışmaların yürütüldüğünü görmek mümkündür (Şeker, 2012: 65-67). Bu noktada kültürel yapının da sosyal girişimlerin var olması ve gelişmesi için önemli bir etken olduğu unutulmamalıdır.

Sosyal girişimciliğin Türkiye’deki tarihsel gelişimini, tarihsel süreçte Anadolu coğrafyasında kurulmuş olan sosyal girişimcilik yapılarının günümüze taşıdığı değerlerle birlikte ele almakta fayda vardır. Bu açıdan bakıldığında Anadolu Selçuklu devletindeki Ahilik yapılanmasının günümüzdeki sosyal girişimcilik anlayışına benzer bir biçimde işlediği söylenilebilir. Kendi ekonomik kaynağını oluşturup belirli bir sosyal denge içerisinde toplumdaki sosyo-ekonomik ihtiyaçların karşılanması noktasında almış olduğu inisiyatiflerle ve gönüllülük esasına dayalı bir işleyişe sahip olması açısından Ahilik teşkilatının, günümüzdeki sosyal girişimcilik anlayışına benzer nitelikler taşıdığı söylenebilir (Durak, 2016:111).

Osmanlı dönemine bakıldığında ise ahilik teşkilatı mevcudiyetini devam ettirirken sosyal ihtiyaçların vakıflar aracılığı ile de giderildiği görülmektedir. Osmanlı döneminde vakıflar vazifelerini devletten ya da halktan gelecek herhangi bir karşılıktan ziyade dinî vecibelerini yerine getirmek amacı ile yapmışlardır. Vakıflar toplumun yol, kervansaray, eğitim, sağlık, iaşe, gıda vb. sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak adına faaliyetler yürütmüştür. Osmanlı döneminde yürütülen tüm vakıf çalışmaları tam anlamıyla sosyal girişimcilik olarak adlandırılmasa da Osmanlı devletinin özellikle son dönemlerinde kurulan Darülaceze, Darüşşafaka, Şişli-Etfal hastanesi, Vakıf Gureba Hastanesi (üniversitesi) gibi kurum ve kuruluşlar günümüze kadar varlığını devam ettirmiş, Türkiye’de sosyal girişimciliğin oluşmasına öncülük etmiş kuruluşlar olarak değerlendirilebilir. 1872 yılında Darüşşafakanın kurulmasına ön ayak olmuş Yusuf Ziya Bey ile 1862 yılında kadın hastalıklarıyla mücadele etmek amacıyla Zeynep Kamil Hastanesinin kurulmasında öncülük etmiş olan Prenses Zeynep Kamil de dönemlerinin sosyal girişimcileri olarak adlandırılabilirler (Taş vd., 2016: 262). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında da vakıflarda ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarında sosyal girişimcilik faaliyetleri devam etmiştir. 2000’li yıllara kadar Türkiye’de sosyal girişimcilik adlandırmasının ve bilincinin tam olarak oturmadığı gözlemlenmektedir. Türkiye’de sosyal girişimcilik farkındalığındaki ve sosyal girişimcilik örneklerindeki artış 2000 yılından sonra hız kazanmaya başlamıştır (Sönmez, Arıker ve Toksoy, 2016:115).

6. Sosyal Girişimlere Yönelik Hukuki Düzenleme Örnekleri

Avrupa Birliği sosyal girişimlerin yaygınlaşması ve altyapısının güçlendirilmesi amacıyla bu girişimlerin gelişmesi için politikalar geliştirmekte ve bunları üye ülkelerle paylaşmaktadır. Avrupa Birliği’nin ilgili komisyonları sosyal girişimlerin statik bir yapıda olmadıklarını, tek bir tarz da yapılmadıklarını ve değişik formda organizasyonel yapılar oluşturduklarını vurgulamaktadır. Avrupa Birliğine üye ülkelerin bazıları sadece sosyal girişimleri özgü bir tüzel kişilik formu oluşturmuş ve sosyal girişimleri bu özel hukuki çerçevede konumlandırmıştır. Bazı Avrupa Birliği ülkeleri ise kamuya yararlı faaliyet sürdüren organizasyonlara sağladığı ayrıcalıklı konumu olan özerk bir statü sağlamıştır. İtalya bir işletme türü tanımlamış ve sosyal girişim kavramının bir şirket unvanı olarak kullanılmasını sağlamıştır. Bir diğer örnek ise Belçika’dır. Onlar da sosyal amaçlı şirket kavramını hukuksal çerçevede kabul etmiş ve uygulamaya koymuşlardır (Tarman, Ayata, Önay, Arık, Ece Oba ve Veziroğlu, 2021:10). Bununla birlikte sosyal girişimlere yönelik İngiltere “toplumsal fayda şirketi” adıyla tanımlanan ve sosyal girişimleri kapsayacak yasal bir konum oluşturulmuştur. Bu yönüyle İngiltere toplumsal yarar sağlayan ve değer yaratan sosyal girişimleri yasal düzenlemeyle tanıyan ilk ülkedir. Bu yasal tanımlama yaygın bir sosyal değer yaratılması için ticari iş yapacak kişi ya da tüzel kişilere sağlanan bir tür limited şirket yapısıdır (Meçikoğlu, 2018:50).

Asya bölgesinde ise Güney Kore ekonomik sorunların çözümüne yönelik kamuyu desteklediklerini düşündükleri sosyal girişimler için 2007 yılında “Sosyal Girişim Teşvik Yasası” çıkarmış ve yürürlüğe koymuşlardır. Sosyal girişimlere olan ilgi ve bunlar aracılığıyla yaratılan sosyal fayda ve değer neticesinde Sosyal Girişim ve Teşvik Yasasına bağlı olarak Güney Kore 2012 yılında “Sosyal Girişim Teşvik Ajansı” adıyla bir kurum kurmuştur. Sosyal Girişim Teşvik ajansı, sosyal girişimleri, sosyal hizmetler veya istihdam sağlayarak yerel sakinlerin yaşam kalitesini artıran vb. sosyal faydalar sağlayan, sosyal hedefler peşinde koşan bu amaçla ticari faaliyetler de gerçekleştiren bir şirket olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama ile sosyal girişimler hukuki statüleri olan bir yapı haline gelmiştir. Güney Kore’de sosyal girişim sertifikası alan işletmeler vergi muafiyeti ve indirimlerinden faydalandırılmaktadır. Özellikle Güney Kore’deki sosyal girişimler, diğer ülkelerden farklı olarak kalkınma politikalarının sağladığı faydalar altında büyümüştür (Doh, 2020:6-7).

7. Türkiye’de Sosyal Girişimlerin Hukuki Yapısı ve Vergilendirilmesine Yönelik Değerlendirme

Sosyal girişimcilerin hukuki olarak seçebilecekleri yapılanma biçimi onların kuruluş yapıları, organizasyonları, hisse sahiplerinin yükümlülükleri ve vergi sorumlulukları açısından farklı anlamlar ifade eder. Sosyal girişimciler çeşitli şirket yapıları biçiminde kâr amaçlı organizasyonlar gibi faaliyet gösterebilirler. Bunun yanında sıklıkla sosyal girişimciler dernek ya da vakıf gibi kâr amacıyla olmayan kurumlar biçiminde de çalışabilir. Dolayısıyla sosyal girişimciler tüm bu hukuki sorumluluk yaratan durumları dikkate alarak bir seçim yapmalı ve faaliyet göstermelidir (Tarman vd., 2021 36-43). Türk hukuku içerisinde bir hukuki statü sahibi olmayan sosyal girişimler, şirketlerin tabi olduğu Türk Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu içerisinde faaliyet gösterdiği ticari yapı itibarıyla hareket eder. Vergi yönünden ise temel kanunlar içerisinde Kurumlar Vergisi Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Katma Değer Vergisi Kanunu sosyal girişimler faaliyetleri açısından sıkıntı yaratan kanunlardır ve bu kanunlar da hukuki statüsü tanımlanmış biçimde sosyal girişimler lehine düzenlemeler yapılmalıdır. Dolayısıyla sosyal girişimlerin karşılaştığı en büyük meydan okuma vergi hususunda özel bir statü sahibi olamamalarıdır. Bununla bağlantılı olarak hukuki bir statülerinin olmaması da önemli bir diğer dezavantajdır.

Türkiye’de bulunan sosyal girişimler genellikle kâr elde etmek amacıyla faaliyet gösteren şirket statüsünde bulunmaktadır. Hukuki statü olarak Türkiye’de sosyal girişimciler en fazla ticari işletme formunu tercih etmektedirler. Bunun yanında ikincil olarak kooperatif ve sivil toplum örgütlenmelerinin işletmesi şeklinde statüler seçilmektedir. Bu sosyal girişim şirketlerinin en yaygın şekilde faaliyet gösterdiği sektör eğitim sektörüdür. İkinci sırada imalat ve üretim, üçüncü sırada yaratıcı endüstriler sektörü yer almaktadır. Türkiye’deki sosyal girişimler büyük oranda mikro ve küçük ticari girişimlerdir (British Council, 2019: 54-61). Bu durumdan dolayı sosyal girişimler de şirketler gibi ayrıcalıklı olmayan genele uygulanan vergi yasalarına tabidir. Yani sosyal girişimlerin oluşturmak istediği sosyal değer yaratımı ve sosyal etki göz ardı edilmektedir (Meçikoğlu, 2018:49). Türk Ticaret Kanuna bakıldığında burada tanımlanan şirket yapıları beş başlık altında ele alınmıştır. Bunlar: anonim şirket, limite şirket, kollektif şirket, komandit şirket ve kooperatiflerdir. Bunların yanında gelir vergisi kanuna tabi gerçek kişi tacirleri yani şahıs şirketi olarak anılan basit yapıda küçük işletmeleri tarif eden yapılar da vardır. Dernekler, tüzel kişilik yapısı altında kurulur ve ticari iş ve işlemlerde bulunabilirler. Ancak ticari iş yapan derneklerin elde edeceği gelirler üyeler arasında dağıtılamaz ve bu gelirlerin derneğin amaçları ile uyumlu bir biçimde kullanılması hukuken bir zorunluluktur. Dernekler tarafından faaliyetleri yürütülen ticari işletmeler kurumlar vergisi kanununa tabidirler ve bu kapsamda vergilendirilirler. Derneklere avantajlı bir konum sağlamak için “kamuya yararlı” statüsü verilebilmekte ve bu konum da ilgili derneklere avantaj sağlamaktadır. Ancak bu avantajlı statüyü elde etmek zorlu bir süreç içermekte ve dolayısıyla bu statüye sahip dernek sayısı da oldukça azdır. Vakıflar kuruluş amaçlarını ifa etmek ve bu amaçları ifade ederken ihtiyaç duyacağı maddiyatı temin için ticari işletme işletebilir veya faaliyet halinde olan bir şirkete ortak olabilir. Buradan elde edilen gelir vakfın ortaya koymuş olduğu vizyon ve misyon çerçevesindeki amaç dışında kullanılamaz ve başka bir yere aktarılamaz. Vakıfların sahibi veya ortağı olduğu ticari işletmeler kurumlar vergisi kanununa tabidir. Bununla birlikte bazı kanunla belirlenmiş alanlarda faaliyet gösteren vakıfların vergi istisnasına tabi olmaları Hazine ve Maliye Bakanlığının önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilebilir.

Türkiye’de faaliyet gösteren dernek ve vakıflar iktisadi faaliyetlerinden dolayı vergi muafiyetine tabi değildirler. Sonuç olarak Türkiye’de tüm ticari işletmeler, kâr elde amacıyla olmayan vakıf ve derneklerin ticari kuruluşları ve kooperatifler faaliyetlerinden dolayı elde ettikleri kazanç bakımından kurumlar vergisine; çalışanları bakımından gelir vergisine ve faaliyetleri için yaptıkları alımlar ve satışları bakımından ise katma değer vergisine bağlıdır. Sosyal girişimlerin yaratacağı sosyal fayda ve değer dikkate alarak genişletilmiş vergi muafiyeti ya da teşviklerini içeren bir vergi düzenlemesi yapılmalıdır. Bu yapılacak düzenleme rekabetçi yapıyı bozmamalı ancak sosyal amaç güden girişimleri de kâr elde etme amacıyla olan şirket yapılarından ayırmalıdır (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), 2012:6).

Türkiye’de hukuk sistemi içerisinde sosyal girişimcilik özel bir hukuki çerçevede ele alınmamıştır. Bununla birlikte sosyal girişimlere yönelik yasal bir statü ya da şirket yapısı tanımlaması yoktur (Yaşar ve Güravşar, 2021:49). Sosyal girişimler için yapılacak şirket tanımlaması ile diğer şirket yapılarında olduğu gibi karar alma süreci hızlı ve esnek olacak ve aynı zamanda sosyal girişimlere fon bulmak daha kolay olacaktır. Türkiye’nin de Avrupa Birliği ülkelerinin yaptığı gibi sadece sosyal girişimleri ele alan bir tüzel kişilik yapısı hukuken oluşturulmalı ve sosyal girişimlere ilişkin işlemler bu özel hukuki çerçevede gerçekleştirilmelidir. Bunun yanında Türkiye’de sosyal girişimlerin vergilendirilmesi konusu da onlara sağlanması gereken hukuki statü bağlamında yeniden ele alınmalıdır. Mevcut hukuki konumun yokluğunda sosyal değer yaratarak fayda sağlamayı amaçlayan, kâr güdüsü ile hareket etmeyen bazı dernek, vakıf ve kooperatiflere topladıkları bağış ve bağış almalarını teşvik etmek için belirli koşulları yerine getirmek kaydı ile yeterli düzeyde olmasa da vergi istisnası ve indirimleri sağlanmaktadır. Ancak sosyal fayda yaratma süreci gelir elde etmeyi de kapsayabilmektedir. Sosyo-ekonomik bir fayda yaratımı olan sosyal girişimlere kabul edilebilir düzeyde vergi istisnası ve indirimleri uygulanmalıdır. Bu durum sosyal girişim sayılan vakıf, dernek ve kooperatiflerin ticari faaliyet gösteren iş yerleri için de geçerli olmalıdır. Sosyal girişimlere sağlanacak bir şirket yapısının veya sosyal amaç güden vakıf, dernek gibi kurumların ticari işletmelerinin vergilendirilmesi sosyal faydayı gözetecek ve artıracak şekilde düzenlenmelidir. Bu noktada rekabetçi yapı gözetilmeli ve oluşturulacak vergi düzenlemelerinin suiistimal edilmemesi için regülasyonlar ve regüle edici kurumlar yaratılmalıdır. Bu vergi düzenlemesi muafiyet, teşvik gibi avantajları içerebileceği gibi sosyal amaç güden yapılar için yeni oluşturulacak vergi mevzuatı şeklinde de olabilir. Bu noktada Güney Kore’nin merkezi yönetim ve yerel yönetimler bazında sosyal girişimlere uyguladığı birçok destek vardır ve bu destekler Türkiye için kıyas kabul edilerek bir çerçeve oluşturulabilir. Güney Kore’nin sosyal girişimlere sağladığı önemli desteklerden birkaçı; vergi muafiyeti, ilgili şirketlere vergi indirimi, sosyal güvenlik ödemelerinde indirim ve kamu mal ve hizmet alımlarında öncelik olarak sıralanabilir (Doh, 2020:8). Türkiye’de sosyal girişimlerden geçici dönem vergi alınmaması ve sosyal girişimlere yardım yapılması düşünülebilir. Bunun yanında kurumlar vergisi ve katma değer vergisi indirimi sağlanabilir. Ayrıca özellikle dezavantajlı gruplar için yaratacakları istihdamdan dolayı sigorta primi konusunda da bir düzenleme yapılabilir.

SONUÇ

Devlet belirli sektör ve alanlarda faaliyet göstermek koşulu ile sosyal girişim statüsünü hukuki olarak tanımlar veya şirket türü olarak dizayn edip ilgili kanunlarda yer verirse bu sosyal girişimlere ve girişimcilere vergi istisnası, muafiyeti veya teşviki sağlayabilir. Bunu gerçekleştirerek devletin yetersiz kaldığı bazı alanlarda sosyal girişimler toplumsal fayda ve değer yaratmak için faaliyet gösterme yönünde teşvik edilir. Bir başka deyişle kamuya ikame değil tamamlayıcı ve onun eksik kaldığı alanlarda faaliyet gösterilmesi durumunda sosyal girişimlere ayrıcalık tanınması toplumsal açıdan pozitif etki yaratacaktır (Okandan ve Görgülü, 2012; Sobhani ve Gasnier, 2012; Ercan, 2016). Sosyal girişimlere kanunlarda yer verilmesi ile bu girişimden elde edilecek gelirin kâr olarak dağıtılmaması tamamen sosyal fayda sağlamak olarak kullanılması zorunlu tutulabilir ya da bu kârın fon bulma ve sürdürülebilirlik açısından kısıtlı dağıtımına izin verilebilir. Ayrıca sosyal girişimlerin dernek ve vakıf işletmesi olmak yerine farklı şirket yapılarında faaliyet göstermelerinin bir nedeni de kaynak bulmakta zorlanmasıdır. Dolayısıyla sosyal girişimlerin şirket türü olarak dizayn edilip ilgili kanunlarda yer verilmesi ile ihtiyacı olan fonları bulması kolaylaşacaktır.

Sosyal girişimcilerin hukuki olarak tanınması ve bir girişim olarak kanunlarda yer alması ile sağlanacak birçok avantaj vardır. Sosyal girişimler yaratacakları sosyal fayda ile sosyo-ekonomik sıkıntıların aşılmasına katkı sağlayacaktır. Sosyal girişimlerin istihdam yaratırken tercih ettiği grup genellikle dezavantajlı gruplardır. Dolayısıyla ücretlerden alınan vergiler ve sosyal güvenlik ödemelerinde de kolaylık sağlanmalıdır. Sosyal girişimler sayesinde artacak istihdam, ekonomik büyümeye ve dolayısıyla kalkınmaya katkı sağlayacaktır. Tüm bu faydalardan dolayı sosyal girişimler için bürokratik ve iş kurma maliyetleri de kanunlarda düzenlenmeli ve bu düzenlemeler onların lehine olmalıdır. Sosyal girişimlerin hukuki statü kazanması ve vergilendirilmesi açısından pozitif ayrımcılıklar elde etmesinin önündeki en büyük engel bu hakların suiistimal edilmesi tehlikesindedir. Suiistimalin engellenmesi için kamu kuruluşları arasındaki koordinasyon mekanizması kurulmalıdır. Bununla birlikte sosyal girişimleri denetleyecek ve bunlar için düzenlemeler yapacak mekanizmalar etkin bir şekilde kurulmalıdır.

Sosyal girişimlerin hukuki statüsü olmaması onların hukuki bir şirket yapısı seçme sorunsalı ile karşı karşıya bırakır. Sosyal girişimler için bir hukuki düzenleme yapılmaması onların sosyo- ekonomik fayda yaratma gayelerinin göz ardı edildiğini göstermektedir. Devlet sosyal girişimlere vergi istisnası, muafiyeti ya da teşviki sağlamasa bile sosyal girişimlerden aldığı vergileri kendisi sosyal fayda sağlayacak ve sosyal değer yaratacak amaçlarla kullanabilir. Bunun yapılması durumunda en azından sosyal girişimlerin temel amacına hizmet edilmiş olacak, sosyal girişimcilik teşvik edilecektir.

KAYNAKÇA

- Amutha, D. (2015). Entrepreneurship–A New Female Frontier. Available at SSRN 2684511.
- Austin, J., Stevenson, H. and Wei–Skillern, J. (2006). Social and commercial entrepreneurship: same, different, or both?. *Entrepreneurship theory and practice*, 30(1), 1-22.
- British Council (02 Kasım 2021). The State of Social Enterprise In Turkey, 2019, https://www.britishcouncil.org.tr/sites/default/files/20190702_se_research_report_the_state_of_social_enterprise_in_turkey_eng_single_page.pdf/ adresinden edinilmiştir.
- Bozkurt, Ö., Ercan, A., and Yurt,İ. (2018). Bireysel değerler ile girişimcilik eğilimi arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi: Düzce Üniversitesi örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 13(1), 43-55.
- Çakanel, Z. (2018). Duygusal zekâ, sosyal zekâ ve sosyal girişimcilik arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi: Denizli.
- Diandra, D. and Azmy, A. (2020). Understanding definition of entrepreneurship. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 7(5), 235-241.
- Doh, S. (2020). Social entrepreneurship and regional economic development: The case of social enterprise in South Korea. *Sustainability*, 12(21), 8843.
- Durak, İ. (2016). Sosyal girişimcilik ve ahilik teşkilatı: teorik çerçeve. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (47), 101-120.
- Ercan, S. (2016). Türkiye’de sosyal girişimcilik ve yarattığı etkilerin değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi: İstanbul.
- Gartner, W. B. (1989). Who Is an Entrepreneur?Is the Wrong Question. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 13(4), 47-68.
- Gedeon, S. (2010). What is entrepreneurship. *Entrepreneurial practice review*, 1(3), 16-35.
- İrengün, O. (2014). Beş faktör kişilik kuramının sosyal girişimcilik yönelimine etkisi ve bir alan araştırması. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Kırılmaz, K. S. (2014). Sosyal girişimcilik boyutlarına kuramsal bir bakış. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 55-74.
- Kırmızı, C. (2016). Sosyal girişimcilik odaklı örgüt iklimi oluşturma: Dumlupınar Üniversitesi'nde bir uygulama. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi: Kütahya.
- Lacetera, N. (2009). Academic entrepreneurship. *Managerial and Decision Economics*, 30(7), 443-464.
- Lenox, M., and York, J. G. (2011). Environmental entrepreneurship. *The Oxford handbook of business and natural environment*, 70-92.
- Mair, J., and Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of world business*, 41(1), 36-44.
- Meçikoğlu, S. (2018). Türkiye’de sosyal girişimciliği etkileyen dinamiklerin analizi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Antalya.
- Okandan, G. D. ve Görgülü, V. (2012). Türkiye’de sosyal girişimcilik tanımı ve örnekleri. *Büyüyen Kapsayıcı Piyasalar: Türkiye’de Sosyal Girişimcilik Vakaları*, 1-33.
- Palil, M. R., Ismail, I. S., Zain, N. H. M., and Bakar, A. A. A. (2021). Social Enterprise and Taxation Policy: A Systematic Literature Review. *BESTUUR*, 9(2), 135-143.
- Scherdin, M., and Zander, I. (Eds.). (2011). *Art entrepreneurship*. Edward Elgar Publishing.
- Smith-Hunter, A. E. (2008). Toward a multidimensional model of social entrepreneurship: Definitions, clarifications, and theoretical perspectives. *Journal of Business & Economics Research (JBER)*, 6(6), 93-112.
- Sobhani, A. ve Gasnier, A. (2012). Sosyal Girişimcilikten Kapsayıcı Piyasalara. *Büyüyen kapsayıcı piyasalar Türkiye’de sosyal girişimcilik vakaları*, 1-7.
- Sönmez, A., Arıker, Ç. ve Toksoy, A. (2016). Dünya’da ve Türkiye’de sosyal girişimciliğin gelişimi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17(37 Girişimcilik Özel Sayısı), 102-121.
- Stevenson, H. H., and Jarillo, J. C. (1990). A Paradigm of Entrepreneurship: Entrepreneurial Management. *Strategic Management Journal*, 11, 17-27.
- Şeker, M. (2012). Sosyal girişimciliğin artan önemi ve bir araştırma. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi: İstanbul.
- Tarman, D., Ayata, Z., Öney, I., Arık, E., Ece Oba, M. ve Veziroğlu, C. (2021). Türkiye’de Sosyal Girişimciliğin Hukuki Statüsü: İhtiyaçlar ve Öneriler (Legal Status of Social Entrepreneurship in Turkey: Needs and Recommendations). Available at SSRN 3846348.

- Taş, H. Y., Küçüköğlü, M. ve Özcan, S. (2016). Osmanlıdan Günümüze Sosyal Girişimcilik Örnekleri ve Topluma Kazandırdıkları. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Kongre Kitabı, 258-266.
- Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) (02 Kasım 2021), Türkiye'de Sosyal Girişimlerin Yasal ve Mali Altyapısının Güçlendirilmesine İlişkin Politika Belgesi. <http://sosyalgirisim.org/userfiles/document/SG%20Yasal%20ve%20Mali%20Altyap%C4%B1%20Politika%20Belgesi-FINAL.pdf>/ adresinden elde edilmiştir.
- Yaşar, B., ve Güravşar, S. (2021). COVID-19 krizi sürecinde sosyal girişimlerin mevcut durumu ve sosyal girişimleri destekleyici politika önerileri. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (46), 43-62.
- Yaşar, F. (2017). Düzce ilinde kadın girişimcilik profilinin belirlenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi: Düzce.

COVID-19 SÜRECİNDE KÜRESEL BİR KAMUSAL MAL OLARAK DİJİTAL EĞİTİM ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Evaluation of Digital Education as a Global Public Good in the Covid-19 Process

ARAŞTIRMA MAKALESİ /RESEARCH ARTICLE

Geliş Tarihi/Received:
24.05.2022

Kabul Tarihi/Accepted:
22.06.2022

Abdulhalik PINAR*

Arş. Gör.,
Harran Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Yönetim ve Bilişim Sistemleri
Bölümü,

abdulhalik.pinar@harran.edu.tr

 0000-0002-1716-5114

Sedat BENEK

Prof. Dr.,
Harran Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Coğrafya Bölümü,

sbenek@harran.edu.tr

 0000-0002-5221-9683

*Bu çalışma 1. yazarın
doktora tezinden üretilmiştir.

Özet

İnsanlar, tarih boyunca temel ihtiyaçları gidermede sağladığı kolaylık bakımından topluluklar halinde yaşamaya meyilli olmuşlardır. Ortak ihtiyaçların yani kamusal ihtiyaçların giderek çoğalması ile insan topluluklarının giderek büyük gruplar halinde bir arada yaşamaya başlamışlardır. Kamusal mallar zamanın ihtiyaçlarına göre şekillenmiş ilk başlarda çevre koşulları, bulaşıcı hastalık bağlamında tartışılan kamusal mallar, insan ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ve teknolojinin gelişmesiyle finansal istikrar, eğitim, bilgi, internet ve küresel iletişim bağlamında tartışılmaya başlanmıştır. 21. Yüzyılda dijital gelişmeler sonucu ulusal sosyo-ekonomik kalkınma süreçleri giderek dijital dünya ile iç içe geçmiştir. Dijital teknolojiler, yeniden programlanabilmeleri sayesinde her sektörde kullanılmakta ve çok amaçlıdır. Covid-19 pandemisi ile zorunlu bir hale gelen çevrimiçi eğitim de tüketimde rakipsiz ve tüketiminde dışlamanın mümkün olmadığı bir kamusal mal türü olan küresel kamu mal kapsamında değerlendirilmektedir. Devletin e-devlet, ekonominin dijital ekonomi ve eğitimin e-eğitim olarak dönüşüm geçirdiği dijital çağda bu makale, kamusal mal kavramını irdeleyerek kamusal mal olarak dijital eğitimi ve Türkiye’de eğitimde dijitalleşme çalışmalarını inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mal, Covid-19, Dijital Eğitim, Dijital Uçurum, Teknoloji

Abstract

During the history, people have tended to live in communities in terms of the convenience they provide in meeting their basic needs. With the increase in common needs, that is also known as public needs, human communities have started to live together in large groups. Public goods were shaped according to the needs of the time, and at first, they were discussed in the context of environmental conditions, infectious diseases with the diversification of human needs and the development of technology public goods began to be discussed in the fields of financial stability, education, information, internet, and global communication. As a result of digital developments in the 21st century, national socio-economic development processes are increasingly intertwined with the digital world. Online education, which has become mandatory with the Covid-19 pandemic, is also considered within the scope of global public goods, which is a type of public good that is unrivaled in consumption and cannot be excluded in consumption. which is non-rival and non-excludable in consumption and generates positive externalities across generations and countries. In the digital age where the government is transformed into e-government, the economy as a digital economy and education as e-education, this article will examine the concept of public goods and will examine digital education as a public good and digitalization studies in education in Turkey.

Keywords: Public Good, Covid-19, Digital Education, Digital Divide, Technology

GİRİŞ

Kamusal mal fikri, günümüzde çağrıştırdığı anlama kavuşmadan çok önce, toplumsal yaşamın başlaması ile şekillenmiş ve erken dönem devlet modelleri ile teknik boyut kazanmış bir yapıya işaret etmektedir. Kamusal mal kavramı Samuelson (1954) tarafından modellenerek iktisat literatürüne kazandırılmıştır. Temelde kamusal mal, hizmet sunumu gerçekleştikten sonra tüketiminden kimsenin mahrum bırakılmadığı ve bir bireyin tüketiminin diğer bireylerin tüketimini engellemediği mallardır. Diğer bir ifadeyle tüketiminde rekabetin söz konusu olmadığı mallardır. Kamusal mal teorisini inceleyen kapsamlı bir literatür bulunmakta olup, ilgili kavramın sunduğu teknik özelliklere benzerlik taşıyan birçok alt mal türünden de bahsedilmektedir. Sağladığı faydanın uluslar üstü bir düzeye sahip olması nedeni ile bazı kamusal mal türleri için “küresel kamusal mal” terimi de tercih edilmektedir (Kirmanoğlu, 2015: 115). 21. Yüzyılın “iktisadi bireylerinin” sosyal evrimini şekillendiren teknolojinin de bu bağlamda ekonomik, sosyal ve bireysel ilişkilerinin dijital ortama taşınmış olması nedeni ile küresel bir nitelik kazanmış olduğu savunulmaktadır.

Bu çalışma, kamusal niteliğine sahip olan eğitim hizmetinin dijital ortamlarda sunulması ile ulusal boyutunun ötesinde küresel kamusal bir boyut kazanmasında katalizör rolü oynayan Covid-19 sürecindeki yapısal değişimleri, dijitalleşme açısından ele almaya çalışmaktadır. Çalışmanın ana amacı, daha önce fiziki mekânlarda sunulan eğitim hizmetinin, Covid-19 salgını sonrası dijital platformlara kayarak kişisel olanaklara duyarlı hale gelmesinin, eğitim hizmetlerinin kamusal niteliği üzerindeki etkisini tartışmaktır. Bilindiği üzere eğitim hizmetinin sunduğu yüksek düzeyli pozitif dışsal faydanın sürdürülebilmesi adına Türkiye’de Covid-19 süreci ile zorunlu eğitim dahil olmak üzere tüm eğitim seviyelerinde çevrimiçi yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Bu anlamda geleneksel eğitim hizmetlerinden dijital eğitim olanaklarına doğru odak kayması gerçekleşmektedir. Genel anlamda dijitalleşme eğitim hizmetinin sunum maliyetleri üzerinde pozitif etki yaratırken, tüketim sürecini ise negatif etkilemiştir.

Tüketim sürecinde söz konusu negatif etki dijital uçurum kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Dijital uçurum: internete, dijital cihazlara, ve diğer bilgi işlem teknolojilerine sahiplik veya fiziksel erişim açısından "sahip" olan veya "olmayan" kişiler arasındaki eşitsizlik olarak tanımlanmaktadır (Hartviksen, Akselsen, ve Eidsvik, 2002). Dijital uçurum kavramı literatürde dijital bölünme, sayısal uçurum, dijital eşitsizlik gibi kavramlarla da ikame edilebilmektedir. Dolayısıyla dijital uçurumun artması ile bireylere sunulan eğitim kamusal malından yeteri düzeyde faydalanamamasına ve eğitim hizmetinin bir anlamda Olson (2012) tipi “kulüp mala” dönüşmesine yol açmaktadır. Ayrıca bu durum mikro düzeyde, küresel kamusal mal olarak eğitimin tüketimindeki rekabet düzeyinde bir değişme yaratmamaktadır. Öte yandan makro düzeyde, dijital uçurum nedeni ile tüketimde dışlama veya dışlanma düzeyinin yükseldiği düşünülmektedir.

Ulusal sosyo-ekonomik kalkınma süreçleri de dijital teknolojilerle giderek daha fazla iç içe geçmektedir. Dijital teknolojiler, yeniden programlanabilir nitelikleri, birleştirilebilir ve yeniden kullanılabilir bileşenlere dayalı olmaları nedeniyle uygulama alanı ve yöntemi bakımından hem esnek ve hem de çok amaçlıdır. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, dijital teknolojilere dair reformları gündemlerinin merkezine yerleştirmişlerdir. Oldekop vd. (2020) giderek daha karmaşık hale gelen ve birbirine bağlı ekonomik ve sosyal kalkınma programlarında, dijital kamusal malları, geliştirilecek dijital çözümler için temel hareket noktası olarak belirlemektedir. Birleşmiş Milletler tarafından 2020 yılında yapılan “Dijital İş birliği için Üst Düzey Yol Haritası Paneli” raporunda dijital kamusal mallar, açık kaynaklı yazılım, açık veri, açık yapay zekâ modelleri, açık standartlar, gizliliğe ve diğer geçerli uluslararası ve yerel yasalara, standartlara uyan açık içerikler olarak tanımlamıştır. Guterres (2020) dijital kamu mallarının, özellikle düşük ve orta gelirli ülkeler için, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için dijital teknolojilerin ve verilerin tüm potansiyelini ortaya çıkarmak için gerekli olduğunu belirtmektedir.

Çalışmada araştırmaya konu olan eğitim küresel kamu malı ve dijitalleşme eğilimi 2010’lu yıllardan beri çeşitli çalışmalara konu olmaktadır. Bu bağlamda 2011 yılında Stanford Üniversitesi'nde yapay zekâ üzerine bir kurs olan CS221 ücretsiz ve çevrimiçi kursu tüm dünyaya açık olarak gerçekleşmiştir. CS221’e yaklaşık 160.000 kişi kaydolmuştur. 190 ülkeden yaklaşık 20.000 katılımcı kursu başarıyla tamamlayarak sertifika almışlardır (Rodriguez, 2012). Benzer şekilde The Massachusetts Institute of Technology (MIT) ve Harvard Üniversitesi arasında dünya çapında milyonlarca insana çevrimiçi öğrenme sunan ortak bir ortaklık olan EdX, bu alandaki en yeni önerilerden biridir. Ayrıca dijital gelişmelerle beraber eğitimde bir diğer dönüşüm ise MOOC (Massive

Open Online Course: Kitlesele Açık Çevrimiçi Ders) kurslarıdır. Bu bağlamda 2011 yılında Princeton, Stanford, Pennsylvania ve Michigan üniversitelerinin bir araya gelerek, herkese açık, ücretsiz çevrimiçi dersler vermeye başlamışlardır. MOOC kurslarını yüz yüze eğitimden ayıran en temel özellik kayıt için herhangi özel bir koşulun veya kurum bağıllığının olmamasıdır (Gapsalamov, Akhmetshin, Bochkareva, ve Vasilev, 2020). MOOC'un Türkiye'deki ilk kurumsal örneği, Atatürk Üniversitesi Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi (ATAUZEM) ve Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi (ATA-AÖF) teknik altyapısıyla 2014'te kurulan Atademix'tir. Atademix'te herhangi bir kayıt koşulu olmaksızın açık olan kurslara herkes ücretsiz bir şekilde katılabilmektedir (Atademix, 2022). Covid-19 pandemisi eğitimdeki dijitalleşme sürecini zorunlu bir hale getirmiştir. Bu aşamada devlet kurumları eğitim hizmetinin sürdürülebilmesi adına temel yatırım ve mali destek paketleri uygulamışlardır. Günümüzde eğitim hizmetlerinin küresel boyutu ve önemi dijital faktörlerin yaygınlaşmasıyla birlikte literatürde çok yönlü bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Çalışmanın geri kalanı şu şekilde tasarlanmıştır: 1. bölümde kamusal mal kavramına ilişkin tarihsel arka plan ve teorik çerçeve sunulmaktadır. 2. bölümde eğitim hizmetinin kamusal nitelikleri tartışılarak dijital dönüşüm ile ön plana çıkan dijital eğitimin özellikleri tartışılmaktadır. Ardından dijitalleşme sürecinde bir tetikleyici olarak değerlendirilen Covid-19 sürecinin eğitim sistemi üzerindeki izdüşümü değerlendirilmektedir. 3. Bölüm kapsamında Türkiye özelinde dijitalleşme ve dijital eğitim kavramları değerlendirilmektedir.

1. Kamusal Mal Teorisinin Tarihsel Gelişimi

Kamusal mal düşüncesini toplumsal yaşamın başladığı erken dönemlere kadar uzatmak mümkündür. Konfüçyüs, toplumun bütünlüğüne ve istikrarlı bağıllığına bağlı kalarak desteklenebilecek bir kamusal alandan bahsetmiştir (Grange, 1996: 354). Antik Yunan'ın filozofları da sıkça kamusal alan ve kamusal malların varlığından bahsetmişlerdir. Aristoteles kültürel gelişim için gerekli gördüğü boş zamanı geçirebilmeleri için polis devletlerce kurulacak geniş ölçekli spor alanı olan *gymnasiumların* uygar topluma geçişteki değerine büyük önem atfetmiştir (Şenel, 2006: 327). Aristoteles'ten yüzyıllar sonra Wilhelm von Humboldt, eğitim ve bilgiyi bir kamusal mal olarak görerek, günümüz yapısındaki üniversitelerin tesis edilmesini gerektirdiğini savunmuştur (Green, 1997: 57). Önde gelen siyaset felsefecilerinden ve batı siyaset felsefesinin kurulmasında büyük rolü olan Hobbes, "*Leviathan: Or the Matter, Forme and Power of a Commonwealth, Ecclesiasticall and Civil*" adlı eserinde, mutlak güce ulaşan devletin halkın korunmasından sorumlu olduğunu ve ancak bu görevi gerçekleştirmesi ile yönetsel güce erişebileceğini ifade etmiştir (Özpençe, 2014). Hobbes eserinin isminden de anlaşılacağı üzere toplumun ortak faydası için hareket etmesi gereken bir devlet modeli çizmektedir. Bir diğer sosyal sözleşmeciler gelenek düşünürü olan Locke 1690 yılında yayınladığı "*An Essay Concerning the True Original, Extent and End of Civil Government*" adlı eserinde herkes için eşit yasalar, yargılama ve düzenin tesis edilmesinin gerekliliğine değinerek adaletin tam kamusal bir nitelikte olması gerektiğini şiddetle savunmuştur (Locke, 1981).

Faydacı felsefenin önemli isimlerinden biri olan Jeremy Bentham'ın öğrencisi ve takipçisi olan John Stuart Mill de özel bir gruba tahsis edilmeden topluma fayda sağlayan malların üretiminin, toplumsal açıdan bir yarar oluşturacağı yönünde bir görüş belirtmiştir (Mill, 2009: 27). Benzer şekilde refah iktisadi bağlamında önemli çalışmaları olan Emil Sax, Uga Mazzola, Maffeo Panteloni, Knut Wicksell gibi isimler de kamusal malların nitelik, özellik ve etkinliklerine dair çalışmalar yapmışlardır.

Merkantilist ve Fizyokrat görüşten başlanarak günümüze kadar kamusal mal tanımları gözden geçirilecek olursa neredeyse her iktisadi ekolün kamusal mal ve kamusal yarar betimlemelerine denk gelmemiz olağandır. Fakat bu tanımlamalar ve açıklamalar, tipik olarak takip edilen iktisadi ideoloji, tarihsel koşullar ve yönetim biçimi gibi temel sosyal sebepler neticesinde farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak biliyoruz ki kamusal mallara dair ilk teorik çalışma Amerikalı bir iktisatçı olan Paul Samuelson (1954) tarafından "*The Pure Theory of Public Expenditure*" isimli çalışma ile gerçekleştirilmiştir. Samuelson (1954) öncesinde literatürde kamusal mala dair kabul gören ancak teorik çerçeveden yoksun yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak Samuelson (1954), kamusal mal ve özel malların özelliklerini karşılaştıran teorik bir çerçeve oluşmasını sağlamıştır. Çalışmanın takip eden başlıklarında kamusal mal kavramının teknik özelliklerine değinilecektir.

1.1. Kamusal Mal Kavramı ve Teorik Özellikleri

İnsanlık tarihinin erken dönemlerinden günümüze süregelen toplumsal değişimin temelinde, varlığını sürdürmek zorunluluğu hisseden “Homo Sapiens’in bir arada yaşama isteği olduğu tartışılmaktadır. Sosyal yaşam sürme ihtiyacı, insanların temel ihtiyaçlarını gidermesinde kolaylıklar sağlamaktadır. Ortak ihtiyaçların yani kamusal ihtiyaçların çoğalması, insan topluluklarının giderek daha büyük gruplar halinde yaşamasını rasyonel kılmıştır. Bu yönü ile değerlendirilecek olursa kamusal mal fikri, insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihsel süreç içerisinde, korunma ve güvenli alan ihtiyacının giderek artması modern anlamda milli savunmayı, beslenme ve sağlık açısından düşünüldüğünde ise bir kamusal mal olarak toplumsal sağlık fikrinin gelişmesini sağlamıştır. Hatta bu mallara yönelik 20. ve 21. yüzyılda çok önemli bir ölçüde artan toplumsal talep, günümüzde tartışılan küresel kamusal mal fikrinin şekillenmesinin yolunu açmıştır.

İktisat bilimi kapsamında, kamusal mallara yönelik çalışmalar sistematik şekilde kamusal malların pozitif ve negatif yönlerini değerlendirmektedir. İktisadi düşüncenin şekillenmeye başladığı 18. yüzyılda dahi bu tartışmaların izlerini gözlemleyebilmekteyiz. 1776’da yayınlanan Milletlerin Zenginliği adlı eserinde Smith, toplumun faydasına olan malların üretiminin devlet eli ile yapılmasını önererek, kamusal malların üretiminin yeterli düzeyde olmamasının toplumların büyüme ve kalkınma süreçleri önünde bir engel teşkil edebileceğini aktarmıştır. Klasik ekolün kurucusu sayılan Smith, her ne kadar minimal bir devlet öngörmüş olsa da kamusal niteliğe sahip malların toplumca üretilip sunulmasının yeterli ya da mümkün olmayacağını belirterek devlete, ekonomide kamusal mal sunumu için çok önemli bir rol biçmiştir. Klasik düşüncenin etkinliğinin sorgulanmaya başlanması ile ön plana çıkan iradi ekonomik müdahale görüşü ve bu görüşün kurucusu olarak kabul edilen Keynes ile devletin ekonomik müdahale ölçeğinin artması, kamusal mal üretim ve sunumunu hızlandırmıştır.

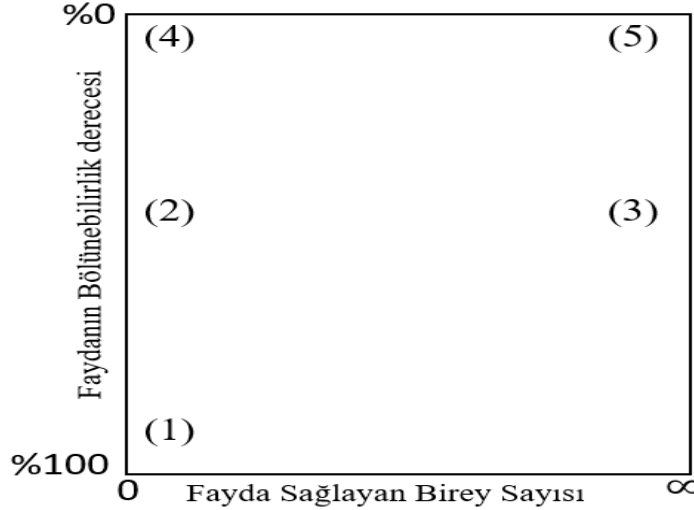
Samuelson (1954), özel mal ve kamusal mal olarak yaptığı ikili ayırmada, kamusal malı nitelik bakımından tüketimde rekabetin olmaması ve hiç kimsenin tüketiminden dışlanamadığı mallar olarak tanımlamaktadır. Samuelson tarafından başlatılan bu tartışmada kamusal mallara dair birçok özellik savunulmuş olsa da teoremin hareket noktası kamusal malların tüketiminde rekabetin olmaması ve dışlamanın yapılamaması olduğu düşünülmektedir (Akalın, 2006: 79). Kamusal mallar aynı zamanda faydası bölünemeyen, fiyatlandırmanın mümkün olmadığı, bedavacılığın söz konusu olduğu, herkesin tüketimine açık olan mallar olarak da tanımlanabilir (Kirmanoğlu, 2014).

Samuelson (1954)’ün kamusal mallar teorisine bir diğer katkısı ise kamusal malın etkin sunum düzeyinin ne olması gerektiği yönündeki fikirlerinden ileri gelmektedir. Bu bağlamda yeni refah iktisadı yaklaşımı olarak bilinen Pareto¹ bir yaklaşımla etkin sunum düzeyini sağlayabilmek için, bireylerin ek bir birim kamusal mal tüketmek için vazgeçmeleri gereken özel mal miktarına denk gelen marjinal ikame oranlarının, kamusal mal miktarının marjinal ikame oranına eşit olması şartı koşulmuştur (Albayrak, 2003: 98).

Özetle kamusal malların iki özelliği ön plana çıkmaktadır. Bu özelliklerden ilki kamusal malın tüketiminde rekabetin olmamasıdır. İkincisi ise kamusal malın tüketimi sonucu oluşan faydanın bölünememesidir. Literatürde kamusal mallara dair bir takım farklı özelliklerden de bahsedilmektedir. Bunlardan bazıları şu şekilde sunulmaktadır: Kamusal malların talep düzeyi belirsizdir; fiyatlandırılmazlar, kâr amacı yoktur; tüketimde zorunluluk söz konusu olabilir. Ayrıca literatürde kamusal malların tüketiminde rekabetin olmaması ve faydalarının bölünememesi kurallarını yerine getirme derecelerine göre bazı farklı alt türlerinden de bahsedilmektedir.

¹Pareto yaklaşım ismini İtalyan düşünür Vilfredo Pareto’dan almakta olup yeni refah iktisadını temsil etmektedir. Pareto’dan önce yani bir diğer ifade ile eski refah iktisadı faydanın ölçülebilir ve karşılaştırılabilir olduğunu savunurken, yeni refah iktisadında faydanın sıralanması söz konusudur. Bu ayrım Robbins (1932)’in eski refah iktisadını konu alan bilimsellik eleştirisinden kaynaklanmaktadır.

Şekil 1: Buchanan Kutu Diyagramı

Kaynak: Buchanan, (1965)'ten faydalanılarak oluşturulmuştur.

Şekil 1'de yer alan Buchanan Kutu Diyagramda dikey eksen de dikkate alınan mal türüne göre bölünebilirlik derecesi ölçülürken, yatay eksen de tüketen grubun büyüklüğü ele alınmıştır. Buna göre kamusal malın çok sayıda tüketici tarafından tüketilmesi ve bu malların faydasının bölünememesi gerekçesi 5 numara ile gösterilmiştir. Aynı şekilde faydası kısmen bölünebilen fakat çok sayıda tüketiciye sunulan yarı kamusal mallar 3 numara ile ifade edilmiştir.

Faydası bölünebilen ve çok düşük ya da tekil tüketicilerce kullanılan özel mallar 1 numara ile faydası kısmen bölünebilen fakat tüketici ölçeğinin sınırlı olması ile ifade edilen yarı özel mallar 2 numara ile gösterilmiştir. 4 numara ile gösterilen mallar kulüp mallar olup bu mallar kulübe üye olanlar için kamusal mal niteliği taşırken, kulübe üye olmayanlar için özel mal niteliğini bünyesinde barındırmaktadır.

Kamusal mallara dair yapılacak bir diğer ayırım ise fayda düzeyinin yayıldığı alan genişliği ile doğrudan ilişkisinin olmasıdır. Bu bağlamda yerel kamusal mallar, ulusal düzeydeki kamusal mallar ve küresel kamusal mallar ön plana çıkmaktadır. Küresel kamusal mallar, kamusal mal teorisi kapsamında özellikle uluslar üstü bir yapıya işaret ederek küreselleşme süreci ile ilişkilendirilen kapsayıcı bir tür olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel niteliğe sahip tam kamusal mallar da en temelde, uluslararası düzeyde tüketiminde rekabetin olmadığı ve faydanın bölünemediği mallara işaret eder. Kaul, Conceição, Le Goulven, ve Mendoza (2003)'e göre küresel kamusal mallar basitçe uluslararası finansal istikrar, kültürel miras, çevre koşulları, bulaşıcı hastalık gözetimi, küresel sağlık, bilgi, internet, küresel iletişim ve barış gibi kamusallığı dünya çapında geçerli olan mallardır. Hardin (1968)'in ortaya koyduğu ortakların trajedisi teorisinden hareketle, küresel niteliğe sahip kamusal malların zaman ve mekân boyutunda gelecek nesillerin ve farklı bölgelerde yaşayan toplulukların da faydasını gözetilen bir yapıya sahip olması gerektiği düşünülebilir. Bu bağlamda Kaul vd. (2003) ve Morrissey, Willem te Velde, ve Hewitt (2002) tarafından yapılan tanımlardan hareketle birden fazla ülkeye, ülke grubuna ve gelecek nesillere etki eden, tüketimde rekabetin söz konusu olmadığı, ayrıca mallardan elde edilecek faydanın bölünemediği mallara küresel kamusal mal adı verilebilir.

Küresel kamusal malları kendi içinde sınıflandırmamız mümkündür. Geleneksel ve modern küresel kamusal mallar olarak yapılacak ikili bir ayırım içerisinde doğanın sunduğu imkânların geneli geleneksel küresel kamusal mal olarak düşünülebilir. 21. Yüzyıl koşullarının gündeme getirdiği “sosyal devlet-sosyal refah” bağlamındaki uluslararası ekonomik faaliyetler, sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma, uluslararası adalet, yoksulluk ile mücadele, uluslararası barış ve güven ortamı, uluslararası sağlık, uluslararası eğitim ve bilgi gibi hizmet alanları ise modern küresel kamusal mallar olarak değerlendirilebilir.

Çalışma bağlamında modern bir kamusal mal olarak bilgi ve bilginin bir alt başlığı olarak eğitim süreci irdelenmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda Morrissey vd. (2002) tarafından geliştirilen ve literatürde Dünya Bankası sınıflandırması olarak da kabul edilen temel ve tamamlayıcı küresel kamusal mallar yaklaşımı önem kazanmaktadır. Temel küresel kamusal mallar, sağladıkları fayda bakımından birden fazla ülke ve bölgeye pozitif dışsallık sağlayan ürünlerdir. Tamamlayıcı küresel kamusal mallar

ise, tüketilmeleri veya üretilmeleri sonucunda sağladıkları fayda bakımından birden fazla ülke ve bölgeye pozitif dışsallık sağlayabilen mallardır.

Temel bir kamusal mal olan bilgi kavramının soyut yapısından, eğitim hizmetinin somut yapısına doğru bir indirgeme ile hareket edildiğinde: Eğitim hizmetlerinin tamamlayıcı bir küresel kamusal mal olarak üretim ve tüketim yönü önem arz eder. Eğitim hizmetinin üretim yönü ile tamamlayıcısı olarak teknolojik altyapının gelişimi, internet hizmetlerinin sunumu ve eğitimde dijitalleşme politikaları; tüketim yönü ile tamamlayıcısı olarak dijitalleşme sürecinin yarattığı küresel iletişim ağlarının kullanımı örnek verilebilir. Her iki yönü ile eğitim küresel bir kamusal niteliğine sahip olarak çok-uluslu ve gelecek nesilleri de etkileyen pozitif bir dışsallık yaymaktadır. Çalışmanın takip eden başlıklarında eğitim hizmetinin öncelikle kamusal mal niteliği ardından küresel kamusal mal olarak üretimi ele alınmaktadır.

1.2. Kamusal Mal Olarak Eğitim ve Etkileri

İktisat biliminin kurucusu olarak değerlendirilen liberal bir düşünür olan Adam Smith 1776 yılında yayınlanan “Milletlerin Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme” isimli eserinde eğitim hizmetinin kamusal mal boyutu olduğundan ve bu nedenle devlet eli ile sunulması gerektiğinden bahsetmektedir. 18. Yüzyıla kadar dayanan eğitim hizmetinin kamusal boyutu üzerine iktisat literatüründe süregelen bir tartışma bulunmakta olup, eğitim hizmetinin hem kamusal hem de özel mal olarak değerlendirilebileceği düşünüldüğünden yarı kamusal mal olarak da tanımlandığı görülmektedir (Ömür ve Giray, 2016: 132).

21. yy'nin başlarından itibaren, kalkınma ve insan hakları söylemi kamusal mal olarak eğitime daha çok atıfta bulunmaya başlamıştır (Unesco, 2017). Kapsayıcı ve eşitlikçi kaliteli eğitimi sağlamayı ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmeyi amaçlayan 2030 sürdürülebilir kalkınma planının 4. hedefi, bir insan hakkı ve bir kamusal mal olarak eğitimin önemine değinmektedir (Unesco, 2016). Bir kamu malı olarak eğitim, devletin herkes için eğitim hakkının sağlanmasında, sosyal adaletin korunmasında ve eğitimde kamu yararının sağlanmasında birincil öneme sahiptir. Uluslararası düzeyde ilk olarak UNESCO tarafından 1990'ların kalkınma söyleminde yaygın olan daha faydacı ve ekonomik yaklaşımların aksine hümanist bir eğitim vizyonundan bahsedilmiştir. BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü'nün 2000 yılından bu yana yayınladığı bir dizi rapor, kamu çıkarını koruma ihtiyacını haklı çıkarmak için eğitimden kamu yararı olarak söz etmiştir. Bazı araştırmacılar çeşitli açılardan eğitimin kamusal olarak kabul edilip edilmemesi üzerine tartışmışlardır.

Eğitimin bir kamu malı olup olmadığının belirlenmesi, devlet müdahalesinin koşullarının varlığına ilişkin değerlendirmelerle ilgilidir. Kamu mallarının Samuelson (1954) tarafından geliştirilen iktisadi teorisinin bir yorumuna göre, eğitim özel bir mal veya yarı kamusal bir mal olarak görülebilir. Gerçekten de, eğitim hizmeti sunulduğu mekân bakımından tüketimden dışlamayı olağan kılabilen veya sıkışıklık maliyetlerinin söz konusu olması nedeni ile tüketiminde rekabetin olduğu bir alan olarak değerlendirilebilir (Menashy, 2009). Bu bağlamda, eğer eğitimi özel bir mal olarak kabul edersek, sistemin kontrolünün piyasa mekanizmaları aracılığıyla hareket eden bireylere bırakılması gerektiğini belirtmiştir. Ancak toplumun tamamını konu edinen sosyal ve ekonomik gelişimin temel dinamiklerinden biri olması nedeni ile eğitim, sunduğu son derece yüksek dışsal fayda göz önüne alındığında kamusal mal boyutundan soyutlanamamaktadır. Zira çoğu ülkede temel eğitim, devlet tarafından sağlanan ücretsiz, evrensel olarak erişilebilir, zorunlu ve kamu malları teorisine özgü tüketimde rekabetin olmaması ve tüketiminin zorunlu olması gibi özellikleri de sergileyebilmektedir (Menashy, 2009). Benzer bir yaklaşıma sahip olan Nadaroğlu (2000), söz konusu eğitimi, kamu-özel sektör birlikteliği ile sunulması gereken bir kamusal mal olarak görmektedir.

Çalışma kapsamında eğitimin hizmeti, ekonomik büyüme, sürdürülebilir kalkınma, medeni bir sosyal toplumun inşası, teknolojik gelişim, sosyal eşitsizliğin giderilmesi gibi hayati fonksiyonlara hizmet eder boyutta dijital dönüşüm ile ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir. Bu nedenle eğitim hizmetinin sunum yöntemi nedeni ile ortaya çıkan yarı kamusal boyutundan ziyade sonuç bakımından sunduğu tam kamusal boyutuna odaklanılmıştır.

Eğitim, beşerî sermaye oluşumunun önemli bir kaynağıdır. Eğitim yoluyla beşerî sermayesinin artırılması, ulusal, sosyal, ekonomik ve politik kalkınmayı teşvik etmenin en önemli yolu olarak kabul edilmektedir. Birçok araştırmacı, ülkeler arasında veya bölgesel düzeyde iş gücünün ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve sağlam bir etkiye sahip olduğunu kanıtlamışlardır (Gyimah-Brempong, Paddison, ve Mitiku, 2006; Hanushek, 2013). Teferra ve Altbachl (2004), yükseköğrenimi modernleşme ve kalkınma için kilit bir güç olarak görmektedir. Türkiye özelinde yapılan eğitim harcamalarının ve eğitim

hizmetleri yatırımlarının ekonomik büyüme üzerine etkilerini inceleyen çeşitli ampirik çalışmalarda eğitim hizmeti ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğuna işaret etmektedir (Afşar, 2009; Eriçok ve Yılcıncı, 2013; Kar, 2003; Okyay ve Yeşilyurt, 2016; Pamuk ve Bektaş, 2014).

Uluslararası literatürde ise yeni eğitim sistemi ve dijitalleşme sürecin ile eğitim-ekonomik büyüme ilişkisi kapsamında yapılan çalışmalar pozitif bir ilişki raporlamaktadır. Bu bağlamda çevrimiçi eğitimin etkilerin inceleyen Rye (2014), yeni eğitim teknolojisinin beşeri sermayenin gelişimine yardımcı olacağını belirtmiştir. Yaptığı kapsamlı çalışmada Clarke (2013), uzaktan eğitimin kökenlerini, yapısını ve yönelimini analiz ederek ve bu gelişmeyi daha önceki e-öğrenme dalgalarıyla karşılaştırır. Clarke (2013), teknolojik eğitim hareketinin önde gelen üniversiteler tarafından desteklenen, yüksek kaliteli ürünlerle önemli bir büyüme potansiyeline sahip olduğuna ve hatta geleneksel eğitim sürecine dair bir yenilik getireceğini de belirtmektedir.

Birçok araştırmacı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin, özellikle çevrimiçi dersin geleneksel eğitime etkisi ile ilgilenmektedir. Bu anlamda Harasim (2000) ise yaptığı çalışmada çevrimiçi eğitimin, uzaktan eğitime kıyasla giderek daha fazla oranda önem kazanacağını belirtmiştir.

Dijitalleşme süreci ile ortaya çıkan eğitim sisteminin kamusal boyutu mikro ve makro olmak üzere iki düzeyde incelemek mümkündür. Mikro düzeyde internet aracılığıyla eşzamanlı öğrenme, kolejlere ve üniversitelere küresel pazarlara açılmak için düşük maliyetli, esnek bir seçenek sağlayabilir ve bireyler, özellikle çok bilinmeyen alanlarda daha fazla öğrenme fırsatı elde edeceklerdir (Casey, 2008). Mikro düzeyde ön plana çıkan temel sonuç, eğitim hizmetinin giderek arttığı ve küresel kamusal mal niteliği açısından tüketimde rekabet düzeyin giderek azaldığıdır.

Makro düzeye göre ise, uluslararası veya küresel eğitim eşitliği ve gelişimi önemli bir konudur (Rye, 2014). Acemoglu, Laibson, ve List (2014), uluslararası çevrimiçi eğitimi sistematik olarak analiz ederek çevrimiçi kursların eğitimin demokratikleşmesini sağlayacağını belirtmektedir. Yazarlar ayrıca internet çağının eğitim kaynaklarının ülkeler arasında oldukça düşük maliyetlerle paylaşma potansiyeli olduğunu ve eğitim kaynaklarında yalnızca bir ülkenin mutlak üstünlüğe sahip olması, diğer ülkelerin üstün olan ülkenin eğitim kaynaklarını ithal ederek yararlanabileceğini belirtmektedir. Ancak Li, Chen, Fang, ve Zhang (2016) farklı eğitim türleri kavramına dikkat çekerek bu anlamda herhangi bir dengesizlik sorunu olmayacağını eğitimin gerçek dünyasına bakıldığında, tüm eğitim türlerinde mutlak üstünlüğe sahip bir ülkeyi ayırt etmenin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca, birkaç ülke, farklı disiplinlerde veya farklı okul türlerinde farklı eğitim alanlarında avantajlara sahip olabilir. Makro düzeyde ön plana çıkan temel özellik ise farklılaştırılabilir teknolojik sistemler ile eğitim küresel kamusal malının tüketiminde dışlama düzeyinin de giderek azalmasıdır.

Çalışmanın takip eden bölümlerinde Dijital eğitim hizmetinin özellikleri ve eğitimde dijitalleşme sürecinde bir tür katalizör olarak devreye giren Covid-19 sürecinin etkileri değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

2. Dijital Eğitim

Son yüzyılda, geleneksel eğitim modellerine entegre edilen birçok sayıda teknolojik araç geliştirilmiştir. Her ne kadar kullanılan her teknolojinin eğitim ve öğretimde değişim yaratması beklense de 21. yüzyılda teknolojinin kullanımı nihai bir dönüşüm ile sonuçlanmamıştır. Ancak yine de eğitime erişim ve eşitlikte bazı önemli iyileştirmeler ve ilerlemeler olduğu gerçeği de yadsınmamalıdır. Bu aşamada teknoloji ve eğitim ilişkisinin tarihsel gelişim süreci önemli bir konu haline gelmektedir. Teknolojik gelişmelerin eğitim üzerindeki etkisini dijital öncesi, kişisel bilgisayarlar ve internet olmak üzere üç aşamada değerlendirmek mümkündür.

1- Dijital Öncesi (1890-1970): 1890'ların sonlarında film ve 1920'lerde radyo ve 1950'lerde televizyon okullarda tanıtılmıştır. Kendi zamanlarında bu teknolojiler evlerde yaygın olarak yaygın olarak kullanılmakla beraber bu teknolojiler eğitim için tasarlanmış ürünler değillerdir. Cuban (1986) bu teknolojilerin eğitimde devrim yaratacağı sloganıyla kullanılmalarına rağmen eğitim ve öğretim üzerinde ciddi etkilerinin olmadığını belirtmektedir. Özellikle bir kitle iletişim aracı olarak televizyonun, görsel ve işitsel kombinasyonları bünyesinde barındırması nedeniyle gerçek deneyimlere en yakın aygıt olarak görülmekte ve öğrencilerin bilmeleri gerekenleri televizyon yoluyla öğrenebileceklerine inanılmıştı (Selwyn, 2016). Ancak söz konusu araçların pahalı olması, sınıfta kurulumlarının teknik destek gerektirmesi ve en önemlisi içeriklerin eğitimle çok ilgili olmaması nedeniyle bu teknolojilerin başarısız olmasına yol açtı (Cuban, 1986). Dijital öncesi olarak adlandırılan bu devrede, teknoloji lüks bir özel mal niteliğine sahip olup tüketiminde büyük ölçüde kısıtlar söz konusudur.

2- Kişisel Bilgisayarlar (1970-1990): 1970 ve 1980'lerde, masaüstü bilgisayarlar okullar tarafından satın alınabilecek kadar uygun fiyatlı hale geldiği düşünülmektedir. Dijital öncesi teknolojilere benzer şekilde, bilgisayar kullanımının olumlu öğrenme yararları konusunda bir inanç vardı (Cuban, 1986). Küreselleşme hareketinin 1980'lerde hız kazandığı dönemlerde dijital imkanlardaki artışa paralel olarak eğitim hizmetlerinin uluslararası ölçekte tüketiminde rekabet düzeyi azalmıştır. Bu aşamada okullar bilgisayar satın alarak ve eğitim yazılımı ve içeriği geliştirerek eğitim girişimlerine önemli yatırımlar yapmışlardır. Dolayısı ile kişisel bilgisayarların ortaya çıktığı ilk dönemlerde dijital teknolojilere sahip olma maliyeti dolayısı ile eğitim kamusal malının tüketiminde dışlama, zorunlu bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Cuban, Kirkpatrick, ve Peck (2001), Amerika özelinde bilgisayar kullanımının öğrencilerin test puanlarında ölçülebilir bir değişiklikte sonuçlanmadığını ve öğrenmede gerçek bir değişiklik olmadığını ve dijital öncesi teknolojilerin aynı sorunlarının devam ettiğini belirlemiştir. Temel sorun olarak ise öğretmenlerin dijital ve dijital öncesi jenerasyondan olması nedeni ile teknolojik okuryazarlık eksikliği ve yazılımların çoğunun eğitim amaçlarına uygun olarak tasarlanmamış olması düşünülmektedir.

3- İnternet 1990'lar: 1990'larda çoğu eğitim kurumunun internete erişmesiyle, eğitimde teknoloji kullanımı dijital öncesi ve kişisel bilgisayarlar dönemine kıyasla farklı bir boyuta taşınmıştır. İnternet öncesinde kullanıcıların yarattıkları kaynaklar statik bir forma sahip iken internet ile birlikte kullanıcılar metin olarak oluşturdukları içerikleri dünya ile paylaşabilecek bir platformla ilk defa tanışmışlardır. Bu, sınırsız sayıda kaynak ve bilginin birbirine bağlanabilmesi nedeniyle öğrenmede büyük bir ilerleme olarak kabul edilmektedir (Dillon ve Gabbard, 1998). 2000'li yıllarda internet dinamikleşmeye ve bilgi paylaşımı herkese açık olmaya başlamıştır. Ancak yine de bu teknolojilerin çoğu, özel olarak eğitim için geliştirilmemişti, internetin bireyler arasında etkileşimi ve bilgi paylaşımını kolaylaştırması bu teknolojilerin eğitim ve öğretimde kullanılmasını sağlamıştır. 2007'den bu yana, akıllı telefonların ve tablet bilgisayarların gücü ve taşınabilirliği, çevrimiçi kaynaklara ve içeriğe erişim ve deneyimlenme şeklini değiştirmiştir.

Dijital eğitim kavramsal olarak eğitim ve öğretim sırasında dijital araçların ve yenilikçi teknolojilerin kullanımı olarak değerlendirilmektedir. Genellikle de dijital eğitim "Teknolojiyle Güçlendirilmiş Öğrenme" veya "e-Öğrenim" olarak adlandırılır (OECD, 2021). Dijital dönüşüm günümüzde son derece hızlı bir şekilde devam etmektedir. Toplumu oluşturan her kesimden bireyler, teknolojik dönüşüme paralel olarak yeni dijital becerilere artan oranda ihtiyaç duymaktadır. Bu beceriler Gilster (1997) tarafından dijital okuryazarlık olarak kavramsallaştırılmıştır. Dijital okuryazarlık, kısaca çeşitli kaynaklardan internet aracılığıyla elde edilen bilgileri anlama, analiz etme ve kullanma yeteneğidir (Gilster, 1997). Geleneksel eğitim sistemine ait öğrenme ve öğretme metotları da bu nedenle dijitalleşme çağının gereklerine göre uyarlanmalıdır. Küresel bir kamusal mal olarak eğitim hizmetinin zorlayıcı niteliğinin giderek azalması nedeni ile uluslararası rekabet edebilirlik ve sürdürülebilir ve kapsayıcı bir kalkınma için çağımız gereklerinden biri olarak ön plana çıkan eğitim sürecinin dijital değişimi merkezi bir planlama ve merkezi bir yatırım sistemini gerekli kılmaktadır.

Covid-19 pandemisi ile birlikte olağanüstü koşullarda yaşamsal özgürlükler sağlık gerekçeleri ile kısıtlanmış olup eğitim hizmetleri bağlamında çok hızlı bir dönüşüm yaşanmıştır. Pandemi koşullarının şekillendirdiği çevrimiçi ve uzaktan eğitim, dijital eğitimi özel ve lüks bir mal olmaktan çıkarmış ve zorunluluk haline getirerek kamusal bir nitelik kazandırmış olduğu düşünülebilir. Dijital eğitim, ilkökul, ortaokul, meslek okulları, üniversitelere ve sürekli eğitime kadar tüm eğitim seviyeleri için geçerli bir zorunluluk olması ile hitap ettiği hedef kitle bakımından da kamusal bir mal niteliği oluşturmaktadır. Dijital eğitim, toplumu oluşturan bireylerin özelinde veya toplumun tamamının gelecekte bireysel veya kolektif kaderini tayin eder biçimde, sosyal hayata katılmaya devam etmelerini sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca dijital eğitim, bu alanda şirketlerin daha rekabetçi bir piyasa yapısına kavuşmasını da sağlayacaktır (Beckman, Bennett, ve Lockyer, 2014). Basitçe söylemek gerekirse: Endüstri 4.0 olarak nitelendirilen olgunun, çağın bir gereği olarak eğitim 4.0'a ihtiyacı var. Dijital beceriler okuma, yazma ve aritmetiğin yanında dördüncü bir temel gereksinim haline gelmiştir. Sosyal yaşamın günümüzde en büyük gereklerinden biri haline gelen dijital yeterlilikler ve beceriler diğer adıyla dijital okuryazarlık, bireyin hayatın her alanında gelişimi için gereklidir. Dijital yetkinlik ve becerilere sahip olmak, dijital altyapı ve ekipmanın kullanılabilirliğini sağlamak, COVID-19 pandemisinin gündeme geldiği dönemden itibaren önemini bir kez daha ispat etmiştir (European Commission, 2020). Covid-19 pandemisinden sadece iki yıl önce, OECD tarafından yapılan TALIS araştırması, öğretmenlerin sadece

yarısının öğrencilerin projeler veya sınıf çalışmaları için sıklıkla teknolojiyi kullanmasına izin verdiğini belirtmektedir. Ancak Covid-19 pandemisi ile fiziksel derslerin yokluğunda zorunlu olarak hazırlık olsun veya olmasın dijital eğitime geçilmiştir.

Toplumsal yaşam standartlarının yükseltilmesi olarak adlandırılan refah sorununu konu edinen devlet modelleri, sosyal bir unsur olarak beşerî sermayenin iyileştirilmesi sürecini kamusal bir mal olarak değerlendirmektedir. Dijitalleşme ve eğitim ilişkisi bu süreç içerisinde çok geniş bir kesişim kümesi sunmakta olup, sadece ulusal değil küresel kamusal niteliğe sahiptir. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir kalkınmanın başat faktörlerinden biri olan bireylere temel kazanımların sunumu bu bağlamda çok yüksek pozitif dışsallığa sahip olup, güçlü bir kamusal sevk ve idareyi de gerekli kılmaktadır.

2.1. Covid-19 Sürecinde Dijital Eğitim

COVID-19'un neden olduğu özgürlük kısıtlamaları ve karantina uygulamaları dünyadaki tüm devletlerin neredeyse tamamında zorunlu eğitim sunan okulların geçici süre ile kapatılmasıyla geleneksel öğrenme sürecini kesintiye uğratmıştır. Tüm ülkeler bu dönemde öğrenmenin sürekliliğini sağlamak için yeni yollar keşfetmek için çabalarırken, internet, televizyon veya radyo gibi kitlesel iletişim araçları aracılığı ile çevrimiçi ve uzaktan eğitime geçilmiştir. Bu aşamada gündeme gelen dijital dönüşüm toplumu, ekonomiyi günlük yaşam üzerinde giderek artan oranda etkisi altına almıştır. Ancak COVID-19 pandemisine kadar bahsedilen dijital dönüşümün eğitim ve öğretim üzerindeki etkisinin sınırlı düzeyde olduğu bilinmektedir. Covid-19 pandemisi, dijital çağa uygun bir eğitim ve öğretim sistemine sahip olmanın önemli bir gereklilik olduğunu göstermiştir (European Commission, 2020).

Öğretmenler ve öğrenciler alışık olmadıkları yeni pedagojik kavramlara ve öğretim sunma biçimlerine uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. Özellikle, dijital öğrenme kaynaklarına erişimi olmayan veya kendi başlarına öğrenme esnekliği ve katılımından yoksun olan dezavantajlı öğrenciler geride kalma riskiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu boyutu ile kamusal bir mal olarak eğitimin sunum düzeyine dair yeterli altyapı yatırımına ve donanımına sahip olmayan ülkelerde, eğitim sürecinde önemli kesintiler gündeme gelmiştir. Dolayısıyla COVID-19 pandemisi, eğitim ve öğretimde daha yüksek düzeyde dijital kapasiteye olan ihtiyacı ortaya koyarken, dezavantajlı kesimlerden bireyler de dahil olmak üzere dijital teknolojilere erişimi olanlar ve olmayanlar arasında bir dizi mevcut zorluğun ve eşitsizliğin artmasına da yol açmıştır. Covid-19 pandemi koşulları ayrıca eğitim ve öğretim kurumlarının dijital kapasiteleri, öğretmen eğitimi ve dijital okuryazarlık eksikliği gibi bir takım zorlukları da ortaya çıkardı (European Commission, 2020). Teknik imkanlardan mahrum olan dezavantajlı bireyler, teknik imkanlara sahip avantajlı bireylere kıyasla daha çok etkilenmişlerdir. Çevrimiçi eğitim için ihtiyaç duyulan internet ve bilgisayarlara erişimden, öğrenmeye odaklanmak için gereken destekleyici ortamlara, kaynaklar ve ihtiyaçlar arasındaki uyumsuzluğa kadar eğitim sistemlerindeki birçok yetersizlik ve eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Bu durum dijital uçurum bağlamında ele alınabilir.

Dijital uçurum terimi 1990'ların ortalarında Ulusal Telekomünikasyon Altyapı İdaresi'nin eski başkanı Larry Irving tarafından popüler hale getirilmiştir (McConnaughey, Lader, ve Chin, 1998). Başka bir ifadeyle internetin avantajlarından yararlanan birey ile yararlanamayan arasındaki uçurumu tanımlamaktadır (Van Dijk, 2020). Dijital uçurum alanında yapılan ilk bilimsel araştırmalar daha çok erişim ve donanım sorunlarına odaklanmıştır. “Birinci düzey sayısal uçurum” olarak adlandırılan bu uçurum tüm sayısal eşitsizliklerin yalnızca bir boyutudur. Dünyadaki herkes güvenilir bilgi altyapıları aracılığıyla ücretsiz bir kişisel bilgisayara ve ücretsiz internet erişimine sahip olabilese bile bu dijital uçurumu ortadan kaldırmak için yeterli olmayacaktır. Teknoloji, okuma yazma bilmeyen ve bilgi birikiminden yoksun olan bireyleri güçlendiremez (Bowie, 2000).

3. Türkiye'nin Dijitalleşme Süreci ve Eğitim Hizmetleri İlişkisi

1922'de hareketli fotoğrafın doğuşundan 1970'lerin ortalarında bilgisayarın ortaya çıkışına kadar eğitimciler teknolojinin eğitimi dönüştürmeye ve öğrencilerin öğrenmesini geliştirme potansiyelinden faydalanmaya çalışmışlardır. Eğitimdeki araştırma çalışmaları, teknoloji kullanımının öğrencilerin standart testlerdeki puanlarını iyileştirmeye yardımcı olabileceğini göstermektedir (Bain ve Ross, 2000).

Türkiye'de 2022 itibarıyla nüfus 85,30 milyon ve aktif internet kullanıcısı 69,95 milyondur. Aktif internet kullanıcısı olarak tanımlanan 69,96 milyon, toplam nüfusun %82'sini oluşturmaktadır. Türkiye'de okuryazarlık oranı ise kadınlarda %94,4; erkeklerde %99,1'dir. Ayrıca 16-64 yaş aralığında cep telefonu kullanımı oranı %97,6'dır. Cep telefonu kullanan kişilerin %97,5'i ise akıllı telefon olarak

tanımlanan fonksiyonel ve gelişmiş teknolojik araçlardan istifade etmektedir. Ayrıca giyilebilir teknoloji (akıllı saat, akıllı bileklik, sanal gözlük vb.) kullananların oranı ise %35.7'dir (Statista, 2022).

Türkiye'de günlük internet kullanımı kişi başına 8 saat olup bu oran 6 saat 58 dakika olarak tespit edilen dünya günlük internet kullanım ortalamasının üzerindedir. Türkiye'de 8 saatlik günlük internet kullanımının yaklaşık 3 saat 31 dakikası televizyon izlemeye ayrılırken, 2 saat 59 dakikası sosyal medya kullanımına harcanmaktadır. İnternet kullanım aracına bakıldığında ise 4 saat 16 dakikayla en çok kullanılan aygıt akıllı cep telefonudur. İnternet kullanım oranına bakıldığında Türkiye, dünya genelinde 33. Sıradadır. International Institute for Managament Development (IMD)'nin ülkelerin devlet uygulamalarında, iş modellerinde ve genel olarak toplumda dönüşüme yol açan dijital teknolojileri benimseme ve keşfetme yeteneklerine göre yaptığı dünya dijital okuryazarlık sıralamasına göre Türkiye 48. sırada yer almaktadır (IMD, 2022).

Dijitalleşmenin hızla yaygınlaşmasıyla dünyada ve ülkemizde eğitimde dijital dönüşüme yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. K12 bilgi sistemi kapsamında Türkiye'de yöneticiler, okul müdürleri, öğretmenler, öğrenciler ve velileri tek bir çatı altında toplanmıştır. K12 düzeyinde Kamusal planlama ve yatırımlar aracılığı ile "Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi" (MEB, 2022), "EBA uygulamaları", "Üniversitelerde Dijital Dönüşüm Projesi" (YÖK, 2020), gibi temel altyapı geliştirme çalışmaları yapılmaktadır. Bunların yanı sıra okul dışı eğitim kapsamında "Dene Yap Teknoloji Atölyeleri" (Deneyap, 2022), "Tasarım-Beceri Atölyeleri", "81 İilde 81 Siber Kahraman projeleri" (Tüsidam, 2022) ve birçok kamu ve özel sektör kurumunun katıldığı "TEKNOFEST" (Teknofest, 2022) dijital dönüşüm kapsamında Türkiye'de kamusal mal niteliği haiz eğitim hizmetleri sunumuna örnek olarak gösterilebilir.

Bunların yanı sıra, eğitim hizmetinin üreticisi konumunda olan yükseköğretim kurumlarında YÖK tarafından yükseköğretimde dijital dönüşümü sağlamak adına "*Üniversitelerde Dijital Dönüşüm Projesi*" de 2019 yılında uygulanmaya başlatılmıştır (YÖK, 2020). 3093 öğretim elemanı, Kasım 2018 itibariyle "*Dijital Çağda Yükseköğretimde Öğrenme ve Öğretme*" konusunda eğitim almıştır. Bu projeye üniversitelerde, yüz yüze eğitimin yanında dijital ortamda da sürdürmeleri hedeflenmektedir. Ayrıca "*Üniversitelerde Dijital Dönüşüm Projesi*" kapsamında seçilen üniversitelerde öğrenim gören yaklaşık 40.000 üniversite öğrencisi için dijital okuryazarlık dersi müfredata entegre edilmiştir. Ek olarak eğitim hizmetinin tüketicisi olan öğrencilere internet teknolojileri, sosyal ağlar, teknoloji, toplum ve insan, bilişim etiği, teknoloji ve hayat boyu öğrenme, bulut bilişim, geleceğin teknolojileri" konularını kapsayan dijital okuryazarlık derslerinin verilmesi hedeflenmektedir (YÖK, 2020).

Covid-19 pandemisinin zorunlu sonucu olarak geçilen uzaktan eğitim sürecinde YÖK "*Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm Projesi*" kapsamında CİSCO iş birliğiyle 16 Mart 2020 tarihinde başlatılan projenin ilk aşamasında, 5'i yeni kurulan teknik üniversite olmak üzere toplam 8 pilot üniversitedeki akademisyenlere yönelik "siber güvenlik" ve "ağ yönetimi" eğitimleri vermiştir (YÖK, 2020). Ek olarak "Gelecek 10 Yıl İçin Güçlü Nesiller Yetiştirme" kapsamında ülkemizin ihtiyacı olan yüz alanda iki bin öğrenci (100/2000) burslu doktora eğitimi almaktadır. Bu alanlardan birinin "Eğitimde Dijitalleşme" olması YÖK'ün dijital okuryazarlığa verdiği önemin bir göstergesidir. Dijital okuryazarlık sürecinde YÖK'ün Kitlesel Açık Çevrimiçi Ders (KAÇD) platformları da mevcuttur. Akadema ve AtademiX platformlarını örnek vermek gerekirse bu platformlar her yaşta bireyin kişisel gelişimlerini sağlamak amacıyla bilgisayar teknolojileri, sanat ve edebiyat, kişisel gelişim ve sağlık gibi birçok alanda dersler sunmaktadırlar (Ergüney, 2015).

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'de eğitim süreci sunum bakımından kamu-özel sektör birlikteliğinden doğan karma bir yapıya sahip olmakla beraber hala eğitim hizmetleri ağırlıklı olarak devlet tarafından sunulmaktadır. Gerek bölgesel gerek ulusal düzeyde eğitim hizmetinin kamusal niteliğini ön planda tutan Türkiye'de herkes için eşit erişilebilir bir eğitim hizmetinin sunulması eğitim politikasının bir parçasıdır. Türkiye dijital dönüşüm süreci ile eğitim hizmetinin modernizasyonu süreci içerisinde devlet üzerine düşen görevleri küresel kamusal mal teorisinde olduğu gibi tamamlayıcı niteliklerini gözetererek sunmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda teknolojik alt yapı yatırımları, kalifiye eleman yetiştirilmesi, çağın gereklerine uygun modern bilgi teknolojilerinin eğitim sistemine entegrasyonu, dezavantajlı öğrencilerin teknoloji ile tanışmasını sağlamak gibi çeşitli projeler ile yürütmektedir. Yaşanan sosyal devinime uygun bir eğitim hizmetinin tesis edilmesi sadece uzun vadede değil kısa ve orta vadede dahi etkisini önemli ölçüde gösterebilecek stratejik bir alandır. Bu nedenle Türkiye'de dijitalleşme süreci ve eğitim hizmeti birlikteliği sadece, eğitim kamusal malının sunumu değil tüketimi aşamasında, herkese eşit imkanların sağlanması koşulu ile bir zorunluluk haline

getirilmesi durumunda, dijital eğitimin pozitif sosyal faydası gelecek nesiller ve uluslararası ölçekte etkisini gösterecektir.

SONUÇ

Kamusal mal insanlık tarihinin erken dönemlerinden günümüze kadar varlığını sürdürmüş bir kavramdır. İlk defa 1954 yılında teorik bir çerçeve kazanması ile tür, sunum, ölçek ve yöntem bakımından kamusal mal teorisine dair önemli bir literatür gelişmiştir. Temelde tüketiminde rekabetin olmadığı ve faydasının bölünemediği mallar olarak tanımlanan kamusal mallar zamanla ulusal üstü bir boyutta değerlendirilmeye de başlanmıştır. Küresel olarak nitelendirilmesi ile, kamusal mal teorisine zaman ve mekânsal bir boyut da kazandırılmıştır. Nesiller ve uluslararası pozitif fayda sağlayan bu kamusal mal türünün bir örneği de bilgi kavramının alt başlığı olarak değerlendirilen eğitim hizmetidir. Küreselleşme hareketlerinin 1980'lerde hız kazanmaya başlaması ve teknolojik dönüşümün de yakın bir dönemde meydana gelmesi ile kamusal mal teorisi için yeni bir tartışma sahası ortaya çıkmıştır.

Dijital çağ diye tanımlanan 21. Yüzyılda ve özellikle de Covid-19 süreciyle beraber tüm üretim faktörleri bir şekilde dijital araçları kullanmak zorunda kalmıştır. Son araştırmalar, sosyo-ekonomik kalkınma için önemli dijital araçların önemine değinerek kamusal mal özelliklerine sahip dijital eserlerin önemini incelemiştir. Ayrıca geçtiğimiz birkaç on yıl boyunca birçok kurum, kuruluş ve araştırmacı eğitimin kamusal mal boyutuna değinmiştir. Dijitalin hayatın her aşamasına girmesiyle dijitalleşen eğitim ortamından kaynaklanan zorlukların üstesinden gelmek, devletlerin daha etkili eğitim politikaları uygulamak için eğitim yönetimini büyük ölçüde yeniden düşünmek için bir fırsat sunabilir. Ayrıca eğitimin bir kamu malı olarak görülmesinin, devletin eğitim politikaları her düzeyde önemli bir rol üstlendiği ve her şeyden önce eğitimde fırsat eşitliğinin sağlandığı, finanse edildiği düzenleyici çerçeveyi sağlama sorumluluğunu güçlendirdiği anlamına gelir. Kamusal alanın nasıl yeniden yapılandırılması gerektiği, eğitim politikası ve uygulamalarına yaklaşımda köklü bir değişikliği gerektirmektedir.

Bu çalışmada kamusal mallar dijital açıdan ele alınarak, dijital kamusal mal olarak eğitimin Covid-19 sürecinde dijitalleşme süreci ele alınmıştır. Dijital eğitim sadece ekonomik kalkınmanın itici gücü olarak değil, aynı zamanda bireylerin, toplulukların ve toplumların tam potansiyellerini geliştirebilecekleri ortak bir platform olarak ele alınıp eğitim vizyonuna dayalı daha sürdürülebilir sistemler geliştirmek için de önemli bir konuma sahiptir.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D., Laibson, D., ve List, J. A. (2014) Equalizing superstars: The Internet and the democratization of education. *American Economic Review*, 104(5), 523-527.
- Afşar, M. (2009) Türkiye’de eğitim yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 85-98.
- Akalın, G. (2006). Kamu ekonomisi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- Albayrak, Ö. (2003) Refah iktisadının teorik temelleri: Piyasa ve refah ilişkisi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Atademix. (2022) Atademix: İnternet Üzerinden Açık Kurslar. <https://atademix.atauni.edu.tr/?redirect=0> adresinden edinilmiştir.
- Bain, A., ve Ross, K. G. (2000) School reengineering and SAT-I performance: A case study. *International Journal of Educational Reform*, 9(2), 148-154.
- Beckman, K., Bennett, S., ve Lockyer, L. (2014) Understanding students' use and value of technology for learning. *Learning, Media and Technology*, 39(3), 346-367.
- Bowie, N. A. (2000). The digital divide: making knowledge available in a global context. Paris: OECD
- Casey, D. M. (2008) A journey to legitimacy: The historical development of distance education through technology. *TechTrends*, 52(2), 45.
- Clarke, T. (2013) The advance of the MOOCs (massive open online courses): The impending globalisation of business education? *Education+ Training*.
- Cuban, L. (1986). Teachers and machines: The classroom use of technology since 1920: Teachers College Press
- Cuban, L., Kirkpatrick, H., ve Peck, C. (2001) High access and low use of technologies in high school classrooms: Explaining an apparent paradox. *American educational research journal*, 38(4), 813-834.
- Deneyap. (2022) Deneyap Türkiye. <https://www.deneyapturkiye.org/Kurumsal-DENEYAP-TURKIYE-13.html> adresinden edinilmiştir.
- Dillon, A., ve Gabbard, R. (1998) Hypermedia as an educational technology: A review of the quantitative research literature on learner comprehension, control, and style. *Review of educational research*, 68(3), 322-349.
- Ergüney, M. (2015) Uzaktan eğitimin geleceği: MOOC (massive open online course). *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 15-22.
- Eriçok, R. E. ve Yılcı, V. (2013) Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 8(1), 87-101.
- European Commission. (2020) European Education Area Digital Education Action Plan (2021-2027). <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/about/digital-education-action-plan> adresinden edinilmiştir.
- Gapsalamov, A. R., Akhmetshin, E. M., Bochkareva, T. N., ve Vasilev, V. L. (2020) " Digital Era": Impact on the Economy and the Education System (Country Analysis). *Utopía y Praxis Latinoamericana*, 25(10), 170-186.
- Gilster, P. (1997). Digital literacy: John Wiley & Sons, Inc.
- Grange, J. (1996) The disappearance of the public good: Confucius, Dewey, Rorty. *Philosophy East and West*, 351-366.
- Green, A. (1997). Education, globalization and the nation state *Education, globalization and the nation state* (pp. 130-186): Springer.
- Guterres, A. (2020). Report of the Secretary-General Roadmap for Digital Cooperation. Adresinden edinilmiştir.
- Gyimah-Brempong, K., Paddison, O., ve Mitiku, W. (2006) Higher education and economic growth in Africa. *The Journal of Development Studies*, 42(3), 509-529.
- Hanushek, E. A. (2013) Economic growth in developing countries: The role of human capital. *Economics of education review*, 37, 204-212.
- Harasim, L. (2000) Shift happens: Online education as a new paradigm in learning. *The Internet and higher education*, 3(1-2), 41-61.
- Hardin, G. (1968) The Tragedy of Commons, *American Association for the Advancement of Science Stable. Science, New Series*, 162(3859).

- Hartviksen, G., Akselsen, S., ve Eidsvik, A. K. (2002) MICTS: municipal ICT schools—a means for bridging the digital divide between rural and urban communities. *Education and Information Technologies*, 7(2), 93-109.
- IMD. (2022) World Digital Competitiveness Ranking. Adresinden edinilmiştir.
- Kar, M. (2003) Kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(03).
- Kaul, I., Conceição, P., Le Goulven, K., ve Mendoza, R. U. (2003). *Providing global public goods: managing globalization*: Oxford University Press
- Kirmanoglu, H. (2014) *Kamu ekonomisi analizi* (5. bs). İstanbul: Beta.
- Li, X., Chen, Q., Fang, F., ve Zhang, J. (2016) Is online education more like the global public goods? *Futures*, 81, 176-190.
- Locke, J. (1981). *An essay concerning the true original, extent and end of civil government* (Vol. 35): Pergamon Press
- McConnaughey, J., Lader, W., ve Chin, R. (1998) "Falling through the net II: new data on the digital divide", National Telecommunications and Information Administration. Department of Commerce, US Government, Washington, DC.
- MEB. (2022) *Fatih Projesi: Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi*. <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Menashy, F. (2009) Education as a global public good: The applicability and implications of a framework. *Globalisation, Societies and Education*, 7(3), 307-320.
- Mill, J. S. (2009). *Three essays on religion*: Broadview Press
- Morrissey, O., Willem te Velde, D., ve Hewitt, A. (2002). *Defining international public goods* *International Public Goods* (pp. 31-46): Springer.
- Nadaroglu, H. (2000) *Kamu Maliyesi Teorisi*, 11. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul.
- OECD. (2021) *OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2021*.
- Okyay, U., ve Yeşilyurt, H. (2016) Türkiye'de Eğitim Harcamaları ve Büyüme İlişkisi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 179-185.
- Oldekop, J. A., Horner, R., Hulme, D., Adhikari, R., Agarwal, B., Alford, M., . . . Bastia, T. (2020) COVID-19 and the case for global development. *World development*, 134, 105044.
- Olson, M. (2012) *The logic of collective action* [1965]. *Contemporary Sociological Theory*, 124.
- Ömür, Ö. M., ve Giray, F. (2016) *Kamusal Mal ve Hizmet Olarak Eğitim Hizmeti ve Harcamaları: Türkiye Ve Diğer Oecd Ülkeleri Karşılaştırması*. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 129-160.
- Özpençe, Ö. (2014) *Dijital Kamusal Mallar*. *Sosyoekonomi*, 22(22).
- Pamuk, M., ve Bektaş, H. (2014) Türkiye'de eğitim harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 77-90.
- Rodriguez, C. O. (2012) MOOCs and the AI-Stanford Like Courses: Two Successful and Distinct Course Formats for Massive Open Online Courses. *European Journal of Open, Distance and E-Learning*.
- Rye, S. A. (2014) The educational space of global online higher education. *Geoforum*, 51, 6-14.
- Samuelson, P. (1954) *The Pure Theory of Public Expenditure*, 36 *REV. OF ECON. & Statistics*, 387.
- Selwyn, N. (2016). *Education and technology: Key issues and debates*: Bloomsbury Publishing
- Statista. (2022) *Statistics about Internet in Turkey*. <https://www.statista.com/map/europe/turkey/internet> adresinden edinilmiştir.
- Şenel, A. (2006). *Kemirgenlerden sömürgeci insanlık tarihi*. İstanbul: İmge Kitabevi
- Teferra, D., ve Altbachl, P. G. (2004) African higher education: Challenges for the 21st century. *Higher education*, 47(1), 21-50.
- Teknofest. (2022) *Teknofest Havacılık, Uzay ve Teknoloji Festivali*. <https://www.teknofest.org/tr/corporate/about/> adresinden edinilmiştir.
- Tüsidam. (2022) *81 İlde 81 Siber Kahraman*. <https://81ilde81siberkahraman.org/tusidam/> adresinden edinilmiştir.
- Unesco. (2016). *Global Education Monitoring Report Summary 2016: Education for People and Planet: Creating Sustainable Futures for All: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Paris, France*.
- Unesco. (2017) *Six ways to ensure higher education leaves no one behind*. *Policy Paper*, 1-10.

Van Dijk, J. (2020). The digital divide: John Wiley & Sons
YÖK. (2020) Üniversitelerde Dijital Dönüşüm Projesi.
<https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/dijital-egitimde-3-faza-gecildi.aspx> adresinden
edinilmiştir.

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ASGARI ÜCRETİN UYGULANMASINA İLİŞKİN KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

A Comparative Study on Implementation of the Minimum Wage in The European Union

ARAŞTIRMA MAKALESİ
/RESEARCH ARTICLE

Geliş Tarihi/Received:
12.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted:
10.07.2022

Hasan Burak ÇALIYURT

Doktora Öğrencisi,
İstanbul Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri
İlişkileri Ana Bilim Dalı
burakcaliyurt@hotmail.com

 0000-0002-8416-7187

Özet

Ücret konusu iktisadi, sosyal ve siyasal yönere sahip bireysel ve toplumsal kalkınma göstergesi olarak tartışmaların ortasında yer alan çok boyutlu bir olgudur. Asgari ücret ise ücret konusunun bir uzantısını oluşturan ve onu etkileyen çoğu zaman devleti de işçi ve işverenin yanında bir üçüncü taraf olarak sürece dâhil eden sosyal siyasetin önemli bir konusudur. Çalışmada Avrupa Birliği ülkeleri içinde asgari ücretin uygulanmasının karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda asgari ücret konusu genel olarak tanımlanmış, asgari ücretin söz konusu ülkeler nezdindeki oluşumu, seviye farklarının reel değeri, iktisadi krizlerin asgari ücretler üzerindeki etkisi konuları öne çıkarılarak değerlendirilmiştir. Makalede literatürdeki yazılı kaynaklara ve çeşitli grafiklere başvurulmak suretiyle nitel-betitleme yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Asgari Ücret, Ücret, Avrupa Birliği, Emek, Kriz

Abstract

The issue of wages is a multidimensional phenomenon in the middle of discussions as an indicator of individual and social development with economic, social and political aspects. The minimum wage, on the other hand, is an important issue of social policy, which forms an extension of the wage issue and affects it, often involving the state as a third party alongside the employer and employee. In the study, it is aimed to make a comparison of the implementation of the minimum wage within the European Union countries. In this respect, the subject of the minimum wage was defined in general, the formation of the minimum wage in the countries in question, the real value of the level differences, the effects of the economic crises on the minimum wages were evaluated. Qualitative-description method was used in the article by referring to written sources and various graphics.

Keywords: Minimum Wage, Wage, European Union, Labor, Crisis
JEL Codes: J3, J31

GİRİŞ

Genel olarak işçilerin tek gelir kaynağı ücret olması sebebiyle ücret, işçiler için hayati önemdedir. İşçiler en yüksek seviyede ücret alarak daha iyi yaşam standartlarına ulaşma eğilimindedirler. Buna karşılık işverenler açısından ise ücret üretim maliyetleri içerisinde en önemli maliyet unsurudur ve işverenler bu maliyet unsurunu olabildiğince azaltarak piyasada rekabet avantajlarını elde etme eğilimindedirler. Klasik iktisadi görüşün rasyonel birey varsayımından hatırlanacağı üzere bu işçi ve işveren davranış tarzları, fayda maksimizasyonu (en çoklama) çabasının da bir gereğidir. Ücretlerin işverenlerce en alt seviyede oluşturulma çabası sonucu, çok düşük seviyede bir başka deyişle insana yaraşır bir hayatın idamesinde yetersiz bir seviyede gerçekleştiği görülebilmektedir. Çalışanların refahını olumsuz etkileyen bu durumu önlemek için özellikle kamusal müdahalelerle ücretlerin en alt düzeyinin belirlendiği “asgari ücret” uygulamaları ile karşılaşmaktadır (Yılmaz ve Terzi, 2010:121). Farklı şekillerde uygulansa da birçok ülkede sosyo-ekonomik alanlarda asgari ücret, önemli yer teşkil etmektedir. Belirlenen bu asgari tutar esasen geniş toplum kesiminin eğitim ve sağlık hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerinin tesisi için en önemli unsur olarak gerek uluslararası gerekse de ulusal hukuk kaynaklarının da ilgi alanında yer almaktadır. Devletin uluslararası ilişkilerde ana unsur olması ve çalışma ilişkilerinin devlete ve birçok unsura bağlı bir yapısının oluşu, devletin sosyal, siyasal ve iktisadi düzlemde etkili bir aktör olarak varlığını ve etkisini sürdürmesine yol açmaktadır (Delican, 2018: 1). Devletin iktisadi ve sosyal hayatta etkili oluşu, onun çalışanlar açısından asgari ücret konusundaki refah arttırıcı işlevsel gerekliliğini açık bir şekilde belirginleştirmektedir.

Çalışmada betimleme yöntemi kullanılarak asgari ücretin uygulanmasının Avrupa Birliği üye ülkeleri kapsamında karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde asgari ücrete ilişkin kavramsal çerçeveye, tarihsel arka plana ve uluslararası yasal düzenlemelere değinilmiştir. İkinci bölümde ise Avrupa Birliği üye ülkeleri kapsamında asgari ücretin belirlenme usulleri izah edilirken grafikler yardımıyla ülkeler arasında karşılaştırmaya yer verilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın kavramsal çerçevesinde, ücret ve asgari ücret kavramları tanımlandıktan sonra asgari ücretin tarihsel geçmişi ve uluslararası yasal düzenlemelerde yer almasına değinilecektir.

1.1. Ücret Kavramı

Genel anlamda çalışmanın, insanlığın tarihsel süreç boyunca görülen eski bir olgu olması yanında, insanlığın geçirdiği aşamalarla da farklılaşan bir kavram olduğu bilinmektedir. Özellikle sanayi devrimi sonrasında, günümüzdeki anlamda çalışmanın ve çalışmaya ait unsurların da belirginleştiğini ifade etmek gerekmektedir. Ücret, işveren tarafından işçiye çalışmasının karşılığında işletmenin elde ettiği kâr ve zarardan bağımsız, tutarı önceden belli olarak ödenen gelir şeklinde tanımlanmaktadır (Tokol, 1997: 83). Bu karşılığın eski zamanlarda bazen aynı olmaktadır yoğunlukla nakdi olarak ödenmekte olduğu görülmektedir.

Klasik iktisadi kuramda bilindiği üzere dört adet üretim faktörü ve bu dört faktörün üretimden aldığı faktör geliri mevcuttur. Ücret, emeğin üretimden aldığı faktör gelirin karşılığıdır. Ücretin kaynağının insan emeği oluşu ücret konusunu insanın merkezinde yer aldığı bir olgu yaparken konunun iktisadi ve toplumsal açıdan da önemini oluşturmaktadır.

Ücret bir yönü ile işçinin geçimini sağlamak için sahip olduğu tek gelir kaynağı, işveren için üretim maliyetleri içerisindeki önemli ağırlığı olan bir unsur, devlet açısından ise genel bütçe içerisinde vergi gelirlerine kaynak teşkil etmektedir. Ayrıca devlet açısından gerek genel anlamda ücret gerekse özel olarak asgari ücretin insana yaraşır bir yaşamın iktisadi, mali, sosyal ve kültürel gereklilerinin sağlanması suretiyle toplumsal düzenin sağlıklı işleminde hayati rolü vardır (Küçük, 2016: 25).

Ekonomi bilimi açısından ücret temel nitelikte olup, işçi ve işveren arasındaki ilişkinin de temel odağıdır. İktisadi analizde, piyasa koşullarında emek arz ve emek talebinin tarafların hür iradeleri ile karşılaşarak denge ücret düzeyinin belirlenmesi söz konusudur. Fakat çağdaş dönemde hür iradelerle belirlenen ücretler, işçilerin asgari ihtiyaçlarının temininin gereği olan seviyenin aşağısında oluşabilmektedir. Devlet iradesinin ücretlerin istenmeyen seviyelerde belirlenmesine engel olmak üzere hukuki açıdan kamu yararını gözeterek sosyal politika amaçları doğrultusunda asgari ücret uygulaması, birçok toplumda sıklıkla gözlemlenmektedir (Esen, Ünsal ve Tuzcuoğlu, 2018: 2).

1.2. Asgari Ücret Kavramı

Asgari ücret kavramını oluşturan ve ücreti niteleyen asgari kelimesinin vurguladığı anlam, işçinin bağımlılık ile sunduğu emek karşılığı işverenden elde ettiği ücretin minimum seviyesidir. Bu minimum veya en aşağı seviye esasen çok karmaşıktır. Barthélémy Raynaud, bu en alt seviyenin en

karmaşık ve zor sorunlardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Söz konusu zorluk ve karmaşıklığın arkasında, asgari ücretin tespitine yönelik ölçütlerin kişi, yer ve zamana göre farklılık arz ettiği söylenebilir. Asgari ücret konusunda “insana yaraşır” bir hayat için gerekliliklerin karşılanması amaç edinilirken sözü edilen “insana yaraşır” olarak neyin kastedildiği yoruma açık olabilmektedir (Kutal, 1964: 49).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) asgari ücreti, belirli bir süre için gerçekleştirilen edime karşılık olarak işverence işçiye verilmesi gereken ve herhangi bir iş sözleşmesi ile kısıtlanamayan minimum ücret seviyesi olarak tanımlanmaktadır (ILO, 2016: 3).

Asgari ücretin insana yaraşır hayatın temel gereksinimleri karşılayabilecek nitelikte bir düzeye ulaştırılması yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır. Ama asgari ücretin yoksullukla mücadelede yeterli seviyede olması veya olmaması tartışmasında önemli nokta, asgari ücreti oluşturan iktisadi, siyasi ve sosyal boyutun çok unsurlu ve karmaşık ilişkileri içermesidir.

Asgari ücretin çok yönlü ve çok boyutlu bir kavram olması sebebiyle birçok alana yayılan etkileri olduğu gibi enflasyon, yoksulluk, ekonomik büyüme ve makro düzeyde iktisadi birçok sorunla yakından ilişkili bir kavram olduğu ifade edilebilir. Asgari ücret, ILO’ya üye 187 ülkenin yüzde 92’sine karşılık gelen 171 ülkede uygulanmaktadır (Öçal ve Korkmaz, 2019: 187). Bu da kavramın kapsamını ve dolayısıyla önemini göstermektedir.

Bu bağlamda asgari ücret tespiti, genel anlamda asgari nitelikteki yaşam koşullarının garantisini sağlamaktadır. Özel anlamda ise asgari ücret tespiti, devletin ücret politikasının bir aracı olma ve sosyal nitelikteki harcamaları azaltarak devletin sosyal politika yükünü azaltma amacı taşıdığı belirtilebilir (Kutal, 1969: 32-38; Esen 1991: 119-120).

ILO’ya göre asgari ücretin merkezinde sosyal diyalog yer almaktadır. Asgari ücretin belirlenmesinde çok çeşitli uygulamalar olsa da asgari ücretin iyileştirilmesi için sosyal diyalogun geliştirilmesi insana yaraşır iş, eşitsizliğin ve yoksulluğun azaltılmasında gelecek süreçte fayda teşkil etmektedir (ILO, 2020: 65).

ILO’nun 131 No’lu Asgari ücret tespiti ile ilgili sözleşmesi uyarınca kamu, işçi ve işveren kesimlerinin katkılarıyla oluşan sosyal diyalog, asgari ücretin tespitinin merkezinde yer alan bir konudur. Asgari ücretler kanalıyla işgücünün korunması, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasına katkı sağlamak için sosyal diyalogun desteklenmesi önem arz etmektedir.

ILO’nun 2020-2021 Küresel Ücret Raporu’nda asgari ücretlerin eşitsizliği en iyi şekilde azaltılabileceği ve sosyal adalete katkıda bulunabileceği üç koşul tanımlanır: (a) geniş yasal kapsam ve asgari ücret mevzuatına uyum (“etkililik” kavramı altında özetlenebilir); (b) yeterli bir asgari ücret seviyesi ve (c) ücret ve gelir dağılımlarının alt ucunda yer alan yararlanıcılar (ILO, 2020: 59).

Ayrıca asgari ücretin hukuki bir boyutu da mevcuttur. Esasen konuya genel anlamda ekonomi ve hukuk ilişkisi açısından bakıldığında hukuk çoğunlukla iktisadi hayata ait ortaya çıkan yapıyı ve bu yapıya ilişkin sorunları “ex post” (gerçekleşme sonrası) takip eden ve düzenleyen rolü ile karşımıza çıkmaktadır. Asgari ücret, ilgili taraflar arasındaki mücadele boyutuna ulaşabilen etkileşim sürecinin sonucu olarak zaman ile geçimlik seviyenin altına düşen ve güncelliğini yitiren yasal düzenlemelere tepkiyle hukuki bir zeminde belirlenmekte olduğu söylenebilir (Hart, 1994: 6).

Asgari ücret, makroekonomik denge açısından özellikle Keynesyen iktisatta önemli yeri olan “efektif talep yetersizliği” olgusuna karşı piyasada yeterli düzeyde satın alma gücünün veya talebin oluşması açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan asgari ücretin talep yönlü ekonomik krizler ile mücadelede kullanışlı bir unsur olması söz konusudur.

1.3. Asgari Ücretin Tarihsel Arka Planı

Özellikle Batı dünyasında bağımlı çalışma ilişkisinin tarihsel gelişiminde, serbest piyasa koşullarında arz ve talebin karşılaşmasıyla oluşan ücretlerin, çalışanlar için asgari geçim seviyesinin altındaki bir düzeyde belirlenmesi sonucu gelir adaletsizliği sorunu ile karşılaşmıştır. Yaşanan bu gelir adaletsizliğine karşı uygulanmaya çalışılan asgari ücretin, birincil gelir dağılımına olumlu etki yapmakta olduğu görülmüştür (Kutal, 1969: 17; Esen, 1991: 119).

Yoksulluk ve sefaletin yol açtığı yıkıma karşı işçilerin refahını savunmayı hedefleyen asgari ücret, 1960 sonrası süreçte küresel düzeyde çok farklı şekilde uygulanarak, yaygınlık kazanmıştır. Fakat asgari ücretin hedeflerine ulaşmada yetersiz olduğunu belirtmekte gerekir (Öçal ve Korkmaz, 2019: 186).

Liberal iktisadi düşünce, asgari ücretin serbest piyasanın işleyişi açısından geçerliliğini kuşkuyla değerlendirmiş ve uygulanmasının yol açacağını düşündüğü sıkıntılar yüzünden mesafeli

yaklaşmıştır. Ayrıca felsefe düşünürlerinin ve dinsel öğretilerin, asgari ücret ile ilgilenmiş oldukları bilinmektedir. Ortaçağ döneminde Hristiyan kilise hukukçuları (Canonistler) çalışana yaşamda yeterli bir ücreti elde etmesi gerekliliğini savunurken 13. Yüzyılda St. Thomas adil bir fiyat anlayışına paralel mahiyette adil bir ücretin gerekliliğini savunmuştur. Ama günümüzdeki nitelikte adil ücretin belirgin hale gelmesi Sanayi Devrimi sonrası 19.Yüzyıldaki emeğin sömürsünün ve yoksulluğun had safhaya ulaştığı döneme denk gelmektedir (Kutal, 1969: 50). Asgari ücretin, sanayi devrimi ile işçilerin muhatap oldukları sefalet boyutundaki ücretler ile ilişkili olarak toplumsal hayatın huzurunun tesisi amacıyla bir ihtiyaç gereği ortaya çıktığı ifade edilebilir.

İlk olarak 1912 tarihinde İngiliz maden çalışanlarına yönelik uygulanan asgari ücretin, 1928 tarihinde ILO'nun 26 sayılı sözleşmesi vasıtasıyla ileri düzeye ulaştığı söylenebilir (Esen, 1991:119).

1.4. Uluslararası Yasal Düzenlemelerde Asgari Ücret

Asgari ücret konusunda çalışmalar gerçekleştiren uluslararası boyutta birçok kuruluş mevcuttur. BM tarafından gerçekleştirilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Avrupa Konseyince oluşturulan Avrupa Sosyal Şartı ile ILO Anayasası gibi ulus-üstü metinlerde asgari ücrete ilişkin ifadeler yer verilmiştir. Ama gerek nitelik gerekse nicelik olarak “insana onuruna yaraşır” ve işçinin ailesi ile beraber temel insani ihtiyaçlarını karşılayabilen bir asgari ücretin küresel boyutta tesisi amacına yönelen en önemli kurum ILO'dur. ILO, dünya genelinde hükümetler ile gerçekleştirdiği sözleşmeler ve tavsiye niteliğinde kararlar ile dünya genelinde çalışanların sosyal ve iktisadi haklarını güvence altına almayı sağlamaya çalışmaktadır. Asgari ücret ile ilgili olmak üzere ILO'nun 3 temel niteliğe sahip anlaşması ve 4 adet tavsiye niteliğindeki kararı bulunmaktadır (Sayın, 2019: 1880). Söz konusu sözleşme ve tavsiye niteliğindeki kararlar şu şekildedir;

- 26 No.lu Asgari Ücreti Belirleme Yöntemi Hakkında, 1928 tarihli ILO sözleşmesi,
- 30 No.lu Asgari Ücreti Belirleme Yöntemleri adlı 1928 tarihli tavsiye niteliğindeki karar,
- Tarımda Asgari Ücret Tespit Mekanizması Hakkında 1951 yılındaki 34.Çalışma Konferansında alınan tavsiye niteliğindeki karar,
- 99 No.lu Sözleşme,
- 89 No.lu Tarım İşçilerinin Asgari Ücretlerinin Tespit Yöntemleri adlı tavsiye niteliğindeki karar,
- Ve son olarak da 1970 tarihinde 131 No.lu Gelişmekte Olan Ülkelerde Asgari Ücret Tespitine Dair sözleşme ile aynı tarihteki Gelişmekte Olan Ülkelerde Asgari Ücret Tespitine Dair 135 No.lu tavsiye niteliğindeki karardır.

Sözü edilen uluslararası düzenleme metinleri ile çalışanlar ve bakmakla yükümlü aileleri için evrensel olarak geçerli, sosyal ve ekonomik olarak yeterli geliri ve koşulları sağlayan asgari ücretin oluşturulması temin edilmeye çalışılmıştır.

2. AB Boyutunda Asgari Ücretin Karşılaştırılması

Avrupa Birliği bölgesinde asgari ücretin karşılaştırılmasının AB'de asgari ücretin gelişimi ve belirlenme şekilleri ile AB ülkeleri asgari ücret karşılaştırması başlıkları altında değerlendirilmiştir.

2.1. AB'de Asgari Ücretin Gelişimi ve Belirlenme Şekilleri

2021 yılı itibarıyla Avrupa Birliği Avrupa kıta coğrafyasına yayılmış 27 üye ülkeden oluşmaktadır. Üye ülkeler Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1: Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler

Almanya	Çekya	Fransa	İrlanda	Letonya	Malta	Slovakya
Avusturya	Danimarka	GKRY	İspanya	Litvanya	Polonya	Slovenya
Belçika	Estonya	Hırvatistan	İsveç	Lüksemburg	Portekiz	Yunanistan
Bulgaristan	Finlandiya	Hollanda	İtalya	Macaristan	Romanya	

Kaynak: T.C Dışişleri Bakanlığı AB Dairesi Başkanlığı, 02.07.2021, https://www.ab.gov.tr/_233.html, adresinden edinilmiştir.

AB kapsamında asgari ücretin gelişiminde öne çıkan aşamalar aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır (Eurofund, (02.07.2021). [infographic], https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/minimum_wages_infographic_24112020.pdf, adresinden edinilmiştir.

- 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartında işçilerin tümünün aileleri ve kendilerine yeterli gelecek adil bir ücret seviyesine sahip olmasını güvence altına almıştır.

- 1993 Avrupa Komisyonu Sosyal Şart doğrultusunda “eşit işe eşit ücret” düşüncesini vurgulamıştır.
- 2000 yılında Avrupa Konseyi sosyal dışlanmaya karşı tüm insanların insan onuruna yaraşır hayat için lazım olan gelire ulaşımının güvence altına alınmasının önemi açıklanmıştır.
- Kasım 2017: Avrupa Sosyal Haklar Sütunu (The European Pillar of Social Rights), AB'nin işçiler için adil ücret taahhüdünü ortaya koymaktadır.
- Aralık 2019: Yeni Avrupa Komisyonu, AB asgari ücret için reform girişimi planlamıştır.
- Ocak 2020: Komisyon, AB'de adil asgari ücretler konusunda sosyal ortaklarla ilk aşamada bir istişare başlatmıştır.
- Haziran 2020: Komisyon, sosyal ortaklarla ikinci aşama bir istişare başlatmıştır.
- Ekim 2020: Komisyon, yeterli asgari ücretlere ilişkin bir AB Direktifi önermiştir. Bu 2024 yılına dek Avrupa Birliği'ndeki işçilerin hepsi için adil ve yeterli şekilde bir ücret alması yönündeki direktifidir.

Kasım 2017 tarihinde Avrupa Birliği ilgili kuruluşları Avrupa Sosyal Haklar Sütunu açıklayarak, AB'nin çalışanlar adına adil ücret taahhüdünde bulunmuşlardır. Söz konusu bu taahhüt çalışanların ve sahip oldukları ailelerin beraberce makul bir yaşam için belirli seviyeye ulaşmalarını, düşük nitelikte ve genç yaştaki çalışanların işe ulaşma kabiliyetlerini sağlamayı garanti altına almayı ihtiva etmektedir.

İşçilerin makul bir yaşam için iş ve ücret imkânlarını garanti altına alma çabaları 2019 sonunda Avrupa Komisyonunca gündemde tutulmuştur. Komisyon, bu taahhüdü sosyal ortaklarla görüşme süreciyle 2024 yılına kadar Avrupa Birliği'nde yaşayan işçilerin hepsini kapsayacak şekilde adil ve yeterli bir ücret almalarını sağlayacak Avrupa sosyal vizyonunu mümkün kılma gayretleri görülmektedir.

Asgari ücretin oluşumunda Avrupa Birliği'nde 5 türün görülmekte olduğu söylenebilir. Bunlar: (Yılmaz ve Terzi, 2010:123)

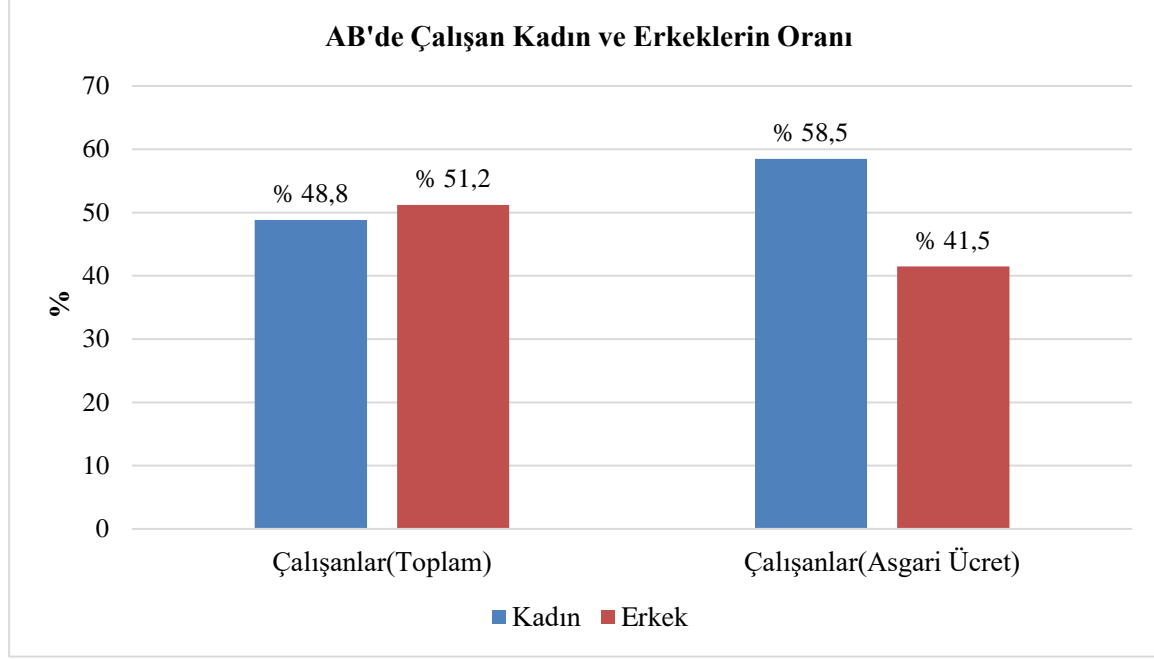
- Hükümetin işçi ve sendikal kurumlardan danışarak bilgi aldığı türdür. Bu grup, Lüksemburg, Fransa, İspanya, Hollanda ve Portekiz ülkelerinin bulunduğu gruptur.
- Yunanistan ve Belçika'nın dâhil olduğu asgari ücretin toplu sözleşmeler yoluyla gerçekleştiği gruptur.
- Sektörler açısından farklı asgari ücretlerin olduğu model türüdür. Bu grupta İtalya, Avusturya ve Almanya bulunmaktadır.
- İşçi kesiminin bütün olarak yer aldığı şekildir. Bu gruba İsveç ve Finlandiya dâhildir.
- Ücret düzeyinin yetersiz gerçekleştiği endüstri kollarında farklılaşan asgari ücretin uygulandığı şekildir. Bu gruba 1993'e dek İngiltere ve 2000'e dek İrlanda dâhil olmuştur.

Küresel olarak, yasal asgari ücrete sahip ülkelerin yaklaşık yarısının tek bir ulusal asgari ücret oranı varken; diğer ülkelerin daha karmaşık sistemleri vardır (ILO, 2020: 72). Avrupa'da ülkelerin yüzde 14'ü mesleğe, beceri düzeyine veya yaşa göre farklı asgari ücretler belirlemektedir. Örneğin, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık 'ta, farklı yaş kategorileri için farklı asgari ücretler geçerlidir. Diğer ülkelerde çok sayıda mesleki oran mevcuttur (ILO, 2020: 76).

AB ülkelerinin tamamında asgari ücret uygulamasının mevcut olduğu görülmektedir. Asgari ücret genel olarak iki yol ile uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi yasa diğeri ise toplu sözleşme yolu ile olmaktadır.

2.2. AB Ülkeleri Asgari Ücret Karşılaştırması

AB ülkeleri için asgari ücretin karşılaştırılmasında asgari ücretin cinsiyet açısından dağılımı önemlidir. Avrupa Birliği'nde kadın-erkek ve asgari ücretlilerin cinsiyet dağılımı Şekil 1'de görülmektedir. Toplam çalışanlar içerisinde kadınların oranı %48,8 ve erkeklerin oranı ise %51,2 iken asgari ücretliler içerisinde kadınların oranı %58,5 ve erkeklerin oranı ise %41,5 olarak görülmektedir. Erkeklerle oranla kadınların, medyan ücretlerin altında konumlanan asgari ücretlerde daha fazla yoğunlaşması, gelir dağılımında ikincil durumlarını yansıtmaktadır.

Şekil 1: AB’de Kadın ve Erkek Çalışanlar ile ve Asgari Ücretlilerin Cinsiyet Dağılımı (2017)

Kaynak: Eurofound, 2020: 13.

AB’de asgari ücretin ülke kapsamı açısından, genel ücret tabanı gibi tek tip ulusal asgari ücrete karşılık gelen, ülkedeki tüm işçiler için geçerli, evrensel olarak isimlendirilen ulusal asgari ücret ve belirli sektörler veya meslekler için geçerli olan iki farklı kapsamda uygulandığı görülmektedir. Asgari ücret rejimleri, asgari ücreti veya asgari ücretleri belirlemek için kullanılan baskın düzenleyici araç açısından da farklılık gösterir. Asgari ücret temel olarak kanunla veya toplu sözleşme ile veya işverenler, sendikalar ve devlet arasındaki üçlü anlaşmalar çerçevesinde belirlenebilir. Evrensel (Ulusal) asgari ücret rejimlerine sahip çoğu ülkede yasa, ana düzenleyici araçtır. Bu, Fransa, Hollanda, Lüksemburg, Birleşik Krallık (AB üyeliği kapsamında olduğu dönemde) ve İrlanda gibi ülkeler ile devlet tarafından belirlenen yasal bir asgari ücrete sahip çoğu Güney ve Doğu Avrupa ülkesi için geçerlidir. Buna karşılık, bazı Doğu Avrupa ülkelerinde asgari ücret, ilk olarak üçlü organlar çerçevesinde ulusal düzeyde müzakere edilmektedir. Bu şekilde üçlü bir anlaşmaya varılırsa, müzakere edilen asgari ücret yasal statüye kavuşur. Müzakereler bozulursa, devlet tek taraflı olarak asgari ücreti kanunla belirler. Belçika’nın asgari ücretin, tüm özel sektör için ulusal bir toplu sözleşme çerçevesinde kararlaştırıldığı kendine has bir modeli mevcuttur. Almanya’da asgari ücret için yarı toplu pazarlık sistemine geçilmiştir. Bunun aksine, sektörel asgari ücret rejimlerine sahip ülkelerde (belirli meslek grupları için yasal asgari ücretlerin bulunduğu Güney Kıbrıs Rum Kesimi hariç) asgari ücretler münhasıran toplu sözleşmelerle belirlenir. Sektörel asgari ücret rejimlerinin kapsamı bu nedenle doğrudan toplu pazarlık sisteminin sağlığına ve ilgili ülkedeki kapsamına bağlıdır. Tablo 2 incelendiğinde Avrupa Birliği’nde yer alan 27 ülkede ulusal asgari ücret uygulaması (rejimi) mevcuttur. İtalya, Almanya, Avusturya, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, İsveç, Danimarka ve Finlandiya’dan oluşan ülkelerde sektörel asgari ücret uygulaması vardır. Almanya için ise 2015 yılı itibarıyla genel bir asgari ücret getirilmesiyle ulusal asgari ücret rejimi geçerli olmuştur (Schulten, 2014: 5). Genel olarak AB’nde tek tip ulusal kapsamda geçerli yasa ile belirlenmiş asgari ücret rejiminin ağırlıklı olarak uygulandığını bunu ulusal kapsamda geçerli olan toplu sözleşme veya üçlü anlaşma mekanizması ile belirlenen uygulamanın takip ettiği belirtilebilir.

Tablo 2: AB'de Evrensel ve Sektörel Asgari Ücret Rejimleri

Düzenleyici Araç / Kapsam	Hukuk/Yasa	Toplu Sözleşme veya Üçlü Anlaşma
Evrensel (Universal/Ulusal/Genel) Rejimler (Genel ücret tabanı gibi tek tip ulusal asgari ücret)	Batı Avrupa Fransa, Lüksemburg, Hollanda, İrlanda, Birleşik Krallık (AB üyesi güncel olarak sonlanmıştır) Güney Avrupa Yunanistan (2012'e kadar), Malta, Portekiz, İspanya Doğu Avrupa Hırvatistan (2008'den itibaren), Litvanya, Letonya, Romanya (2011'den itibaren), Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan (2011'den itibaren)	Batı Avrupa Belçika, Almanya (2015'ten itibaren) Güney Avrupa Yunanistan (2012'ye kadar) Doğu Avrupa Bulgaristan *, Estonya *, Polonya *, Slovakya *, Hırvatistan (2008'e kadar), Romanya (2011'e kadar), Macaristan (2011'e kadar)
Sektörel Rejim (Genel ücret tabanı yok ancak belirli sektörler için asgari ücret veya meslek grupları)	Güney Kıbrıs Rum Kesimi	Kuzey Avrupa Danimarka, Finlandiya, İsveç Batı Avrupa Almanya (2015'e kadar), Avusturya Güney Avrupa İtalya

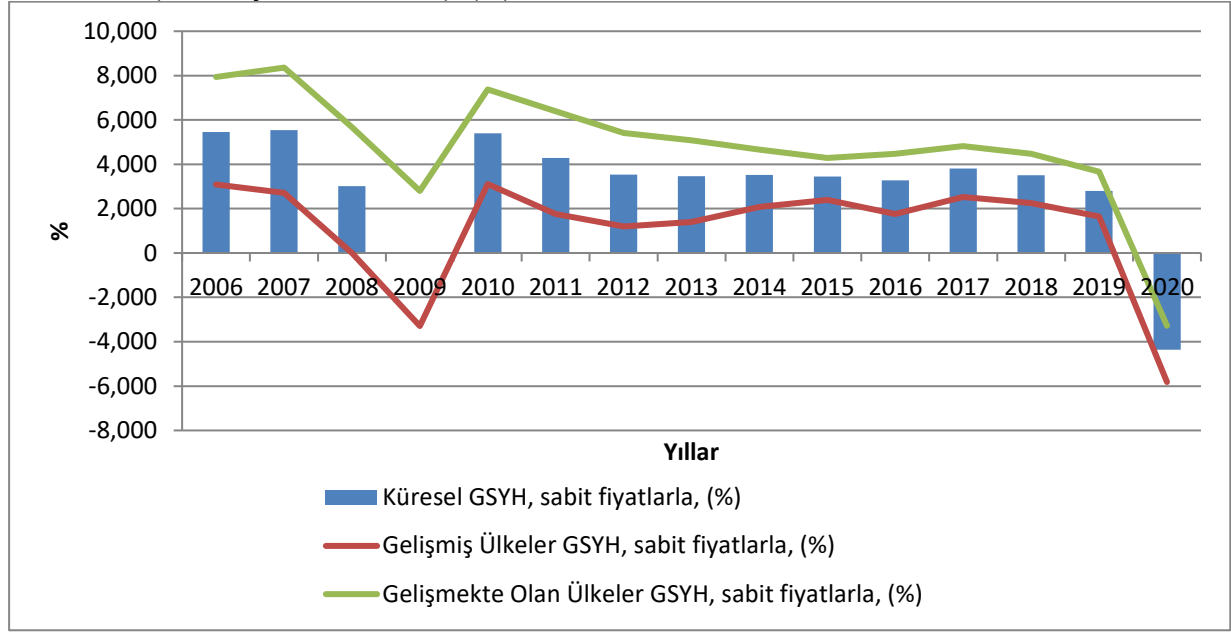
Not: * Üçlü bir anlaşmaya varılamazsa, karar kanun koyucu tarafından alınır.

Kaynak: Schulten, T. (2014) Contours of a European Minimum Wage Policy. Berlin: Study for the Friedrich Ebert Foundation (FES), s.5.

Avrupa'da ücretler konusunun önemli bir unsuru olan asgari ücretleri incelerken dünya ekonomisinin genel durumunu yansıtan ekonomik büyüme verilerini incelemek konjonktürü anlamak için anlamlı olacaktır. Şekil 2'de 2006-2020 dünyanın, gelişmiş ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin yıllık ekonomik büyüme verileri (Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla) verilmektedir. Genel olarak ülkelerin 2008 yılında küresel mali krizde negatif büyümeyi tecrübe ederlerken 2020 yılındaki Covid-19 pandemisinin neden olduğu sağlık krizi kaynaklı bir ekonomik kırılmayla karşı karşıya oldukları gözlemlenmektedir. Bu durumun ücretleri olumsuz etkileyeceği düşünülebilir.

Covid-19 pandemisi ve ilgili halk sağlığı önlemleri, farklı sektörler, ekonomik faaliyetler, meslekler ve dolayısıyla farklı işçi grupları üzerinde düzensiz bir etkiye sahip olmuştur. Bazı sektörlerde daha uzun saatler ve daha yüksek çalışma yoğunluğu şeklinde ekstra talep oluşurken virüslere maruz kalma riski daha yüksek olan diğer işçilerin çalışma saatlerinin düştüğünü ya da gereksiz/yedek hale geldiği görülmüştür (Eurofund, 2021: 31).

Şekil 2'de 2008-2009 finansal krizi ve 2020 yılındaki Covid-19 krizinin gerek dünya ölçeğinde gerekse gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler boyutunda ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi olduğu görülmektedir. Dikkat edilirse özellikle 2020 yılında dünya ekonomisinin-% 4.4, gelişmiş ülkelerin -% 5.8, gelişmekte olan ülkelerin ise -% 3,2 büyüme oranları ile daralma yaşadıkları görülmektedir.

Şekil 2: Küresel, Gelişmiş Ülkeler ve Gelişmekte Ülkelere Ait Yıllık Ortalama Ekonomik Büyüme, 2006-2020, (Sabit Fiyatlarda GSYİH), (%)

Kaynak: IMF. (23 Haziran 2022). World Economic Outlook Database, 2020, https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October/weo-report?a=1&c=001,110,200,&s=NGDP_RPCH,&sy=2006&ey=2020&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1

Avrupa Birliği üye ülkelerinde endüstri ilişkileri sistemine ait konularda 2008 mali krizi ve devamında reel sektörde etkisini gördüğümüz etkilenmelerden önce de değişim emarelerinin mevcut olduğu görülmektedir. Özellikle küresel ölçekte gerçekleşen rekabet, bu değişimin önemli itici unsurudur (Curtarelli vd, 2014: 226; Welz vd, 2014: 3; Selamoğlu 2017: 33-34). Avrupa’da söz konusu değişime konu olan alanlar, sendikaların güç kaybetmesi, toplu sözleşmelerde liberalleşme ve tek yanlı devlet kararlarının artışı şeklinde ifade edilebilir (Welz vd, 2014: 2; Selamoğlu, 2017: 41).

Bu değişimin, Avrupa Sosyal Modeli’nde sosyal haklar konularındaki gerilemeyi meydana getiren eğilimler olduğunu söylemek mümkündür. Bu gerilemelere karşı olarak da Avrupa’nın güney bölgesindeki çeşitli ülkelerdeki sosyal nitelikte tepki hareketleri meydana gelmiştir. Sözü edilen ülkeler, Slovenya, İspanya ve güneyde İtalya, Portekiz, Yunanistan olarak belirtilebilir. Değişime öncülük eden güçler, küresel sermaye ve onun menfaatlerine aracılık eden politikalardan sorumlu “Troyka” olarak adlandırılan IMF (Uluslararası Para Fonu), Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa Komisyonu’ndan oluşan üç kurumdur. Bu kurumların, Avrupa Sosyal Modeli’ni serbestleştirdiği veya liberalleştirici politikaların savunucusu olduğu da görülmektedir (Selamoğlu, 2017: 34-35).

2008 mali krizi sonrasında ücretler konusu, sıkı mali politikalardan olumsuz etkilenen temel faktörlerden biridir. Asgari ücretlerin tespitinde devletin siyasi dâhil oluşlarının ve toplu pazarlık süreçlerindeki yaşanan farklılaşma ücretlerde etki oluşturmuştur (ETUI 2014:70; Busch, Hermann, Hinrichs ve Schulten, 2013:12; Selamoğlu, 2017: 49). Küresel kriz ile mali açıdan zor durumdaki Birlik ülkelerinin Troyka desteğini, ücret artışlarındaki kısıtlama şartına bağlı olarak almışlardır. Bu şart, 2008 sonrası AB genelinde ücret artışlarındaki kısıtlılığı açıklar niteliktedir (ETUI, 2014: 71; Selamoğlu, 2017: 50).

AB üye ülkelerinde asgari ücretlerin tespit edilmesi sürecinde kamu, siyasi etkenlerle süreç müdahil olmaktadır. Bu bağlamda bütçe dengelerindeki açıklarla mücadele eden ve Troyka’nın zorlamalarına maruz kalan Romanya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan ve İspanya’da asgari ücretlere siyasi müdahaleler görülmüştür. Birkaç örnek verilmesi gerekirse;

- Uzunca süre sonrasında 2012 tarihinde İspanya ve Portekiz asgari ücret tespiti kesintiye uğramıştır. Portekiz’de 2011-2014 arasında asgari ücretlerde yaklaşık %5 gerileme görülmüştür (Busch vd, 2013: 13; ETUI, 2014: 73; Selamoğlu 2017: 51).
- Sahip olduğu olumsuz mali yapısıyla Yunanistan’ın durumu ise dikkat çekicidir. 2012 tarihinde asgari ücret %22 azalırken 25 yaş altı kitle için % 32 azalma gerçekleşmiştir. Ayrıca Yunanistan

ve Romanya'da asgari ücretlerin toplu sözleşme ile belirlenmesine rağmen bu kesintilerin yapılmış olmasının Troyka'nın bu ülkelerde asgari ücretlerin belirlenmesinde müdahil ve etkili olduğunu göstermektedir (ETUI, 2014:73; Busch vd, 2013:13; Selamoğlu 2017: 51).

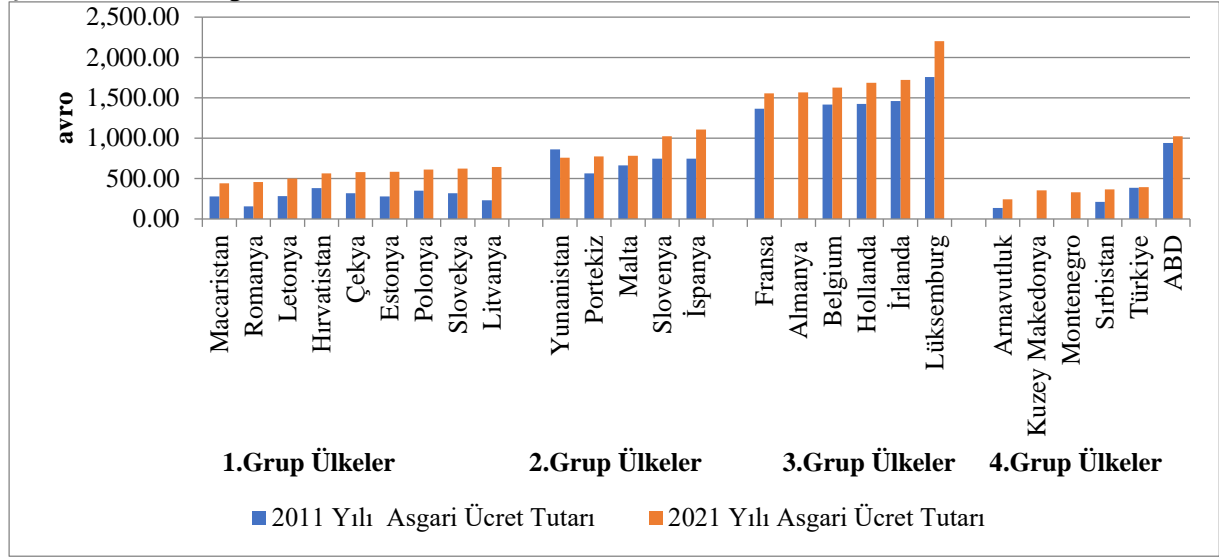
- Hollanda, Malta, Fransa ve Belçika'da 2007 sonrası 6 yıl içinde fiyat endeksine bağlı tespit sebebiyle reel bir gerileme olmamıştır.
- Romanya, Polonya, Bulgaristan ve Macaristan gibi ülkelerde asgari ücret düzeyi, nispi artış gösterse de enflasyon karşısında yetersiz seviyelerde oluşmuştur (ETUI, 2014: 73- 74; Selamoğlu 2017: 51).

Avrupa'da 2008 küresel mali krizden itibaren, sendikalar ve daha iyi bir işgücü piyasası için çalışan ilgili tarafların, "Avrupa Asgari Ücret Politikası" düşüncesine sahip oldukları görülmektedir (Klaveren ve Schulten, 2015: 184; Schulten, 2012: 87; Schulten, 2014: 10; Schulten ve Müller, 2014: 6-7). Avrupa genelinde gerek kanunla gerekse de toplu pazarlıkla tespit edilen asgari ücretler olsa bile asgari ücretler yoksulluk seviyesinin altında belirlenmektedir. Bununla beraber Avrupa iş piyasalarında büyük çapta tartışmalara neden olan asgari ücretin seviyesine ilişkin bir tekliften bahsedilebilir. Söz konusu teklife göre, asgari ücretin Avrupa Konseyi'nin üye devletlerden istediği şekilde tüm Avrupa ülkelerinin ulusal medyan veya ortalama ücretinin en az yüzde 60'ına karşılık gelen şekilde teşekkül etmesi, Avrupa'da işçiler açısından önemli bir iyileşme sağlayacaktır (Eurofund, 2014: 91; Klaveren ve Schulten, 2015:184-185). Böyle bir ortak asgari ücret uygulamasının getirilmesi Avrupa menşeli akademisyenler ve politika yapımında rol alan ilgili taraflarca bir koordinasyon biçimi şeklinde değerlendirilmektedir (Eurofund, 2014: 83). Gerçekten de Avrupa coğrafyasında ortak ve koordine edilmiş bir asgari ücret politikasının varlığı Avrupa Sosyal Modelinin bir yapı taşı olacağı ortadadır. Ve Avrupa entegrasyonun sosyal niteliğini güçlendirmek için, sosyal politikanın diğer unsurlarıyla koordineli düzenlemelerde yer alması, gereklidir (Eurofund, 2014: 5).

Şekil 3'te Ocak 2011'den Ocak 2021 tarihine uzanan 10 yıllık süreç içerisinde çeşitli AB üye ülkeleri brüt ulusal asgari ücretlerine göre 3 grupta yer alırlarken, AB üyesi olmayan ülkeler ayrı bir kategoride yer almaktadır.

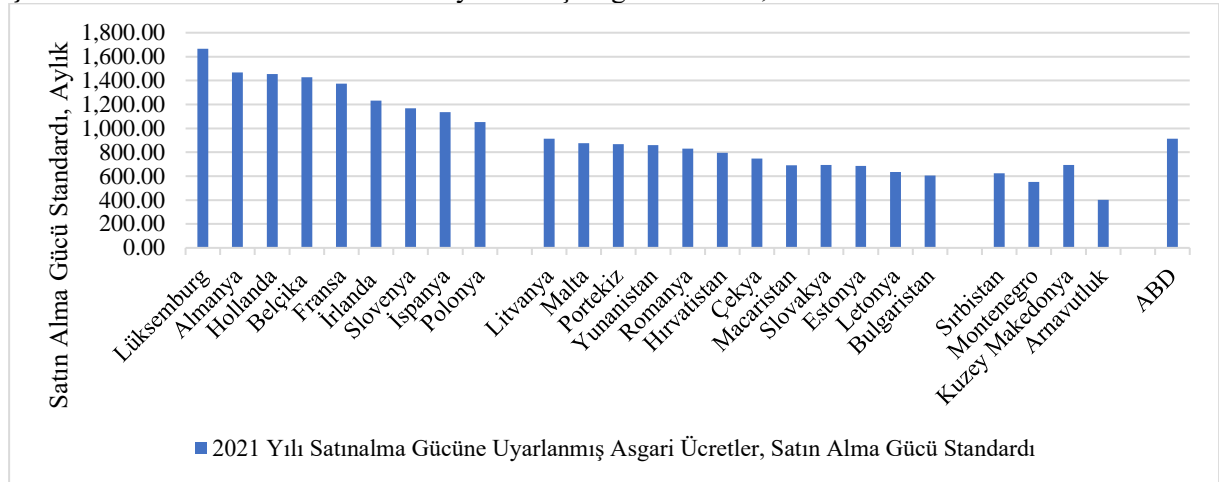
- Birinci Grup, aylık olarak ulusal asgari ücret 700 avro (Euro) seviyesinin altında yer alan ülkelerdir. Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Letonya, Hırvatistan, Çekya, Estonya, Polonya, Slovakya ve Litvanya bu grup ülkelerdir. Bu grupta aylık Ulusal asgari ücretleri en düşük Bulgaristan'da 332 avro (Euro) en yüksek ise Litvanya'da 642 avro (Euro) olduğu görülmektedir.
- İkinci Grup, aylık ulusal asgari ücretin 700 ile 1500 avro (Euro) arasında gerçekleştiği ülkelerdir. Yunanistan, Portekiz, Malta, Slovenya ve İspanya'dır. Aylık olarak Ulusal asgari ücretleri en düşük Yunanistan'da 758 avro (Euro) ve en yüksek ise İspanya'da 1108 avro (Euro)dur.
- Üçüncü Grup, ulusal asgari ücreti aylık 1500 avro (Euro)'nun üzerinde olduğu ülkelerdir. Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda, İrlanda ve Lüksemburg bu grupta yer alan ülkelerdir. Aylık olarak ulusal asgari ücretleri en düşük Fransa'da 1.555 avro (Euro) en yüksek ise Lüksemburg'da 2.202 avro (Euro) tutarındadır.

Ayrıca AB'ye aday olan ve potansiyel aday ülkelerin aylık olarak ulusal asgari ücretlerin değerlerine bakıldığında birinci grupta değerlendirilebileceği anlaşılmaktadır. ABD ise ikinci grupta ele alınabilir. 10 yıllık süreç içerisinde ulusal asgari ücretlerin ortalama yıllık değişimi incelendiğinde yaklaşık % + 10'luk artışla Romanya, Bulgaristan ve Litvanya önde gelmekteyken ortalama yıllık değişim oranı negatif olan ülke %- 1,3 değişimle Yunanistan'dır.

Şekil 3: AB’de Asgari Ücretler, Ocak 2011 ve Ocak 2021, avro

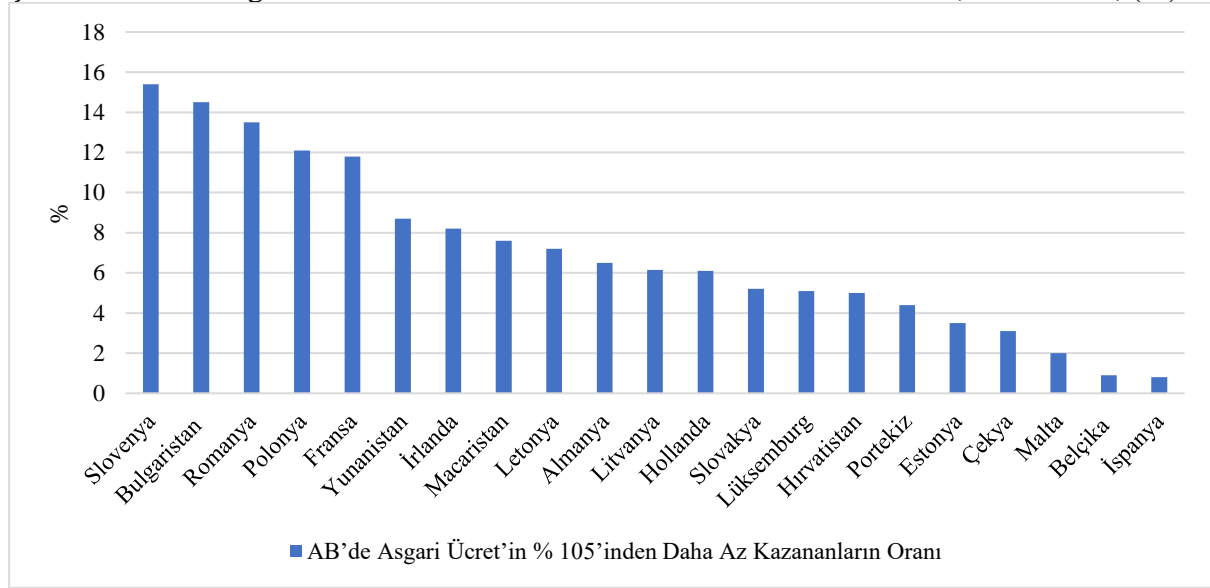
Kaynak: Eurostat, (02.07.2021). [Asgari ücret istatistikleri], https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/1/10/Minimum_wages%2C_January_2011_and_January_2021_%28EUR_per_month_and_%25%29.png, adresinden edinilmiştir.

AB ülkelerinde asgari ücret nominal değerlerle kıyaslandığında 1/7 oranı ile farklılaşmış gibi gözüküyor olsa da aslında asgari ücret değerleri satın alma gücü paritesi ile Şekil 4'teki gibi oluşturularak kıyaslandığında AB ülkeleri arasındaki farklar biraz daha azalmaktadır. Asgari ücret seviyesini yalnızca fiyat değeri şeklinde ele almak tam bir analiz imkânı barındırmamaktadır. Çünkü çeşitli ülkeler arasındaki kalkınmışlık farklılıklarına ilişkin fiyatların reel seviyesi bir diğer ifadeyle "satın alma gücü paritesi" dikkate alındığında analiz daha açıklayıcı zemine ulaşmaktadır (Schulten ve Luebker, 2019: 5; Yücel, 2019: 354).

Şekil 4: AB’de Satın Alma Gücüne Uyarlanmış Asgari Ücretler, Satın Alma Gücü Standardı

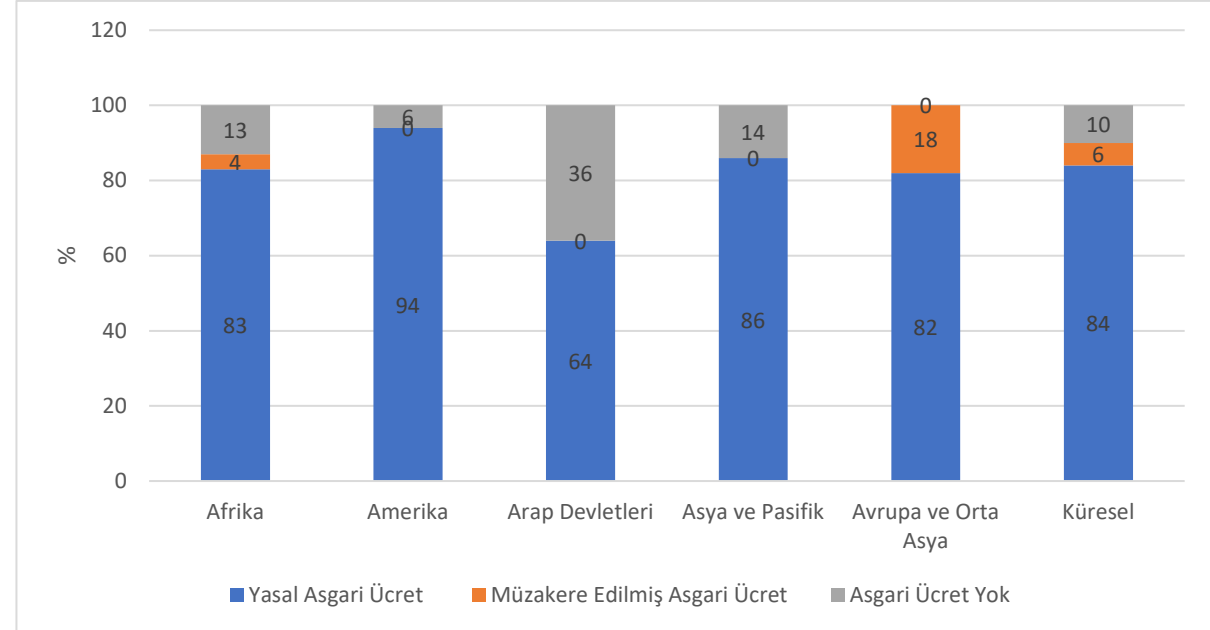
Kaynak: Eurostat, (04.04.2021). [Asgari ücret istatistikleri, Ocak 2021 aylık], <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, adresinden edinilmiştir.

Şekil 5'te 2018 Ekim ayı itibariyle AB’de asgari ücret ’in %105’inden daha az kazananların oranı gösterilmektedir. Slovenya, Bulgaristan, Romanya, Polonya ve Fransa’da ulusal asgari ücretin %105’in altında olanların oranı %10’un üstünde seyretmekte olduğu anlaşılmaktadır. İspanya, Belçika ve Malta ise ulusal asgari ücretin %105 seviyesinden daha az kazananların en az olduğu ülkelerdir.

Şekil 5: AB’de Asgari Ücret’in %105’inden Daha Az Kazananların Oranı, Ekim 2018, (%)

Kaynak: Eurostat, (09.04.2022). [Data Browser- Monthly minimum wages], https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_mw_cur/default/table?lang=en, adresinden edinilmiştir.

Şekil 6’da ise 2020 yılı için küresel ve bölgesel olarak veya müzakere edilmiş asgari ücretlerin oransal ağırlığı verilmektedir. Avrupa’da yasal asgari ücretlerin oransal durumu dünya ölçeğine yakinken müzakere edilmiş asgari ücretlerin oransal ağırlığı Avrupa’da daha yüksek olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 6: Küresel ve Bölgesel Olarak Yasal veya Müzakere Edilmiş Asgari Ücretler, 2020, (%)

Kaynak: ILO, 2020: 64

SONUÇ

Asgari ücret sosyo-ekonomik alanda toplumun geniş kesimini ilgilendiren kilit önemde bir konudur. Avrupa ülkelerinde uygulanan asgari ücret uygulaması, AB adaylığı süreci sebebiyle Türkiye’yi de ilgilendiren bir konu haline getirmektedir. Çalışmada AB ülkelerinde uygulanan asgari ücret rejiminin bir sosyal politika aracı olarak ele alınma eğiliminin arttığı görülmektedir.

1980 sonrası neo-liberal politikalar ve 1990 sonrası küreselleşme olgusunun bir yandan devletin iktisadi hayata müdahalesini dışlamaktadır. Asgari ücret uygulamasında ise devlet, sosyal ve iktisadi düzenlemelerle ülkeler ve bölgeler nezdinde artan bir role sahip olmaktadır.

Devletin asgari ücret konusundaki piyasaya müdahale edici mekanizması, çağımızın her türlü düşünsel akımlarına rağmen sosyoekonomik düzlemde geniş halk kitlesinin refahını arttırmada etkili bir unsur olarak varlığını devam ettirmektedir. Neo-liberal politikalar ile sendikalar ve devlet aktörlerinin iktisadi hayattan dışlanması süreci yerine “insana yaraşır” adil ve temel ihtiyaçları karşılayan bir ücret düzeyi için asgari ücretlerin oluşumunda işçi ve işveren tarafları yanında sosyal politika amacıyla devletin de yer aldığı kamusal müdahaleler, çalışanlar ve aileleri için refah artışının kaynağını teşkil etmektedir.

Çalışmada AB bölgesinde asgari ücretin ağırlıklı olarak ulusal kapsamda ve yasa ile devlet tarafından tespit edildiğini bunun yanında toplu sözleşme ve üçlü anlaşmalar yolu ile asgari ücretin belirlendiği ülkelerde ise ağırlıklı olarak tek tip ulusal bir asgari ücretin uygulanmış olduğu görülmektedir. AB özelinde asgari ücretin uygulanmasındaki farklılıkta ülkelerin tarihsel süreçteki iktisadi, sosyal ve siyasi gelişmelerin farklılığı, gelişmişlik düzeyi ve sosyal hakların gelişimi gibi unsurların etkili olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca devlet-işçi-işveren kesiminin yer aldığı üçlü mekanizmaların ve sosyal diyalogun asgari ücret kanalı ile çalışanların sosyal ve ekonomik haklarının temini ve refah artışları için etkili bir araç olduğu ifade edilebilir.

Asgari ücretlerin Avrupa bölgesinde ekonomik kriz sırasında ve sonrasında, artış eğilimindedir ve Avrupa Birliği ülkeleri genelindeki bu artışa yakınsama eğilimi de eşlik etmektedir.

Avrupa birliğinde işçi, işveren tarafları yanında kamu ve konu ile ilgili akademisyenlerin ortak çalışmaları sonucu oluşturulacak koordine edilmiş, ortak asgari ücret politikası Avrupa özelindeki işçiler için bir olumlu bir gelişme olacaktır. Ve böylesi bir gelişmenin AB üyelik sürecindeki Türkiye açısından da çalışanlara ve ailelerine olumlu yansımaları olacağı da değerlendirilebilir. Bu amaca yönelik AB bölgesinde asgari ücrete ilişkin uygulamaların iktisadi analizini içeren çalışmaların literatüre kazandırılması, iktisat ve sosyal politika yapımı açısından gerekli argümanları sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Busch, K., Hermann, C., Hinrichs, K., and Schulten, T. (2013). *Euro crisis, austerity policy and the European Social Model. International Policy Analysis*, Berlin: Friedrich Ebert Foundation.
- Curtarelli, M., Fric, K., Vargas, O., Welz, C. (2014). *Job quality, industrial relations and the crises in Europe*, International Review of Sociology, 24(2), 225-240.
- Delican, M. (2018). *Uluslararasılaşma ve küreselleşme bağlamında karşılaştırmalı endüstri ilişkileri: Gelişmeler ve teorik yaklaşımlar. Journal of Social Policy Conferences*, 1-33.
- Esen, A. (1991). *Sosyal siyaset açısından bir inceleme İslam'da ücret*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Esen, A., Ünsal, M. E., & Tuzcuoğlu, A. (2018). İstihdam ve ücret üzerine bir araştırma. *International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences*, 2 (1), 1-37.
- ETUI [European Trade Union Institute]. (2014). Half a decade of pressure on wages and collective bargaining. *Benchmarking Working Europe*. (69-82). Brussels: ETUI aisbl.
- Eurofound (2014). *Pay in Europe in the 21st Century*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurofound (2020). *Minimum wages in 2020: Annual review*. Minimum wages in the EU series, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Eurofound (2021). *Minimum wages in 2021: Annual review*. Minimum wages in the EU series, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Eurofund, (02.07.2021). Infographic, https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/minimum_wages_infographic_24112020.pdf, adresinden edinilmiştir.
- Eurostat (02.07.2021). *Minimum wage statistics*, https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Minimum_wage_statistics, adresinden edinilmiştir.
- ILO. (2016). *Minimum Wage Policy Guide*, Geneva: ILO.
- ILO. (2020). *Global Wage Report 2020-2021: Wages and minimum wages in the time of COVID-19*. International Labour Office – Geneva: ILO, 2020.
- IMF. (23 Haziran 2022). *World economic outlook database 2020*. [Veri dosyası]. https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October/weo-report?a=1&c=001,110,200,&s=NGDP_RPCH,&sy=2006&ey=2020&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=&br=1 adresinden edinilmiştir.
- Hart, V. (1994). *Bound by our constitution*. Princeton University Press.
- Klaveren, M. V. ve Schulten, T. (2015). Europe: A comparative perspective. M. V., Klaveren, D. Gregory, and T. Schulten, (Ed.) *Minimum wages, collective bargaining and economic development in Asia and Europe: a labour perspective*. (173-187). Springer.
- Kutal, M. (1964). Asgari ücret ve bazı meseleleri. *In Journal of Social Policy Conferences*, No. 15, 49-66.
- Kutal, M. (1969). *Teorik esasları ve tatbikatı bakımından asgarî ücret*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Küçük, M. (2016). Asgari ücretin tespit yöntemleri bağlamında teorik tartışmalar ve bölgesel asgari ücret uygulaması. *The Journal of International Scientific Researches*, 1(2), 23-34.
- Öçal, M. & Korkmaz, A. (2019). Bir Sosyal Politika Analizi: Türkiye’de Asgari Ücret Uygulaması. *In Journal of Social Policy Conferences*, No. 76, 181-212.
- Sayın, A. K. (2019). ILO normları bakış açısı ile dünyada ve Türkiye’de asgari ücret uygulamaları. *Çalışma ve Toplum*, 62(3).
- Selamoğlu, A. (2017). 2008 krizi ve Avrupa Birliği yeni yönetim kısılcacında endüstri ilişkileri. *In Journal of Social Policy Conferences*, No. 68, 25-61.
- Schulten, T., & Luebker, M. (2019). *WSI minimum wage report 2019: Time for substantial minimum wage rises and a European minimum wage policy* (No. 46e). Düsseldorf: WSI Report.
- Schulten, T. (2012). European minimum wage policy: A Concept for wage-led, growth and fair wages in Europe. *International Journal of Labour Research*, 4(1): 85–104.
- Schulten, T. (2014). *Contours of a European Minimum Wage Policy*. Berlin: Study for the Friedrich Ebert Foundation (FES).
- Schulten, T. and Müller, T. (2014). *Back on the agenda: A European minimum wage standard*. ETUI Policy Brief No. 8/2014.

- T.C Dışişleri Bakanlığı AB Dairesi Başkanlığı, (02.07.2021), https://www.ab.gov.tr/_233.html adresinden edinilmiştir.
- Tokol, A. (1997). *Sosyal Politika*. Bursa: Uludağ Üniversitesi İİBF Yayını.
- Welz, C., Vargas, O., Broughton, A., Gyes, G., Szeker, L., Curtarelli, M., Fric, K., Kerckhofs, P. and Tremolieres, S. (2014); *Impact of the crises on industrial relations and working conditions in Europe*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Yılmaz, B. ve Terzi, H. (2010). Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde Asgari Ücretin Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 121-137.
- Yücel, K. G. (2019). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Asgari Ücret Uygulamasının Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi. *Politik Ekonomik Kuram*, 3(2), 338-364.